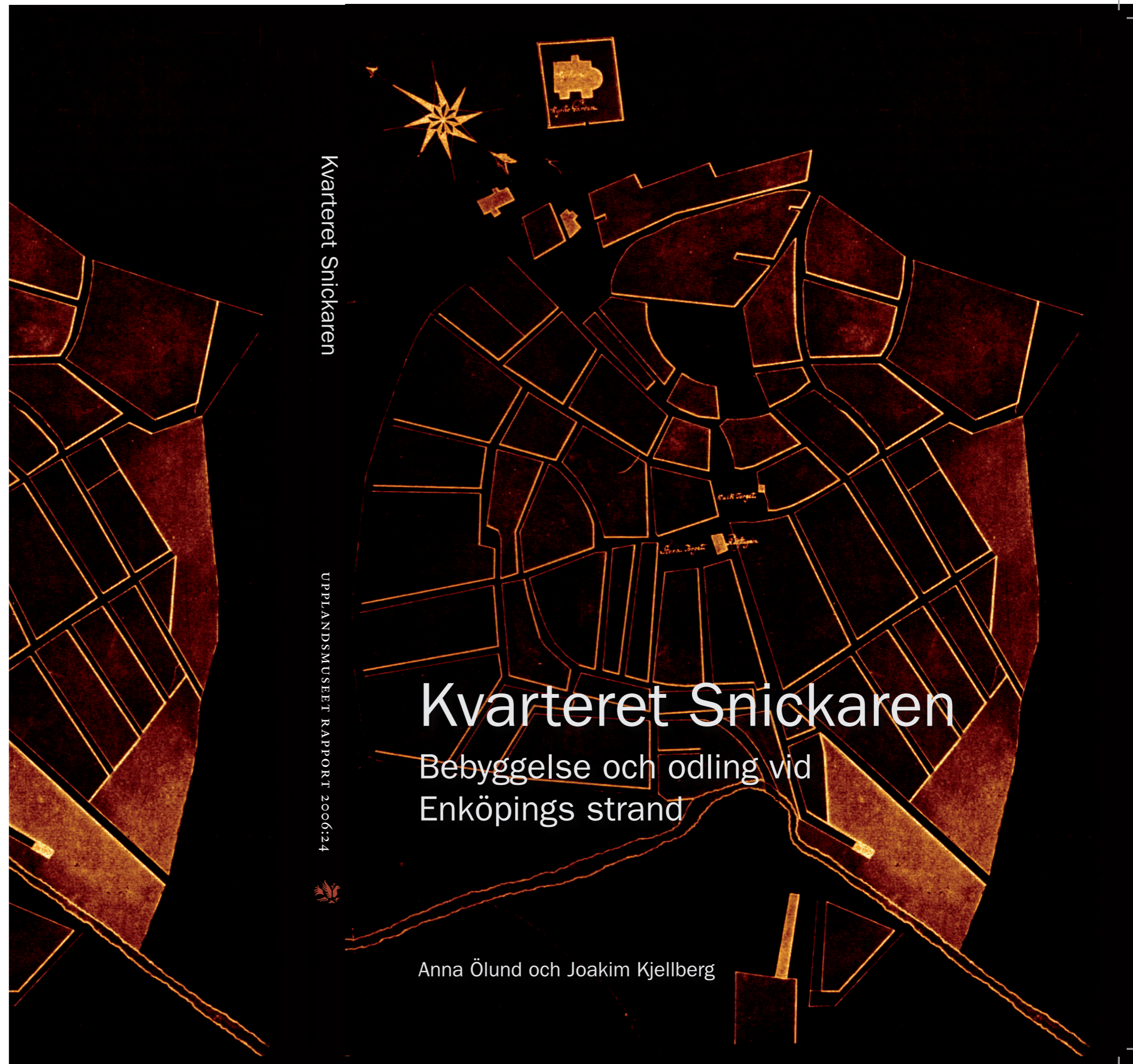

Hösten 2004 gjordes en arkeologisk undersökning i kvarteret Snickaren i Enköping. Undersökningen var den första större utgrävningen i staden sedan mitten av 1970-talet. Platsen låg under 1500-talet längs Enköpingsåns strand och den då alltmer uppgrundande Mälmarviken.

Undersökningen har visat på bebyggelse och aktiviteter i området från slutet av 1500-talet till 1900-tal. Både lämningar av den oreglerade och reglerade stadens bebyggelse hittades. Resultaten från undersökningen har givet en unik inblick i Enköpingsbornas vardagsliv och bostadsmiljö under 1600- och 1700-tal. Därmed har arkeologin belyst en omvälvande och ofta förbisedd period i Enköpings historia.

UPPLANDSMUSEET

Kvarteret Snickaren

UPPLANDSMUSEET RAPPORT 2006:24

Kvarteret Snickaren

Bebyggelse och odling vid
Enköpings strand

Anna Ölund och Joakim Kjellberg

RAPPORT 2006:24, ARKEOLOGISKA AVDELNINGEN

ISSN 1404-2908

ISBN 91-85618-87-X

© UPPLANDSMUSEET, 2006

PLANER: Anna Ölund och Joakim Kjellberg.

FOTON: Upplandsmuseet om inget annat anges

OMSLAGSBILD: Illustration efter Olof Gerdes karta över Enköping.

ALLMÄNT KARTMATERIAL: Copyright Lantmäteriverket. Medgivande 507-98-3212

GRAFISK FORMGIVNING OCH PRODUKTION: Södra tornet kommunikation

DIGITALT TRYCK: Tryckjouren, Uppsala

Upplandsmuseet, S:t Eriks gränd 6, 753 10 Uppsala

Telefon 018 - 16 91 00. Telefax 018 - 69 25 09

www.upplandsmuseet.se

Kvarteret Snickaren

– Bebyggelse och odling
vid Enköpings strand

Arkeologisk slutundersökning

Anna Ölund och Joakim Kjellberg

RAÄ 26
Centrum 6:8
Enköpings stad
Uppland

Innehåll

Inledning	5
Bakgrund	7
Topografi	7
Enköpings historia	7
Stadsbrand och reglering	12
Historiskt kartmaterial	13
Kvarteret Snickarens historia	15
Tidigare undersökningar	16
Förundersökningen	18
Syfte och frågeställningar	18
Metod och genomförande	19
Publika kontakter	25
Undersökningsresultat	26
Grupper	26
Sektioner	80
Fasindelningar	86
Gruppmatris	88
Naturvetenskapliga analyser	89
Fynd	96
Kulturhistorisk tolkning	127
Sammanfattning	133
Referenser	134
Administrativa uppgifter	139
Bilaga 1 – Komplettering november 2005	141
Bilaga 2 – Fyndlista	145
Bilaga 3 – Rapport av dendrokronologi och vedartsanalys	163
Bilaga 4 – Makrofossilrapport	165

Inledning

Upplandsmuseet genomförde under hösten 2004 en arkeologisk slutundersökning i kvarteret Snickaren i Enköpings Stad, Raä 26. Undersökningen skedde efter beslut av kulturmiljöavdelningen vid länsstyrelsen i Uppsala län (dnr: 431-16226-03, beslutsdatum 2004-07-13) på uppdrag av Skanska. Anledningen var en planerad nybyggnation inom fastigheten Centrum 6:8. På tomten skulle Skanska uppföra bostäder på en yta om ca 500 m². Ansvarig för undersökningen var Joakim Kjellberg och övriga arkeologer var Anna Ölund, Robin Olsson och Ola Korpås. Rapporten författades Anna Ölund och Joakim Kjellberg.

Under november månad 2005 utfördes kompletterande schaktningar i samband med förändrade byggplaner inom fastigheten. Schaktningarna 2005 övervakades av Robin Olsson och resultatet av schaktningsövervakningen redovisas i bilaga 1.

Fastigheten ligger inom kvarteret Snickaren i den södra delen av stadens fornlämningsområde, ned mot Enköpingsån. Tomten förundersöktes sommaren 2003 och kulturlager konstaterades som daterades till 1600-1800-tal.

På den 500 m² stora yta som slutundersöktes framkom spår efter den oreglerade bebyggelsen som bland annat utgjordes av hus med tillhörande gårdsytor, spår efter äldre gatusträckningar, tomtgränser, avfallsdepåer, markberednings- och odlinglager. Lämningarna dateras från slutet av 1500-talet och framåt och visar på ett intensivt nyttjande av tomten under efterreformatorisk tid. 🌿

Figur 1. Översikt över undersökningsområdet som låg i hörnet av Kungsgatan och Ågatan. Ytan fotograferad i ett tidigt skede av undersökningen. Foto taget mot söder av Joakim Kjellberg, Upplandsmuseet.

Figur 2. Enköpings centrum med kvarter samt höjder efter 1950 års stadsplan. Det undersökta området markerat med en röd rektangel. Efter Gustafsson 1979.

Bakgrund

Topografi

Enköpings topografi är mycket varierande. Platsen för Vårfrukyrkan ligger ca 31 m ö h och området sluttar starkt, för att därefter plana ut ned mot området vid Enköpingsån där nuvarande markyta ligger 3 m ö h.

Staden låg ursprungligen vid en vik av Mälaren på sluttningen av en utlöpare till Enköpingsåsen. Det omliggande landskapet präglas av lerbunden något kuperad slätt, som utgör grunden för den rika jordbruksbygden som karakteriserar området.

En fortlöpande landhöjning har medfört att strandlinjen förskjutits och idag ligger staden mer än 3 km från vattnet. Farbarheten till staden från Mälaren borde redan under 1500-talet varit ett problem och under 1600-talet gjordes försök att förbättra situationen. Under 1700-talet tvingades dock hamnen att flytta närmare mälarviken (Sundquist 1944:8). Enköpingsån muddrades och skoddes i mitten av 1800-talet, vilket medförde att staden på nytt fick en fungerande närliggande hamn. Ett flertal medeltida städer i Mälardalen såsom Uppsala, Enköping, Arboga och Köping har under medeltid haft utmärkta hamnlägen vid åmynningar och vikar som i och med landhöjningen successivt försämrats. För Enköpings del har landhöjningen troligen inte medfört så dramatiska förändringar förrän vid den tidpunkt då den forna havsviken grundades upp och gjorde hamnen svårtillgänglig. Landhöjningen och därmed vattenlinjen är ett mycket omdiskuterat kapitel i stadens historia. Ett flertal försök har gjorts att rekonstruera vattenlinjens förflyttning från medeltid och framåt (Gustafsson 1979:6, 33ff).

Hypoteser rörande strandlinjen har framförts av Nils Sundquist och Sven Ljung. Sundquist menar att stadens tidiga centrum låg vid det nuvarande Afzelii plan. För stadens framväxt har han dels utgått från kartmaterial, främst från 1700-talet och dels arkeologiska undersökningar. Sundquist tycks i strandlinjefrågan ha tagit hänsyn till avsatta och påförda kulturlager. Ljung däremot har inte tagit hänsyn till detta, dock har en meter lagts på möjligen för att korrigera problemet (Ljung 1963:106ff, Sundqvist 1944:47ff).

Enköpings historia

För Enköpings del finns endast ett magert skriftligt källmaterial bevarat från medeltid. Först från 1540-1631 finns Enköpings tänkeböcker bevarade, som ger en inblick i stadens politiska, administrativa och ekonomiska funktioner. Sven Ljung

har i sin ”Enköpings Stads Historia del 1” gjort en grundlig genomgång av tänkeböcker, landskaphandlingar och övrigt arkivmaterial som rör Enköping fram till 1718 (Ljung 1963). Stadens historia har även behandlats av landsantikvarie Nils Sundquist i ”En bok om Enköping” (Sundquist 1944). Sundquist ser bebyggelseutvecklingen delvis ur ett annat perspektiv än Ljung, vilket medför att de ofta går i polemik mot varandra. Projektet ”Medeltidsstaden” som startade 1976 medförde en summering av Enköpings skriftliga och arkeologiska källmaterial. Det arkeologiska källmaterialet blev därmed lättillgängligt och överskådligt (Gustafsson 1979).

Enköpings geografiska placering vid foten av Enköpingsåsen i en vik vid Mälaren har varit idealisk som handelsplats. Åsen sträcker sig genom folklandet Fjärdundaland och vidare norrut mot Gävle och Norrland. I skärningspunkten mellan land och vatten växte staden fram. Enköping var centralort i Fjärdundaland som från början sannolikt utgjorts av fyra hundrade men som vid 1300-talets början bestod av de fem hundradena; Åsunda, Trögd, Lagunda, Simtuna och Torstuna (Gustafsson 1979:6ff).

Stadsetableringen skedde troligen under 1100-talets senare hälft och staden omnämns för första gången på 1160-talet i ett dokument utfärdat av Uppsalas ärkebiskop Stefan. Ett franciskanerkloster upprättades år 1250 på Klosterön, en ö sydöst om stadens centrum. Befolkningsunderlaget borde vid tidpunkten alltså finnas för en etablering av en tiggardorden (Ljung 1963:15ff, 128). Under medeltid låg endast S:t Olofs kyrka inom stadsområdet. Strax utanför låg Vårfrukyrkan och S:t Ilian. Före reformationen var Vårfrukyrkan sockenkyrka och de andra stadsförsamlingskyrkor. I och med reformationen försvann S:t Ilian och S:t Olofs kyrkor och Vårfrukyrkan blev både socken- och stadskyrka (Sundquist 1944:3f, Ljung 1963:128ff).

För stadens existens har Tjugonedagsmarknaden i Enköping varit avgörande. Den hölls tjugo dagar efter jul på fast datum, vilket tyder på att den inte har rötter i förkristen tid. Tjugonedagsmarknaden var till en början troligen landets näst största marknad och hölls på isen strax söder om staden. En eller två veckor efter Tjugonedagsmarknaden hölls Distingsmarknaden i Uppsala. Järnhandeln dominerade marknaden där försäljare kom från Bergslagen och Västmanland. Marknaden var från början en fri marknad där vem som helst kunde köpslå, detta förbjöds dock under Gustav Vasas regeringstid. Någon förändring skedde troligen inte och marknaden hölls för sista gången år 1865 (Ljung 1963:311ff, Sundquist 1944:36). I Enköping hölls även en mindre marknad, Skeppundsmarknaden där den slutgiltiga affärsuppgörelsen gjordes om järnet med bergsmännen (Ljung 1963:316f). Sundquist anger att stadens marknadsplats legat vid Afzelii plan i slutningen nedanför Vårfrukyrkan. Hur han kommit fram till detta är oklart. Ljung hävdar däremot att Tjugonedagsmarknaden var en ismarknad och hölls på isen vid Klosterön. Gustav Vasa bekräftade Enköpings privilegier 1521 men förbjöd köpslagning på isen, vilket gör tesen om placeringen på isen trolig (Ljung 1963:172, 311-319).

För att ta hand om de leprasjuka i 1200-talets Sverige upprättades hospital i flera större städer som exempelvis Skänninge och Söderköping. När Enköpings

hospital grundades är omtvistat. Hospitalet omnämns i ett skydds- och donationsbrev till munkarna på Klosterön av Magnus Ladulås (Birgersson) 1278. Troligen är dock dokumentet upprättat långt senare under Karl Knutssons regeringstid och således en förfalskning. En omorganisation av hospitalen ses i de bevarade arkivhandlingarna från 1280-talet, då Stockholms och Sigtunas hospital förläggs under Enköpings hospital (Ljung 1963:173ff, 197ff). Inga lägesuppgifter finns rörande hospitalets placering, men det är troligt att det låg utanför stadsbebyggelsen. Hospitalet flyttade under 1430-talet till Stockholm. På 1560-talet finns nya uppgifter om ett hospital i Enköping, vars uppdrag var att sörja för stadens fattiga (Ljung 1963 216ff, 224f).

Det finns ett intressant sigill från Enköping med en tidig avbildning av S:t Görän (fig 3). Nils Sundquist har framfört att det är Enköpings medeltida hospitals sigill och S:t Görän dess skyddshelgon (Sundquist 1944:75). Detta anser Sven Ljung är helt uteslutet då inget av Sveriges hospital uppkallats efter S:t Görän förrän 1394 då hospitalet i Skara nämns i en bulla. Sigillet kan utefter rustningsdetaljer dateras till sent 1200-tal och det grova arbetet tyder på en provinsiell tillverkning. Möjligen skulle sigillet kunna härstamma från ett S:t Georg gille, dock vore dateringen mycket tidig då uppgifter om dyrkan av helgonet före 1400-talets mitt är mycket få. Sigillet från Enköping kan vara det äldsta bevarade belägget för S:t Georg kult i Sverige (Ljung 1963:166f).

Nära Enköping stod två viktiga slag vid 1200-talets mitt som kom att få stora konsekvenser för landets styrning där Birger Jarl (Magnusson) till sist stod som segrare. Slaget vid Sparsätra stod 1247 eller möjligen 1246 och var en i raden av sammandrabbningar mellan folkungar och Eriksätten. Slaget vid Herrevadsbro utkämpades troligen vid Kolbäcksån år 1251 (Dahl 2003:139, Syse 2003:41).

Enköping tycks ha haft en ekonomisk blomstringsperiod under hela 1300-talet. En stor inblandning tyskar ses i staden liksom i de flesta andra städer under 1300-talet första hälft (Ljung 1963:16, 25). Utanför Enköping ska ett slag ha stått på en numer okänd plats, det så kallade Bondaberg eller Skadaberg i Tillinge socken. Den exakta tidpunkten för slaget är något oklar, sommaren 1389 anges, liksom 1393. På de stridande sidorna fanns Albrekt av Mecklenburgs trupper som understöddes av vitalianer, en sjöburen legoarmé, och drottning Margareta med bönder ifrån trakten. I samband med slaget plundrades och brändes Enköping (Syse 2003:42f, Dahl 2000:47, Ljung 1963:26f, Kumlien 1947:42ff). Det äldsta bevarade privilegiebrevet för Enköpings stad utfärdades av Erik av Pomern 1413. Brevet bekräftar endast rättigheter som Enköpings borgare redan tycks ha haft (Ljung 1963:28f).

Figur 3. Sigillstamp från Enköping med skriften S^cSANTCTI GEORII ENECOPIE. Finns på Enköpings Museum. Foto ATA.

Under Gustav Vasas regeringstid utsattes Enköping, liksom många andra svenska städer för stora skatteköjningar. Enköpingsborna skattade bland annat i årliga leveranser av tegel till Uppsala slott (Ljung 1963:41, 57). Inga skattelättnader väntade för Enköpings del under Erik XIV eller Johan III. Johan III lät upprätta en kungsgård i trä, med tillhörande trädgård den så kallade Kryddgården på östra sidan av Stora torget. (Ljung 1963:45ff).

Stadsbranden som bröt ut den 24 april 1572 kom att ödelägga Enköping. I Enköpings tänkebok beskrivs händelsen; ”uppbrann Enköpings stad alltifrån S:t Olofs kyrka ned över hela byn och där stod inte en husknut kvar” (Ljung 1963:64). Dagen innan, den 23 april hade Uppsala eldhärjats och Domkyrkan blivit illa åtgången. I ett brev till ärkebiskopen Laurentius Petri den 30 maj beskyllde Johan III sin fängslade broder Erik XIV och hans anhängare för att ligga bakom bränderna. För att Enköping snabbt skulle återhämta sig från sviterna efter branden skattebefriades staden. Fyra år senare stod dock fortfarande 50 tomter obebyggda och under slutet av 1500-talet förekom hot om indragning av tomtmark (Ljung 1963:64f).

Gustav Vasas reformer fick stora konsekvenser för Enköpings invånare. Förändringarna gjorde sig inte gällande direkt, men staden kom med tiden att spela ut sin roll som transitort för järn mellan Bergslagen och Stockholm. Järnframställningsprocessen ändrades och Sala silvergruva erhöll förmåner som minskade järnhandeln och därmed minskade Enköpings betydelse som handelsstad (Ljung 1963:326, 373). Slutet av 1500-talet och början av 1600-talet innebar höjda skatter och epidemier. Staden drabbades dessutom av två större bränder 1609 och 1622. Johan III kungsgård brann, liksom troligen stora delar av stadens trähusbebyggelse (Ljung 1963:64ff, 115). För att minska risken för bränder infördes ett förbud 1619 mot att ha rökpörten, inne på gårdarna. Enköpings borgmästare meddelade dock Riksrådet i juni 1622 ”att halva staden för några veckor sedan är av vådeld uppbränd” (Ljung 1963:445). 1600-talets sista årtionden präglades av epidemier och missväxt. Den landsomfattande pesten 1710-1712 drabbade även Enköping mycket hårt under slutet av år 1710 (Ljung 1963:448ff).

Strukturförändringarna under 1600-talet medförde att stadens huvudnäring försköts till att bli alltmer agrar. Karl IX uppmuntrade trädgårdsodlingen runt om staden genom donationer av mark. Förutom korn och råg odlades olika lökväxter och kål (Ljung 1963:332, 373). Pepparrotsodlingen skulle sedan komma att dominera stadens agrara näring under 1800-talets första hälft (Dahlgren 1979:169f).

I tänkeboksmaterialet framgår att många av stadens invånare hade utländsk härkomst. Dessa var främst hantverkare av tysk börd men många var även soldater som inhystes hos stadens familjer. Under 1540 och 1577 inhystes främst tyska soldater och på 1570-talet skottar. Det tyska inslaget i staden minskade dock något under stormaktstidens senare del (Ljung 1963:433-441).

Figur 4. Karta över Enköpings oreglerade bebyggelse med de eldhärjade kvarteren från stadsbranden 1799 gråmarkerade. Den svarta kvadraten markerar det kvarter där branden uppstod. Området markerat med en röd rektangel visar 2004 års undersökningsområde i kvarteret Snickaren. Efter Sundquist 1944.

Stadsbrand och reglering

En tidig morgon i slutet av augusti 1799 utbröt en brand, som kom att ödelägga stora delar av Enköpings bebyggelse. Branden spred sig snabbt bland den låga trähusbebyggelsen där bostadshus, fähus, stall, brygghus och bodar stod mycket tätt. Den startade i stadens sydöstra del och spred sig norrut. Stadens sydvästra delar drabbades hårdast och 69 gårdar eldhärjades, vilket medförde att 264 personer blev hemlösa (Sundquist 1944:102). Planeringen för återuppbyggnaden av staden påbörjades snabbt. Enköping liksom många andra svenska städer kom efter stadsbranden att få ett reglerat gatunät efter ett regelbundet rutsystem. Stadsplanen som fastslogs i februari år 1800 motiverades med regularitet, estetik och brandsäkerhet. Den nya stadsplanen som skulle beröra hela staden mötte stort motstånd bland stadens invånare. Ersättningsfrågorna var det största problemet och tvister mellan personer uppstod, vanligen om ängs- och odlingsbar mark. De välbesuttna gynnades av stadsregleringen genom att de som hade möjlighet att uppföra byggnader snabbt, erbjöds tomter kring Stora torget. Ett stort problem var att många använde de nya tomterna för odling i stället för nybyggnation. Ett beslut om att de som inte låtit bebygga sina tomter skulle förlora dem fattades 1828. Problemen tycks ha kvarstått och 1834 skattlades den nya tomtmarken (Dahlgren 1979:175ff). Hans Kruse har i ett opublicerat arbete påpekat att regleringen tog mycket lång tid att genomföra. Många kvarter var fortfarande obebyggda och det planerade gatunätet var inte färdigställt enligt en karta från 1850. Däremot visar en karta från 1883 att staden nu var bebyggd efter 1800 års stadsplan (Kruse opubl. manus). Två områden kom dock aldrig att följa det reglerade gatunätet; Rådhusgatan och Munksundsområdet. 🌿

Figur 5. En odaterad karta över Enköpings stad som givit upphov till felaktiga rekonstrueringsförsök över stadens utveckling. Efter Ljung 1963.

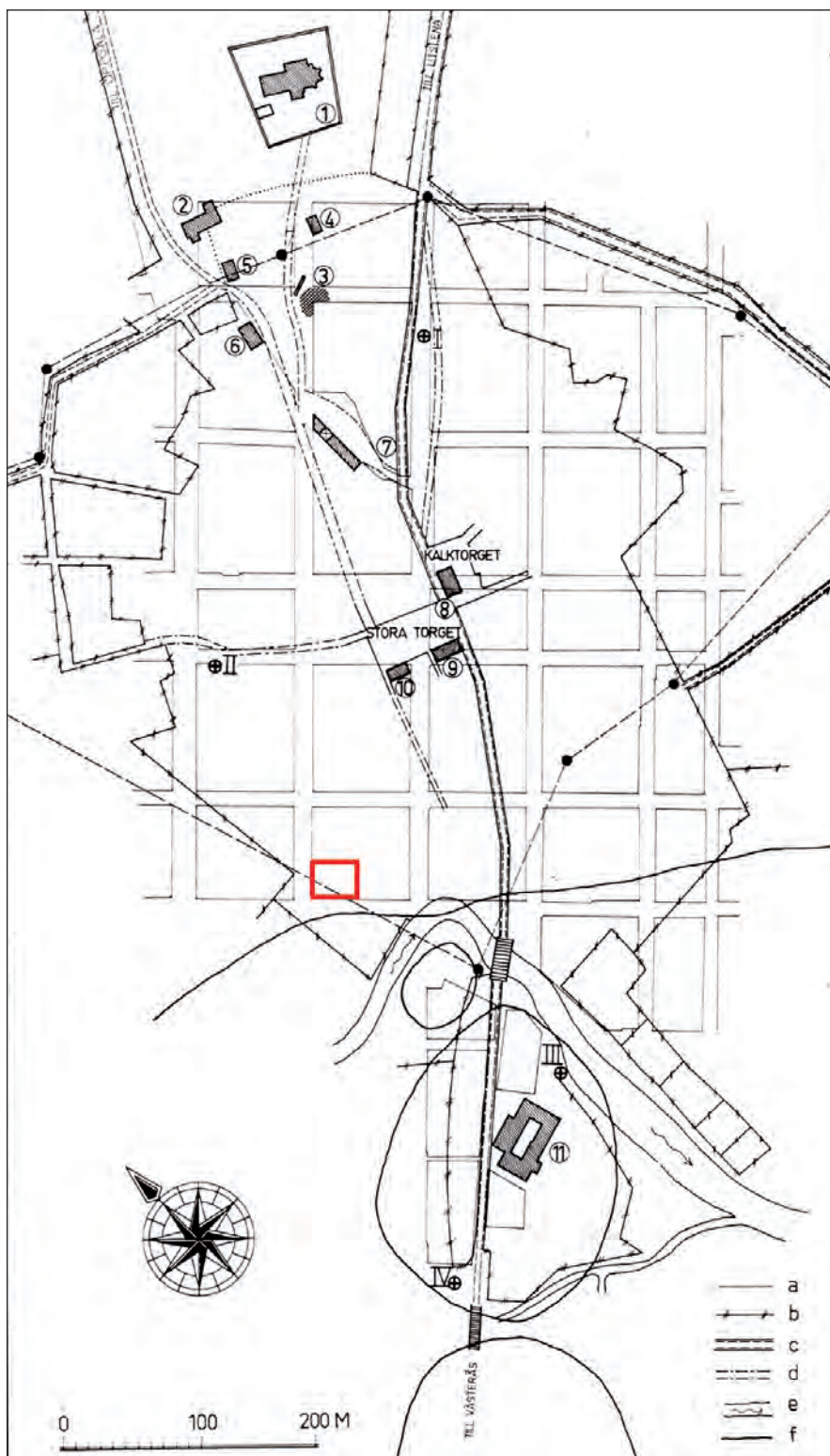
Historiskt kartmaterial

Det äldsta kartmaterialet över Enköpings stad är från 1695 och upprättad av Hans Barkhus. Tyvärr visar kartan endast stadens omland samt stadens rågång från 1615 (B16-1:2). Av en karta upprättad av Olof Gerdes 1736 framgår inte heller utseendet på stadens gatunät utan endast ett fåtal byggnader, två torg samt stadens nordsydliga gatusträcka finns medtagna. I övrigt visar kartan att åkerjord fanns inom stadsområdet (B16-1:4). En odaterad karta visar i princip samma saker som kartan från 1736 och är troligen en avritning (B16-1:1).

En omdiskuterad karta över Enköpings centrala delar (fig 5) har legat till grund för ett flertal rekonstruktionsförsök till stadens utveckling. Den är odaterad men antogs vara från 1600-talet. På kartan ses en öppen plats i stadens norra del, vid nuvarande Afzelii plan. Kartan har givit upphov till teorier om stadens utveckling där staden växt fram runt Afzelii plan vilket presenterades av Nils Sundquist i ”En bok om Enköping” (Sundquist 1944). Originalen till kartan är försvunnen, men två kopior finns bevarade. Den ena kopian förvaras på Kungliga biblioteket i Stockholm och är daterad till 1797 och upprättad av F.A Wiblingen. Den andra kopian, som är mycket lik den första, finns på Uppsala universitets bibliotek och är upprättad av C.D. Gyllenborg 1795, men den anger att originalet är från 1733. Dateringen från 1733 är dock otrolig enligt Sven Ljung då det kartarkiv som anges, ”baron Till-laces” samlingar, brann upp 1751. Ljung framhåller att det är mer troligt att kartan är en kopia av 1736 års karta upprättad av Olof Gerdes. Proportionerna i kartan är felaktiga och Ljung ställer sig tveksam till kartans användbarhet. Kartan saknar en huvudgata, samt ett flertal små gator och bron över Enköpingsån. Därtill har ett flertal kvarter och gator i stadens östra del tillkommit (Ljung 1963:106ff).

Som redan tidigare nämnts fick Enköpings centrum sitt nuvarande utseende efter stadsbranden 1799. Två kartor upprättades i samband med detta av Erik af Wetterstedt. Den ena visar staden före regleringen (fig 4) och den andra visar den reglerade staden efter planen 1800 (fig 2) (båda kartorna 03-ENS-14). Som framgår av kartmaterialet finns endast sporadiska uppgifter om torg, gator och gårdar och en rekonstruktion av stadens utseende före 1700-tal går knappast att göra.

Till en början var staden indelad i fyra delar i ett så kallat fjärdingssystem. Systemet var möjligen så som i Stockholm en administrativ uppdelning i militärt syfte. Indelningen hade även sannolikt med brandskyddet att göra. År 1543 avlöstes fjärdingsindelningen av roteindelningen som till en början hade namn efter de fyra borgmästarna. Därefter byttes namnen mot mer geografiska benämningar som framgår på karta (fig 4). Även denna beteckning ändrades något senare och ersattes med en vädersträcksindelning. Troligen är indelningen på 1700-talets karta relativt lik den indelning som fanns under 1500-talets andra hälft (Ljung 1963:246, 277f).

- a. Nuvarande gatunät.
- b. Gärdesgårdar.
- c. Munkbron-Litslenavägen efter Gerdes karta 1736.
- d. Rekonstruerade gatu-sträckningar (Ljung 1963).
- e. Vattnets utsträckning på Gerdes karta (1736).
- f. Vattengränsen ca 1600 (Ljung 1963).

- 1. Vårfrukyrkan.
- 2. S:t Illians kyrka.
- 3. Sannolikt platsen för S:t Olofs kyrka.
- 4. Sannolikt läge för 1600-talets skolmästargård.
- 5. Sannolikt läge för det yngre hospitalet.
- 6. Vårfruförsamlingens prästgård.
- 7. Det sk. Långholmen som troligen tillhörde det medeltida hospitalet.
- 8. Rådstuga från 1580-talet.
- 9. Gästgivargård från 1700-talet.
- 10. Borgmästaregården från 1690-talet.
- 11. Franciskanerklostret, ruin från 1500-talets mitt.

Figur 6. Enköpings centrum med den reglerades stadens gator samt stadens råmärken från 1615 som visar stadsgränsen, markerad med streckad linje. Observera att stadsgränsen skär genom kvarteret Snickaren och undersökningsytan som markerats med röd rektangel. Efter Ljung 1963.

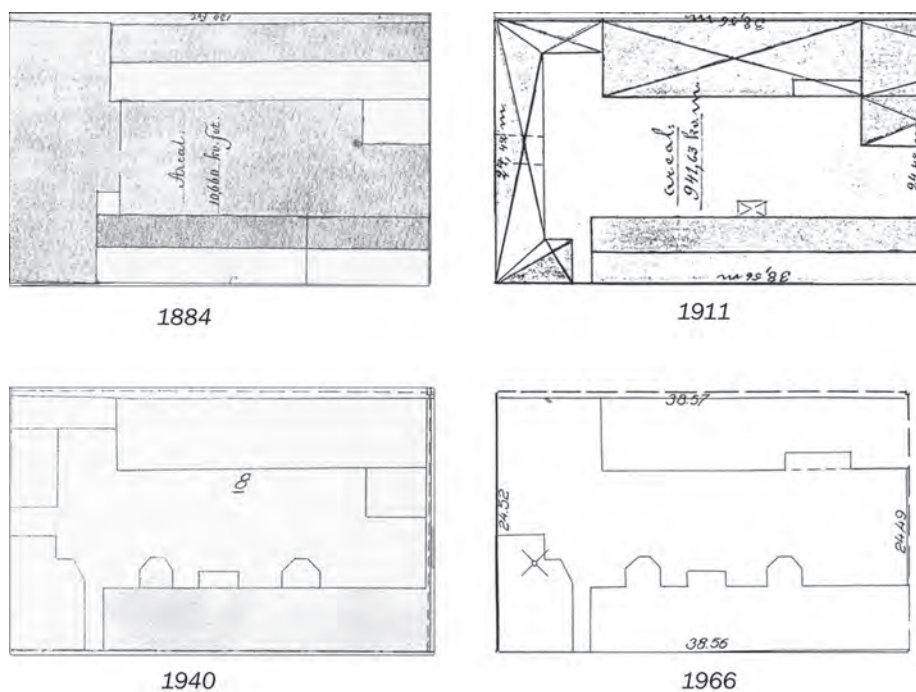
Kvarteret Snickarens historia

Kvarteret Snickaren har sannolikt legat i stadens utkant fram till modern tid. Kvarterets perifera placering har möjligen medfört att det inte finns omnämnt i tankeböckerna och uppgifterna om området är mycket knapphändiga. Den undersökta tomten har legat under vatten under högmedeltid. En exakt tidpunkt för områdets uppgrundande går inte att belägga i de skriftliga källorna. Området bör ha varit sankt under början av 1500-talet och troligen ha använts för strandbete för stadens boskap. Storängen som nämns i tankeböckerna har sannolikt angränsat till kvarteret Snickaren. På Barkhus karta från 1695 framgår 1615 års råmärken som visar stadens utbredning. Stadsgränsen skär undersökningsytan (se fig 6) och följer den oregrerade stadens gatunät. Storängen låg vid denna tid delvis utanför stadens gräns (Ljung 1963:126, 281).

Uppgifter finns om att gårdsägarna var skyldiga att lägga ut kavelbroar där det var sankt, så att man skulle kunna ta sig fram torrskodd (Ljung 1963:119f). I tänkeboksmaterialet omnämns ett område kallat Skarnfjärdingen. Det exakta läget för området är oklart dock tyder namnet på att det varit sankmark. Uppgifter från 1560 pekar på att Skarnfjärdingen legat vid bäcken, östan dynghögen vid Munkgatan (Ljung 1963:122). Lokaliseringen borde vara vid nuvarande kvarteret Väwaren ned mot Enköpingsån. Som namnet anger har sannolikt området använts för avfallsdumpning. Om även området vid Kvarteret Snickaren utnyttjats för att göra sig av med oönskat avfall framgår ej av tankeböckerna.

Den nu undersökta tomten har uppmätts ett flertal gånger under modern tid. Vid tomtuppmätningen 1884 framgår det att tomten ligger i ”Vestra Roten” (fig 7). Det tycks som om hela tomtens längd utefter Kyrkogatan inte varit bebyggd. Detta stärks av en förenklad stadsplan från 1850 (Topografiska Corpsen) där man anar att odling skett längs tomtens nordvästra del utefter Kyrkogatan. På ritningen från 1884 finns ett bostadshus utefter Ågatan, samt ett gårdshus vid tomtgränsen.

På uppmätningen av tomten från 1911 har den förmodade odlingsytan bebyggts med ett kringgående hus eller enklare skjul. Från 1940 finns ytterligare en uppmätning där det framgår att husen än en gång byggts om. Den byggnad som stått utefter Kyrkogatan har byggts om och utökats längst i söder. En öppning mot Kyrkogatan har även markerats. Öppningen kan visserligen anas på ritningen från 1911 men nu är den inte täckt av ett tak. Huvudbyggnaden i sten utefter Ågatan har försetts med porthus och gårdshuset har varit lägre och troligen av trä. På ännu en uppmätning av tomten från 1966 ses att uthuset på tomtens norra del är borta (fig 7).

Figur 7. Uppmätningar av kvarteret Snickaren 6:8 i hörnet av Kyrkogatan och Ågatan från åren 1884, 1911, 1940 och 1966.

Tidigare undersökningar

I Enköpings stadskärna har genom åren ett flertal arkeologiska undersökningar utförts. Dessa har dock berört mindre ytor och har i de flesta fall endast varit schaktningsövervakningar. Kunskapen om stadens historia och bebyggelseutvecklingen är därför relativt knapphändig. Landsantikvarien Nils Sundquist genomförde en rad undersökningar under 1930-40-talen, däribland klosterundersökningarna. Ett flertal undersökningar utfördes under 1970-talet av UV. Den större av dessa berörde kvarteret Traktörens västra del. På 1980- och 90-talet har endast schaktningsövervakningar genomförts. De arkeologiska undersökningarna i staden fram till 1977 har legat till grund för och sammanfattats i "Medeltidsstaden" (Gustafsson 1979).

De tidigare undersökningar som är relevanta för kvarteret Snickaren förutom förundersökningen (se nedan) är en schaktningsövervakning från korsningen *Sandgatan-Kyrkogatan* som utfördes våren 2000. Undersökningen visade på 0,3-0,4 m tjocka kulturlager under 0,8 m tjocka utfyllnadslager (Syse 2000).

I *kvarteret Snickarens* östra del genomfördes under våren 2005 en mindre schaktningsövervakning som visade på bebyggelselämningar och en kulturlagertjocklek mellan 0,5-1 m (Ölund 2005).

Ågatans sträckning mellan Kungsgatan och Eriksgatan undersöktes under ledning av Nils Sundquist 1930. Här påträffades stockkonstruktioner som lagts ut för att stabilisera den sankna marken nere vid ån (Sundquist 1944:54).

Kyrkogatan ledningsschaktades 1994, dock utan antikvarisk övervakning i inledningskeendet. Detta medförde att sträckan Kyrkogatan mellan Ågatan och Sandgatan redan hade fyllts igen innan någon dokumentation kunde ske (muntl. Ronnie Carlsson).

Intill *korsningen Ågatan-Kungsgatan* i kvarteret Snickaren gjordes en mindre arkeologisk provschaktsgrävning 1981. Kulturlager med en tjocklek av 0,6-1 m påträffades. Av dessa bedömdes 0,2-0,4 m tillhöra tiden före stadsbranden 1799 och som äldst från 1500-talet (Gustafsson 1981).

I kvarteret *Svarvaren* har tre arkeologiska undersökningar utförts, två 1982 och en 1986. Inom fastigheten Centrum 5:1 i kvarterets västra del påträffades 0,3-0,5 m tjocka kulturlager som dateras till 1500-1600-tal. Lagren var något tjockare ut mot Sandgatan (Hjärtner-Holdar 1983a). Även kvarterets södra del Centrum 5:3, vid korsningen Kyrkogatan-Ågatan förundersöktes under 1982. Inga kulturlager eller bebyggelse lämningar kunde konstateras (Hjärtner-Holdar 1983b). 1986 genomfördes en större undersökning i korsningen Kyrkogatan-Sandgatan där bebyggelse lämningar och en gränd framkom. Bebyggelsen tycks ha fått en etablerad karaktär vid 1600-talets mitt och gränden vid 1600-talets slut (Mogren 1988).

Kvarteret Väivaren sydväst om kvarteret Snickaren undersöktes 1976, 1978 och 1981. Grävningarna 1976 berörde tomterna 7:1, 7:6 och 7:7 och visade på 1-2.0 m tjocka kulturlager med bebyggelse lämningar som dateras till 1600-1800-tal. Undersökningen 1978 visade på ett oreglerat bebyggelseskikt från 1700-tal och ett reglerat bebyggelseskikt från 1800-tal. Vid 1981 års undersökning av tomt 7:3 i kvarterets sydöstra del drogs ett schakt vinkelrätt mot Enköpingsån. I schaktet påträffades 0,5-1 m tjocka avfallslager som innehöll fynd från 1600-1700-talet (UM top ark).

I kvarteret *Traktören* har arkeologiska undersökningar företagits mellan 1944-1999. Ett flertal träkonstruktioner dokumenterades 1944 (UM top ark). Den västra delen undersöktes 1975-76. I de 1,5 m tjocka kulturlagren påträffades spår efter stenläggningar, hägnader och ett flertal byggnader (AiS 1976:48). Följande år påträffades ågårdar med tillhörande bryggor med datering till 1300-1500-tal (AiS 1978:48). Inom fastigheten Centrum 13:4 genomfördes en arkeologisk provundersökning 1982. Här dokumenterades 1,5 m tjocka kulturlager med en uppskattad datering från 1400-tal till 1700-tal (Svedberg 1982). Inom samma tomt utfördes 1992 en antikvarisk kontroll i samband med en husbyggnation. Delar av en sten-satt gata, sannolikt anlagd under 1700-talet, påträffades vid schaktningsarbetena (Bergquist 1999).

I kvarteret *Krämaren*, i hörnet av Sandgatan-Kyrkogatan gjordes en arkeologisk förundersökning 1988. Kulturlagrens tjocklek uppgick till 0,1-0,4 m och lämningar efter ojämna stenpackningar och en gärdesgård påträffades (Forenius 1994).

Förundersökningen

I juli 2003 utförde Upplandsmuseet en förundersökning av tomten. Vid undersökningen grävdes två 1,2 m breda schakt med maskin. Grävningen utfördes skiktvis, och plan och sektioner upprättades. Det konstaterades att stora partier av tomten var störda av den senaste bebyggelsen. I schakt 1 var de bevarade kulturlagren relativt hårt packade och 0,5 m tjocka. Ett flertal lager kunde urskiljas, som delvis innehöll gödselblandad mylla och trärester. Lagren tolkades ha avsatts på en gårdsplan eller i ett fähus. I den södra delen av schakten påträffades en ränna som igenomstuckits av fyra störar. Denna del stördes av tvärgående rörschakt. I den norra delen framkom ett stolphål i sektionen. I schakt 2 som löpte från schakt 1 och ut mot Kyrkogatan påträffades en stenläggning. Under stenläggningen fanns ett dike i schaktets östra del. Öster om diket framkom gödselblandade lager utan trärester och väster om detta var lagren generellt sett inte lika gödselblandade (Qviström 2003).

Av de fynd som samlades in utgjordes största delen av keramik varav yngre rödgods (BII:4) var helt dominerande. Av de käriformer som kunde identifieras fanns en trefotsgröta, fat/skål samt en förvaringskruka. Fem järnföremål tillvaratogs liksom två träföremål. Träföremålen, en sked och en profilerad tapp samt en skosula av läder visade på bra bevarandeförhållanden för organiskt material. Fyndmaterialet kunde dateras till 1600-1800 tal (Qviström 2003).

Syfte och frågeställningar

Arkeologiska undersökningar i Enköpings stad är förhållandevis fåtaliga och de större undersökningarna skedde som tidigare nämnts på 1970-80-talen. Undersökningarna berörde framförallt de centrala delarna av staden och påvisade lämningar från hög- och senmedeltid. Från dessa undersökningar finns ett stort fyndmaterial, däremot saknas resultat från naturvetenskapliga analyser såsom makrofossil. Eftersom den nu undersökta ytan uppvisade mycket goda bevaringsförhållanden för organiskt material fanns förhoppningen om att makrofossil skulle finnas i stor omfattning. Slutundersökningen skulle därmed kunna bidra med värdefull information som kunde belysa närmiljön och kulturväxtförekomst. Syftet med slutundersökningen var även att kartlägga tomtens etablering och äldsta bebyggelse för att få ökad kunskap om bebyggelsestrukturen i området ned mot Enköpingsån. I och med slutundersökningen skulle även det äldre gatunätet kunna kartläggas.

Metod och genomförande

Stadsarkeologiska undersökningar i Enköping har utförts under större delen av 1900-talet och av ett flertal aktörer. Den arkeologiska dokumentationstekniken har liksom den tekniska utvecklingen skiftat genom åren och mellan aktörerna. Den institution som främst varit verksam i Enköping under senare tid har varit Riksantikvarieämbetets avdelning, UV Uppsala. Stadsarkeologins generella utveckling, och utgrävningsmetodikens förändringar inom UV Uppsala från mitten av 1970-talet till mitten av 1990-talet, har beskrivits av Johan Anund (Anund 1995:3ff). Ett förslag till revidering och komplettering till olika utgrävningsmetodiker gjordes av Ronnie Carlsson i rapporten för utgrävningen i kvarteret Örtedalen som Upplandsmuseet utförde 1999 (Carlsson et. al 2000). Denna undersökning kom att utöva stort inflytande på den valda metoden under undersökningen av kvarteret Snickaren, 2004.

I undersökningsplanen fastslogs att den arkeologiska slutundersökningen i kvarteret Snickaren skulle utföras som en kontextuell undersökning. Den kontextuella metoden har tillämpats vid undersökningar på större ytor av Upplandsmuseet sedan 1999. Dokumentationen skedde enligt den så kallade ”singel context” principen, där varje stratigrafisk enhet dokumenterades för sig och lades in i ett relationschema, en så kallad Harris matrix.

Kontextbegreppet är inte helt självklart, då det rent språkligt används synonymt med ”sammanhang”, och inom arkeologin används begreppet i flera betydelser. Inom utgrävningsmetodiken har dock kontextbegreppet endast en betydelse. En kontext är en individuell stratigrafisk enhet som man har identifierat, definierat, dokumenterat och tolkat (Larsson & Johannsson Hervén 1998:22). Med begreppet kontext utgår vi alltså ifrån att en kontext är en stratigrafisk tolkad enhet. I den bästa av världar skulle varje stratigrafisk enhet representera endast en enskild händelse. Så blir ofta inte fallet vid en arkeologisk undersökning där varje enhet vanligen kommer att representera en typ av händelse, en aktivitet som skett på platsen man undersöker. Det kontextuella tänkandet omskapar en plats stratigrafi till en tolkad sekvens av materiella spår från det förflutna. Den kontextuella metoden skiljer alltså något mot den stratigrafiska metoden. Vid användandet av kontextbegreppet utgår man från att kontexterna är avsiktlig tillkomna. Därmed tillmäts alla kontexter lika stort kulturhistoriskt källvärde, oavsett om de är lager eller anläggningar (Larsson & Johannsson Hervén 1998:24).

Kulturlager är troligen de mest informationsbärande kontexterna på många arkeologiska undersökningar. Deras utseende, sammansättning, närvaro, eventuella

frånvaro, tjocklek, fyndsammansättning, depositionstyp etc är materiell kultur som tillkommit genom människors handlingar i det förflutna. För att på ett bra sätt skilja olika kulturlager, deras funktioner och tillkomstsätt åt, användes vid undersökningen i kvarteret Snickaren den kulturlagertypologi som utarbetats av Pär Karlsson och som vidareutvecklats av Göran Tagesson vid Riksantikvarieämbetet (Tagesson 2003:31ff). Lagertypologin användes bla vid undersökningarna i kvarteret Dalkarlen i Norrköping (jmf Tagesson 2003). Typindelning av olika lager är sedan länge ett sätt att angripa kulturlagrens representativitet, där uppdelningen mellan avsatta och påförda lager möjligen var den vanligaste på 1980-talet. En sådan uppdelning blir tyvärr deskriptiv och säger ingenting om hur eller varför ett lager kommit till.

Utifrån Tagessons modell kan deposition av lager vara primära, sekundära eller tertiära. Med ett *primärt lager* avses ett lager som är avsatt på exempelvis ett golv eller en gårdsyta. Lagret ska ha avsatts/bildats på plats och fynden ska korrelera till lagrets användningssammanhang. Ett brandlager, byggnationslager, raseringslager är därmed att betrakta som primära lager. De primära lagren utgörs av borttappat eller bortkastat material som medvetet eller omedvetet lämnats på platsen.

Med ett *sekundärt lager* avses lager som till skillnad från de primära har en avsedd och medveten form. Ett sekundärt lager kan innehålla samtida fynd, men där fynden skiljts från sitt ursprungliga användarsammanhang. Avfallslager kan ses som sekundära lager som deponerats på en bestämd plats.

Ett tertiärt lager har en skapad och medveten form där lagrets funktion är det primära. Fynden i ett tertiärt lager är därmed skiljda från sitt ursprungliga sammanhang, avseende av tid, rum och funktion. Ett tertiärt lager utgörs alltså av redeponerat material som exempelvis ett konstruktionslager, utjämningslager, utfyllnadslager. Till gruppen hör även golv och grusläggningar som utgör konstruktioner av ett redeponerat material (Tagesson 2003:28ff).

Syftet med indelningen är att belysa lagrens funktion, till skillnad mot den traditionella indelningen av kulturlager i avsatta eller påförda lager. Man kan genom denna uppdelning skapa en förståelse för vad kontexterna representerar, och hur och varför de uppkommit. Den kontextuella metoden och kulturlagertypologin kan därmed utgöra ett redskap för behandling av fyndmönster och fyndens representativitet.

Ett liknande resonemang avseende fyndmaterial har förts av Stefan Larsson och Conny Johansson Hervén (Larsson & Johansson Hervén 1998:29).

Vid undersökningen i kvarteret Snickaren lades viss vikt vid fyndens fragmenteringsgrad, som ett led i att tolka olika lager och deras funktion. En yta som stått öppen och som utsatts för mekanisk nötning så som exempelvis ett golvlager där människor trampat, bör ha en högre grad av fragmenterade fynd än en sluten yta. Fynden bör enligt denna enkla princip vara mindre hela i ett primärt lager än i ett sekundärt. Keramikmaterial är utmärkt att studera utefter denna modell. Tagesson har påvisat att keramikskärvor i fyllningar i avfallsgropar är större (en högre genomsnittlig skärvvikt) än genomsnittet (Tagesson 2003:33). Fyndmaterialet bör därför användas för tolkningen av gångna tiders aktiviteter, då fynd inte bra uppträder hur som helst på en plats utan även säger något om vad som hänt på platsen.

Kulturlagertypologin, där lagren delats in i primära och sekundära tertiära lager var tyvärr inte helt applicerbar på de lagertyper som framkom vid undersökningen av kvarteret Snickaren. Kontexterna dokumenterades visserligen efter dessa principer. Det visade sig dock att så gott som alla påträffade kontexter registrerades som tertiära. I den mycket kompakta stratigrafien var det, utom i ett fåtal fall, mycket svårt att se några primära lager. Eftersom byggnaderna hade byggts direkt på varandra var även raseringsmassorna från ett hus omblandade med konstruktionslagret till de överliggande, osv. På den undersökta ytan påträffades endast ett fåtal sekundära lager. De enligt Tagesson sekundära lagren var knutna till avfallsgroparna på tomten. De tertiära lagren kom därmed att dominera bland de påträffade kontexterna. Detta kanske inte är så konstigt med tanke på att undersökningsområdet ligger vid den dåtida Mälarstranden. För att överhuvudtaget kunna nyttja denna yta har den behövt dräneras och utfyllnadsmassor har fraktats till platsen. Människorna i 1600-talets Enköping har därmed tagit marken i besittning och skapat sig ett livsrum på stranden. För att kunna utnyttja den blöta, fuktiga, och i omgångar översvämmade marken, har man fyllt ut den med jordmassor som hämtats någon annanstans ifrån och arkeologiska utfyllnadslager har bildats. Givetvis måste människorna ha gått omkring på dessa utfyllnadslager, och då borde primära lager ha bildats. Dessa lager är troligen så tunna så att en bättre benämning borde vara primärt avsatta horisonter (för horisontbegreppet jmf Heimdahl 2004:65ff). Ytterligare ett problem med kulturlagertypologin är hur man ska typologisera odlingslager. Stora delar av undersökningsytan har periodvis nyttjats för odling. Odlingen har skett i, till platsen fraktade jordmassor som delvis blandats med gödsel. Givetvis har människor gått på odlingsmarken och primära lager bildats på dessa ytor. I odlingslagren är det högst sannolikt att även avfall deponerats. Mellan skörd och sådd har odlingslagren bearbetats, för att erhålla en lucker och näringsrik jord. De olika lagren har då blandats och innehåller enligt Tagessons kulturlagertypologi både primärt, sekundärt och tertiärt material. Odlingslagren kommer därmed att betraktas som tertiära och kan därmed innehålla fyndmaterial av olika källvärden.

Lagertypologin, och därmed jämförelser mellan olika typer av lager på undersökningsytan, blir alltså haltande i ett försök att applicera den på lagren i kvarteret Snickaren. Typologin har dock varit en mycket bra utgångspunkt när kulturlager ska tolkas och funktionsbestämmas.

Av Tagessons arbeten har vi dock tagit fasta på fyndfragmenteringsgraden hos keramiken (se Tagesson 2003: 32ff). Generella tendenser fanns till att de få sekundära lagren (i avfallsgroparna) innehöll fynd som var mer hela än fynd på ytor där människor och djur gått omkring. I de tjocka odlingslagren fanns en tendens att fynden var högre fragmenterade emot lagrets yta och med en avtagande fyndfragmentering mot botten. Detta kan möjligen uppstå om odlingslagren använts intensivt och grävts om ofta.

Vid undersökningen i kvarteret Snickaren användes en totalstation för att dokumentera de stratigrafiska enheterna i plan. Mätdata lades in i Riksantikvarieämbetets dokumentationssystem Intrasis (Intra-Site Information System).

Samtliga stratigrafiska enheter tilldelades prefixet A. Alla A-enheter motsvarade den minsta urskiljbara stratigrafiska enheten, som kunde vara exempelvis en sten, en fyllning eller ett helt lager. För att bringa ordning i den stora mängden A-enheter lades ytterligare en bokstav till i inmätningen vilken indelade de stratigrafiska enheterna i olika undertyper: stenar, tegel, lager, nedgrävningar, fyllningar etc. Var gränsen för vad som betecknades som minsta stratigrafiska enhet gick, var upp till var och en av projektdeltagarna att ta ställning till. Enskilda stenar, trärester och tegelstenar som bildade större enheter relaterades till en samlingsenhet och beskrevs som individuella konstruktioner eller konstruktionselement. Konstruktioner som ansågs svåra att fånga i plan med totalstationens digitala dokumentation, ritades även för hand på konventionellt sett. Även sektioner vid undersökningsområdets begränsning ritades för hand.

Alla prov mättes in och kodades, vilket medförde att provet knöts till den enhet det var taget ifrån. Fynden insamlades och mättes in i fyndenheter vilka kodades till den A-enhet där de påträffats. Enskilda ”viktigare” fynd, så som mynt kodades och mättes in separat. Samtliga fynd tilldelades individuella fyndnummer under den efterföljande registreringen, vilken även den skedde i Intrasis.

Användningen av dokumentationssystemet Intrasis skapade ett behov av en uppdatering och förändring av den kombinationsblankett, den så kallade ”atomblanketten”, som tidigare använts vid Upplandsmuseets undersökningar (Carlsson et al 2000:32ff). Inför undersökningen i kvarteret Snickaren utformades tre separata basblanketter för enheterna konstruktion, lager/fyllning och nedgrävning (se fig 8). Blanketterna medförde att varje enhets relevanta data kunde dokumenteras i högre grad och tilldelas fler data än vad som är möjligt på en kombinationsblankett av ”atomtypen”. På kombinationsblanketter, vilka används av en stor mängd aktörer inom arkeologi, riskerar enhetens informationspotential att bli summarisk, rörig eller helt utelämnas på grund av det begränsade utrymmet. I och med dessa nya kontextblanketter kunde information om de stratigrafiska enheternas sammansättning och karaktär lätt jämföras och diskuteras. Blanketterna var även ett hjälpmedel för att se om konstruktionen, lagret eller nedgrävningen var komplett beskrivna.

Som ett komplement till dessa basblanketter användes även gruppblanketter i fält. Till gruppen fördes stratigrafiska enheter som uppenbarligen bildade sammanhängande enheter som exempelvis områden med stenar i en syll, väggstolpar i ett hus etc. Ett flertal av grupperna kompletterades vartefter undersökningen fortskred. Grupperingen av A-enheter var tänkt att spegla händelser som hänger ihop och som skett inom en kort tidsrymd, samt att skapa övergripande tolkningar av de olika konstruktionselement som tillsammans bildade exempelvis ett hus. Grupperingarna kan därmed i vissa fall spegla en form av aktivitet som skett vid ett flertal tillfällen. Flertalet A-enheter grupperades därmed direkt i fält men kom att kompletteras i efterarbetet. Efter tillkomna analysresultat grupperades vissa A-enheter om, innan de relaterades till respektive bebyggelsefas.

The image shows three archaeological field forms. The first form, 'Lager / Fyllning', contains detailed checkboxes for soil and fill characteristics such as 'Sammansättning' (Homogen, Heterogen), 'Packinggrad' (Lucker, Kompakt), 'Konsistens' (Mager/orr, Fet), and 'Färg' (Tydlig, Otydlig mot). It also includes a 'Material' list with checkboxes for items like Sten, Grus, Sand, and Lera. The second form, 'Gruppering', is for recording group contexts and includes a 'Gruppdiskussion/Tolkning' section. The third form is a general data sheet with fields for 'Prover', 'Aldre an', 'Samtida som', and 'Yngre an', and a large 'Matris' (matrix) area for drawings and interpretations.

Figur 8. Exempel på en av de tre basblanketter, här för beskrivning av lager och fyllningar, samt den grupperingsblankett som användes vid undersökningen. På baksidan av blanketterna lämnades gott om plats för beskrivande tolkningar och skalenliga ritningar.

För att få det praktiska arbetet att fortlöpa så smidigt som möjligt på en begränsad yta användes en lastbil för bortforslande av de jord- och utfyllnadsmassor som tillhörde de övre lagren. Under slutskedet av undersökningen schaktades området av ytterligare en gång på de ytor som undersökts för hand.

Fotodokumentationen gjordes med digitalkamera. För att erhålla översiktsbilder över området nyttjades tacksamt balkonger på närbelägna hus. Översiktsfotograferingar gjordes därför endast vid ett fåtal tillfällen under grävningens gång. Väderförhållandena under den tid då undersökningen pågick orsakade ibland problem vid fotodokumentationen i form av släpljuseffekter och frost. Redan i början av undersökningen delades personalens ansvarsområden in i ett löpande schema. Detta främst för att den publika kontakten inte skulle ta alltför mycket tid i anspråk. En person blev därmed ansvarig för den publika relationen under en vecka och avslutade veckan med att sammanfatta resultaten av arbetet i ett informationsblad som sattes upp på staketet som avgränsade undersökningsytan och trottoarerna (se vidare *Publika kontakter*).

De ekonomiska ramarna för undersökningen medförde att hårda prioriteringar inom undersökningsytan gjordes. I enighet med undersökningsplanen avbanades de övre lagren med maskin och vikten lades på de undre lagren. Vid förundersökningen antogs det att kulturlager på områdets västra sida, utefter Ågatan, var förstörda av den senaste bebyggelsen på platsen (Qviström 2003). Vid slutundersökningen bekräftades antagandet då huset och rivningsarbeten förstört de under-

liggande kulturlagren. Hela ytan där huset stått samt ytorna närmast huset som skadats av ledningsdragningar och utschaktningar prioriterades därmed helt bort. Bebyggelselämningarna dokumenterades genom digital inmätning och fotodokumentation.

Redan på förundersökningen konstaterades att det på tomten fanns spår av den senaste bebyggelsen i form av en stenlagd innergård samt en ladugårdsbyggnad/förråd längs tomtens nordöstra sida. Denna kom att undersökas extensivt och schaktades bort med maskin efter dokumentation och fyndinsamling. De undre lagren var tänkta att handgrävas i sin helhet. På områdets norra och östra del påträffades dock ett 230 m² stort odlingslager. Lagret kom delvis att undersökas för hand och genom rutgrävning. Sammanlagt grävdes tre 1 x 1 m stora rutor i odlingslagen på områdets norra del. Rutorna lagergrävdes så att fyndmaterialet från olika lager och fyllningar separerades. När den opåverkade blåleran påträffades i botten av rutorna upphörde lagergrävningen och rutans sektioner ritades och fotodokumenterades. Rutgrävningen inom det berörda området gav mycket goda resultat genom att områdets aktivitet på ett enkelt sätt kunna fångas upp. Efterarbetet med rutgrävningen blev dock något svårbearbetat då samma odlingslager erhållit olika A-nummer då de påträffats i olika rutor. Rutgrävning nyttjades även som metod vid grävningens avslut då två rutor grävdes i områdets östra del i det understa utfyllnadslagret. Därefter schaktades lagret ned till blåleran genom skiktvis maskingrävning.

I det historiska kartmaterialet framgår att Ågatans sträckning före regleringen år 1800 gick i en NNV-SSO riktning. Därmed skulle den äldre gatans utbredning skära i undersökningsområdets västra hörn, nuvarande hörnet Kyrkogatan-Ågatan. För att på bästa sätt undersöka den äldre gatan, samt se tidigare spår som kunde ge information om tomtens etablering prioriterades en intensiv undersökning av en 2 x 2 m stort område i undersökningsområdets västra hörn. En sektion i hörnet av undersökningsområdet kom därmed att friläggas som ritades och fotodokumenterades.

På områdets östra, västra och delvis på den södra delen påträffades ett flertal konstruktioner och nedgrävningar. Undersökningen intensifierades på dessa ytor för att bringa klarhet i konstruktionernas utseende karaktär och inbördes förhållanden. Stor vikt lades vid att knyta fynd till respektive kontextuell enhet de påträffats i. Detsamma gällde givetvis för olika typer av prov. Löpande mindre prioriteringar gjordes även vartefter fältarbetet fortskred.

Figur 9. Så kallade veckobrev sattes upp på staketet runt undersökningsytan. Här kunde förbipasserade få information om de arkeologiska upptäckterna och de nyuppgrävda fynden. På så vis kunde den nyfikna allmänheten även ta del av grävresultaten när vi inte var på plats under kvällar och helger. Foto Joakim Kjellberg, Upplandsmuseet.

Publika kontakter

Senast det var en större stadsarkeologisk undersökning i Enköping var i mitten av 1970-talet. Därmed var allmänhetens och medias intresse för undersökningen mycket stort. Förbipasserande ställde nyfikna frågor och för att nå ut med informationen på ett bra sätt sattes så kallade veckobrev upp på staketet som omgärdade området. Dessa informationsbrev sammanfattade den gångna veckans arbete, frågeställningar, fynd och tankar. I och med denna informationskanal avbröts inte arbetet i allt för stor omfattning av frågor. Vid ett flertal tillfällen besöktes undersökningen av journalister från Enköpings Posten (EP 2004-09-27 och 2004-10-04). För att bemöta allmänheten och stilla nyfikenheten anordnades en visning på undersökningsytan, den 13 oktober. Närmare 70 personer besökte då utgrävningen och fick möjlighet att ställa frågor och titta närmare på uppgrävda fynd. 🌿

Undersöknings- resultat

Undersökningsområdet hade en närmast romboid form och omfattade en yta av ca 500 m². Den norra delen dominerades av spår efter odlingsaktiviteter samt rester efter en gata som löpt i NNO-SSV-riktning före Enköping reglerades år 1800. Inga bebyggelselämningar påträffades på denna del av undersökningsytan och den har tolkats som en husnära tomtmark. Undersökningsområdets östra del kom att domineras av en kompakt stratigrafi med rester efter två hus samt gårdsytor till dessa. På den östra delen påträffades även resterna efter ett fähus, samt en hägnad som avgränsat tomtytan mot sydväst. Stor del av de äldre kulturlagren var på undersökningsområdets södra del förstörda av den senaste bebyggelsen som stått på platsen. Här påträffades dock rester efter utfyllnad av tomtmarken samt resterna efter en eventuell konstruktion. De stratigrafiska enheterna på undersökningsområdets västra del, var liksom den södra delen påverkade av den senaste bebyggelsen som stått på platsen. Här påträffades rester efter en oreglerad gata som sammanfaller med Ågatans äldre sträckning. Även spår efter ytterligare en tomt framkom i undersökningsytans västra hörn.

I följande kapitel presenteras de stratigrafiska kontexterna gruppvis. Därefter följer ett avsnitt med sektioner som upprättades vid undersökningsområdets begränsning. Den faspresentation som ges är tänkt att ge en övergripande bild av undersökningsresultaten. I enlighet med undersökningsplanen lades stor vikt på naturvetenskapliga analyser i form av makrofossilprov. I kapitlet Naturvetenskapliga analyser presenteras resultaten från makrofossilprov, vedarsprov och dendrokronologi. Fyndmaterialet är givetvis också en del av undersökningsresultatet och redovisas i kapitlet Fynd, under olika rubriker. För att inte belasta presentationen i alltför hög grad har fyndlistor och listor på analysresultat lagts som bilagor.

Grupper

I kapitlet presenteras grupper med kontexter som påträffats vid slutundersökningen av kvarteret Snickaren 2004. Som grund för indelningen av kontexter i grupper låg de gruppblanketter som upprättades i under fältarbetet. Grupperna har i efterarbetet kompletterats där vissa kontexter lagts till och andra dragits ifrån. Grupperna är skapade för att läsaren ska få en lättförståelig och översiktlig bild av vad som hänt på platsen, dels över hela det undersökta området och dels på olika delar av undersökningsområdet. Grupperingen är inte gjord så att konstruk-

tion, brukningstid och destruktion hålls isär (jmf Fogelberg, Gardelin & Menader 2004:15ff). En sådan uppdelning skulle sannolikt i vissa fall ge en mer komplett bild av tidsskikten på tomten. Dock fanns mycket få primära lager bevarade i den kompakta stratigrafin och därmed var brukningstiden mycket svår att uttyda och hade vanligen påverkats kraftigt av den överliggande destruktionen. Dessutom borde det vara så i de flesta fall att exempelvis ett hus brukningstid utgör en betydande del av husets historia, i förhållande till den relativt korta tidsperiod som kan betraktas som konstruktion/byggnationstid respektive dekonstruktionstid. Grupperna är dock inte statiska och kontexterna går att gruppera om. De är snarare skapade för att ge en översiktlig bild av var som hänt på platsen, som ett led i den kulturhistoriska berättelsen. Eftersom exempelvis ett konstruktionslager, liksom ett raseringslager innehåller mycket information om huset som stått på platsen har vi valt att presentera dessa i samman grupp.

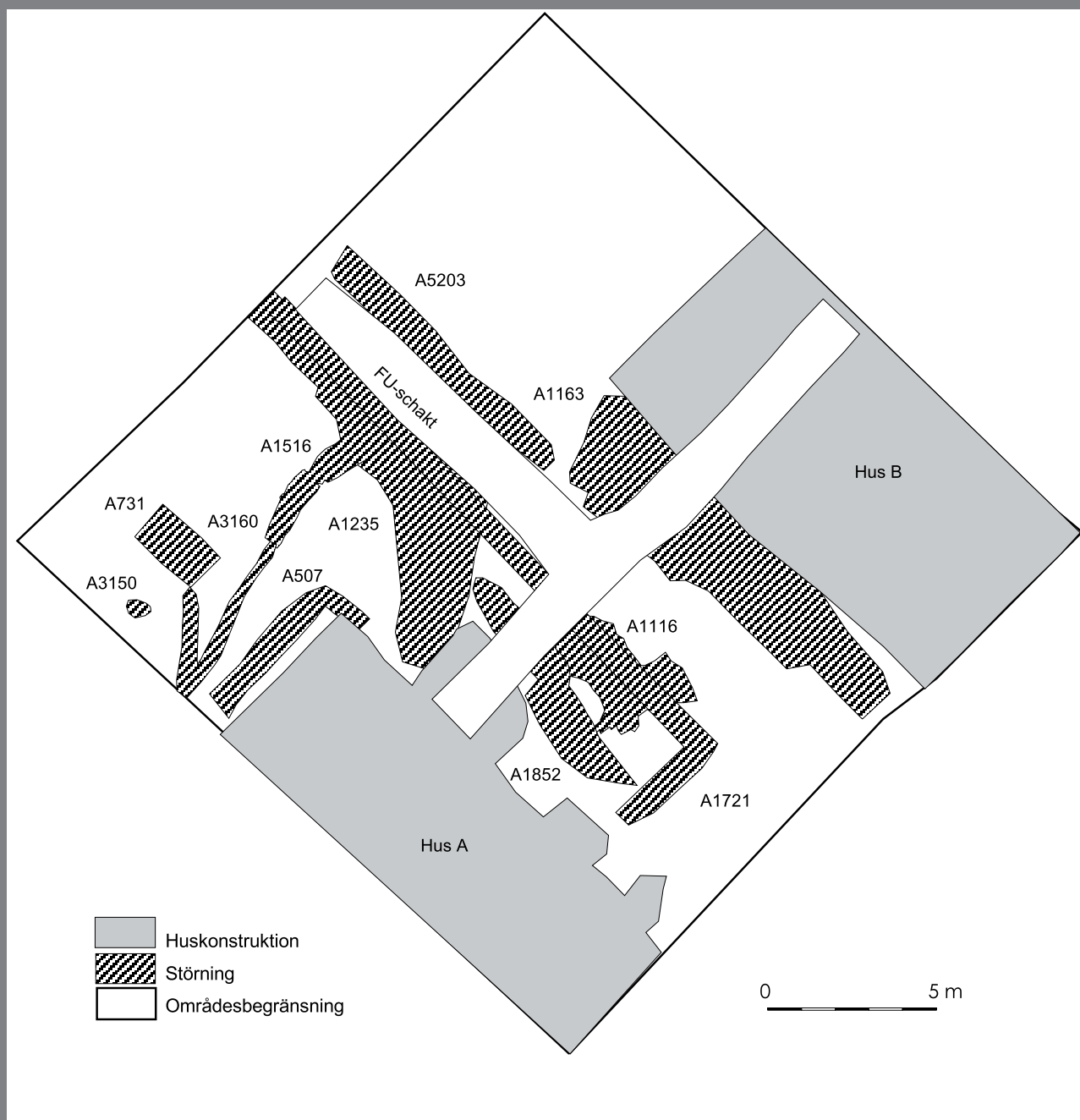
Kontexterna i grupperna betecknas med A och ett följande nummer. Uppställningen i grupperna är avhängig enheternas stratigrafiska relation till varandra, där den yngsta stratigrafiska enheten i gruppen listas överst och den äldsta sist. I ett flertal fall har det inte varit möjligt att avgöra vilken enhet i en enskild grupp som varit yngre eller äldre, exempelvis vilken syll som lagts först vid en huskonstruktion. I vissa fall har rumsliga förhållanden styra uppdelningen. Sammantaget har de stratigrafiska enheterna delats in i 14 grupper. De presenteras i kronologisk ordning där Grupp 1 utgör spåren efter de senaste markingreppen och Grupp 14 de första spåren på tomten. Läsandet sker således från nutid och bakåt i tiden.

För att inte numreringen av grupperna ska blandas ihop med de olika husen har dessa givits prefixet A-E i den ordning de påträffats och undersökts. 🌿

Grupp 1

”Störningar”

Figur 10. Plan över undersökningsytan med störningar främst efter ledningsschakt.

Utgörs av:

- A507 Nedgrävning för betongfundament till Hus A.
- A731 Nedgrävning för dagvattenbrunn.
- A1116 Nedgrävning för ledning.
- A1163 Nedgrävning.
- A1235 Nedgrävning efter ledningsarbeten
- A1516 Nedgrävning för ledning.
- A1721 Nedgrävning för ledning.
- A1852 Nedgrävning för ledning.
- A3150 Nedgrävning.
- A3160 Nedgrävning för ledning.
- A5203 Nedgrävning.

Beskrivning och tolkning:

Undersökningsytan nyttjades som parkeringsplats under slutet 1990-talet fram till den arkeologiska undersökningen under hösten 2004. Parkeringsgruset som täckte ytan gavs nummer A212.

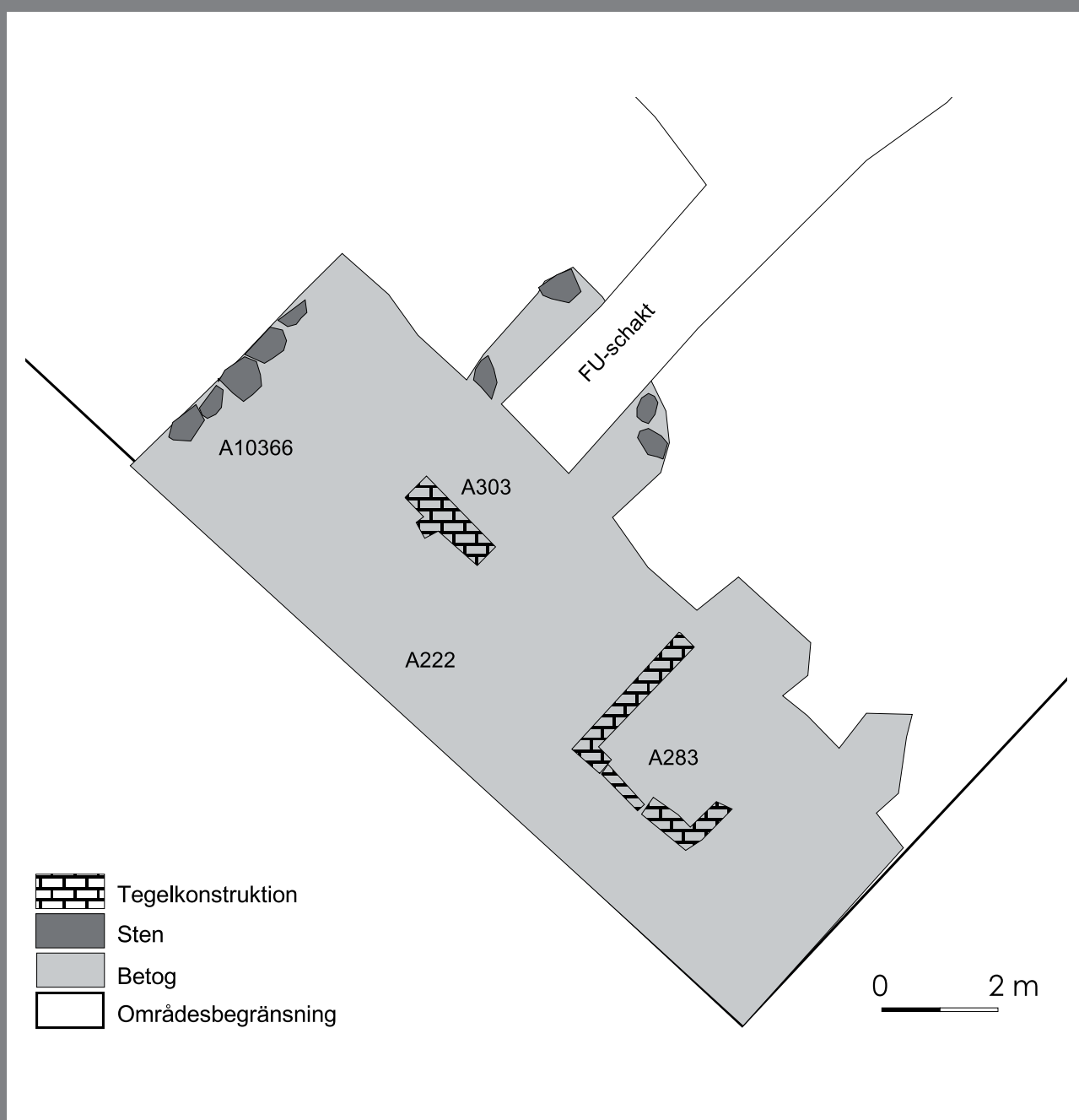
Stora delar av undersökningsytan var perforerad av nedgrävningar som gjorts i modern tid, gissningsvis under andra hälften av 1900-talet. Vanligen kallas detta för ”störningar”, vilket de även kommer refereras till i denna text. Termen är dock inte helt bra. Dessa ”störningar” är också spår efter mänskliga aktiviteter och någonting kan endast vara stört i förhållande till synsätt, frågeställningar och praxis (Binford 1998:234f). Till ”störningar” borde kanske även förundersökningsschakten (FU-schakt) räknas, då dessa grävt av stratigrafiska relationer mellan ytorna.

På undersökningsområdet påträffades främst nedgrävningar efter vatten- och avloppsledningar. Ett flertal av de inmätta ”störningarna” utgjorde troligen spår efter ett och samma arbetstillfälle, men har dokumenterats separat då fyllningarna skiljde sig något åt. Ytan A1163 har sannolikt förstörts i samband med rivningsarbeten av Hus B. Flertalet av nedgrävningarna kring Hus A har troligen uppkommit i samband med husets byggnation eller rivning. Några av ledningsdragningarna hade helt förstört underliggande lager, medan andra endast förstört ytligt liggande lager.

Som framgår av figur 10, var ingreppen som gjorts i modern tid omfattande på tomten. Givetvis kom detta att påverka de underliggande kulturlagren och därmed det arkeologiska resultatet. Den norra och nordvästra delen av undersökningsområdet var generellt sett mindre ”stört” än den södra och östra delen. Detta har sin orsak i Hus A:s placering och ledningsdragningarna till Hus A.

Grupp 2

Hus A

Figur 11. Plan över Grupp 2 som utgörs av Hus A.

Utgörs av:

- A222 Betongfundament.
- A10366 Stenkonstruktion. Syll.
- A283 Tegelkonstruktion. Syll.
- A303 Tegelfundament. Skorsten.

Figur 12. Hus A strax före rivning. Huset stod i hörnet av Ågatan och Kyrkogatan fram till rivning som skedde under 1990-talet. Foto Enköpings Museum.

Beskrivning och tolkning:

Hus A utgjordes av lämningar efter det hus som senast fanns på tomten (fig 12). Huset var ett tvåvånings, reverterat hus, som har stått utmed Ågatan, i hörnet av Kyrkogatan. Under mitten av 1800-talet stod på platsen ett lägre trähus, vilket framgår på foton (Upplandsmuseets fotoarkiv). När trähuset reverterades är oklart. Två porthus på husets baksida har tillkommit någon gång mellan 1911-1940 (fig 7). Huset har inrymt både bostäder och olika typer av affärsverksamhet fram till rivningen under 1990-talet (Enköpings Museum).

Lämningarna efter byggnaden upptog en stor del av undersökningsytans sydvästra del och hade helt förstört underliggande kulturlager. Resterna efter huset var mycket störda och sönderschaktade av rivningsarbetena.

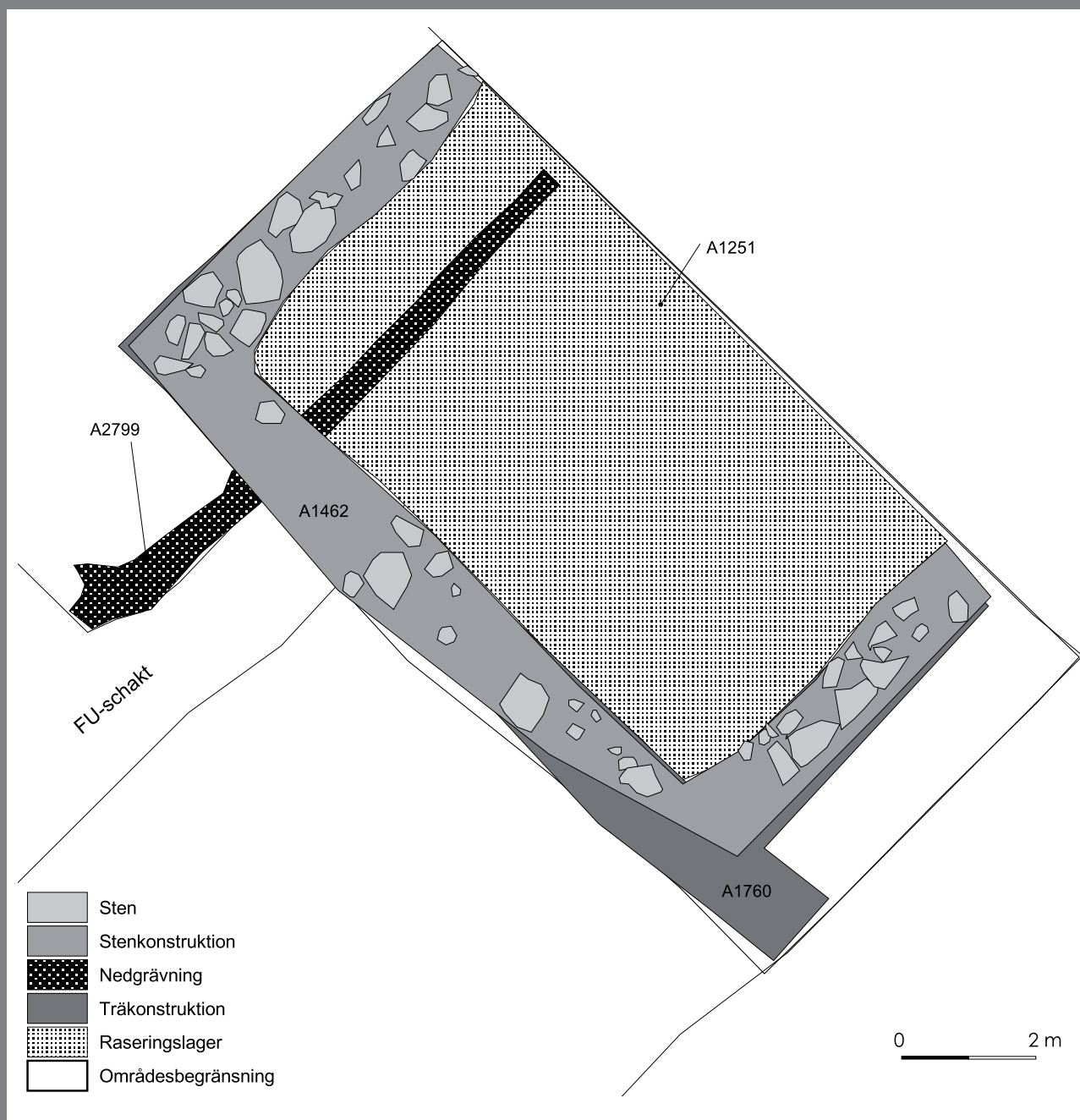
De lämningar som påträffades utgjordes av ett nedgrävt betongfundament som troligen utgjort ett golv. Två syllar till huset fanns bevarade, den ena var en kraftig stensyll av fem 0,5 x 0,5 m stora stenar, den andra utgjordes av tegel. Tegelsyllen är troligen resterna efter en innervägg. Ett fundament i tegel påträffades på betongfundamentet. Detta är troligen ett skorstensfundament (jmf fig 11 och 12). Även resterna efter ett porthus framkom vid undersökningen. De utgjordes av 0,5 m stora stenar som sannolikt ingått i husets syll. 🌿

Figur 13. Resterna efter Hus A, som stått utmed Ågatan. Foto mot nordväst av Robin Olsson, Upplandsmuseet.

Grupp 3

Hus B

Figur 14. Plan över Hus B som utgörs av resterna efter gårdshuset.

Utgörs av:

- A1251 Raseringslager av grus och sten med mycket kol- och tegelbitar.
- A1462 Stenkonstruktion. Syll.
- A1760 Träkonstruktion. Rustbädd.
- A2846 Fyllning i nedgrävning (A2799) av mörkbrun silt med gödsel, bark och tegelflis.
- A2905 Fyllning i nedgrävning (A2799) av bark med inslag av kvistar.
- A2799 Nedgrävning. Avfallsränna.

Beskrivning och tolkning:

Grupp 3 utgjordes av ett flertal byggnadselement som ingått i Hus B. Resterna efter huset låg längs undersökningsområdets nordöstra begränsning. Huset som uppfördes under 1800-talet har fungerat som lada, uthus, garage och förråd. Den ursprungliga ladan har byggts om under årens lopp och förstördes vid en brand på 1990-talet.

Resterna efter Hus B var tydliga men något störda av rivningsarbetena efter branden. Stenarna i syllstensramen A1462 var ca 0,6-0,8 m stora och lagda i ett skift. Innanför och delvis ovanpå syllstensramen låg ett raseringslager, A1251, efter senaste branden. Under syllstenarna påträffades en rustbädd, A1760, av kraftigt förmultnade och delvis brända stockar i syllens riktning. Ingen tydlig nedgrävningskant till syllen kunde iakttas, utan den tycktes endast nedtryckt i underliggande lager.

Den sydöstra delen av syllen innehöll vällagda huggna stenar som avvek från de obearbetade syllstenarna i övriga delar av huset. Detta kan tyda på att den sydöstra sidan av huset har tillbyggts i ett senare skede. Under rustbädden till ladan löpte en avlång nedgrävning A2799, i nordostlig-sydvästlig riktning. Nedgrävningen var fodrad med ett barklager A2905, och var igenfyllt av ett gödselblandat siltlager A2846. Nedgrävningen har troligen fungerat som en gödsel/avfallsränna för djur.

På gårdsytan, som presenteras under Grupp 4, påträffades fyra runda försänkningar som troligen har ett samband med Hus B. Möjligen har dessa varit hål för stolpar som burit upp ett utskjutande tak, som täckt en del av gårdsytan närmast huset.

Under 1930-talet fanns Hesselgrens cykel- och motorverkstad i fastigheten vid Ågatan-Kyrkogatan. Av denna verksamhet påträffade vi dieselindränkta kulturlager. Ett foto från 1930-talet skvallrar om en typisk verkstadsmiljö där man även ana att infarten till gården var från Kyrkogatan (fig 14). På fotot framgår även gårdsplanens stenläggning, vilket beskrivs under Grupp 4.

Figur 15. Fotot visar gårdsmiljön under 1930-talet. Här låg Hesselgrens cykel- och motorverkstad som bedrev sin verksamhet under 1920-50- talet på den nu arkeologiskt undersökta tomten. Verksamheten drevs av Frans Hesselgren som ses i vit skjorta till höger på bilden. Foto av okänd fotograf, tillhandahållet av Michael Hesselgren.

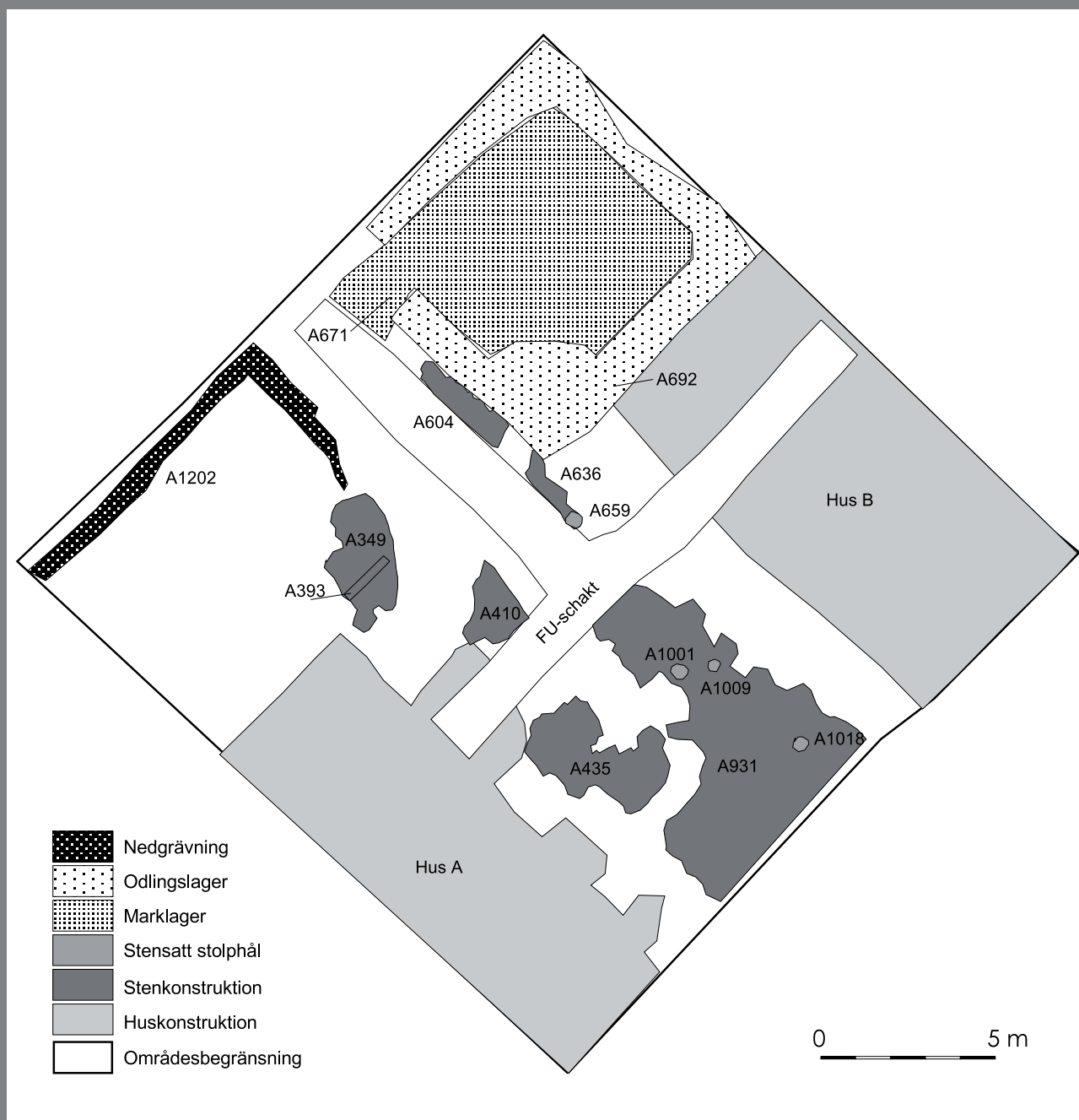

Figur 16. Undersökningsytan fotad mot sydöst när resterna efter Hus B schaktas fram. I förgrunden finns resterna efter den senaste gårdens stenläggning. Foto Ola Korpås, Upplandsmuseet.

Grupp 4

Gårdsplan till senaste bebyggelsen

Figur 17. Plan över de kontexter som ingår Grupp 4 och utgör spåren efter en stensatt gård, en rabatt och en yta som kan ha utnyttjas som berså eller liknande.

Utgörs av:

- A349 Stenkonstruktion.
Del av gårdsplan.
- A393 Dagvattenränna av betong.
- A410 Stenkonstruktion.
Del av gårdsplan.
- A435 Stenkonstruktion.
Del av gårdsplan.
- A604 Stenkonstruktion.
Del av gårdsplan.
- A636 Stenkonstruktion.
Del av gårdsplan.
- A659 Försänkning i
stenkonstruktion.
- A931 Stenkonstruktion.
Del av gårdsplan.
- A671 Marklager av homogent
gulgrått grus med inslag av
sten och sand.
- A692 Odlinglager av brunrå
lerig humus med inslag av
sten, träflis och kol.
- A1001 Försänkning i
stenkonstruktion.
- A1009 Försänkning i
stenkonstruktion.
- A1018 Försänkning i
stenkonstruktion.
- A1202 Nedgrävning. Dike.

Beskrivning och tolkning:

Kontexterna i gruppen utgjordes av spåren efter gårdsytan till den senaste bebyggelsen, Hus A och B. Gruppen består främst av en sönderbruten med delvis mycket välbevarad stenlagd gårdsyta (jmf fig 14 och 16). Den utgjordes av sex separata ytor 1,2-31,8 m² stora. Ytorna hade störts av ledningsdragningar och rivningsarbeten. Stenläggningen var lagd av 0,05-0,1 m stora rundade stenar. På den stenlagda ytan A931 på områdets södra del fanns fyra runda försänkningar som avvek från den i övrigt relativt plana ytan. Försänkningarna var 0,45 m i diameter och ca 0,45 m djupa och hade en skålformad botten. Troligen har de ett samband med Hus B. I försänkningarna kan man ha placerat stolpar som burit upp ett utskjutande tak från Hus B.

På den norra delen av undersökningsområdet fanns lager A671 som troligen utgjort en grusad parkeringsyta alternativt uteplats/berså. Runt ytan löpte lager A692 som sannolikt är resterna efter en rabatt eller häck. Till gruppen hör även en betongränna för dagvatten som låg i en stenläggning, möjligen har rännan lett bort takdropp från Hus A. Utmed Kyrkogatan på områdets sydvästra del, fanns ett dike av recent karaktär, vilket troligen utgjort en nedgrävning för en rabatt. Antagandet stärks även av en muntlig uppgift från en tidigare boende person i kvarteret. 🌿

Figur 18. Efter mödosamt rensningsarbete syntes stenläggningen som täckt innergården under större delen av 1900-talet. Foto Joakim Kjellberg, Upplandsmuseet.

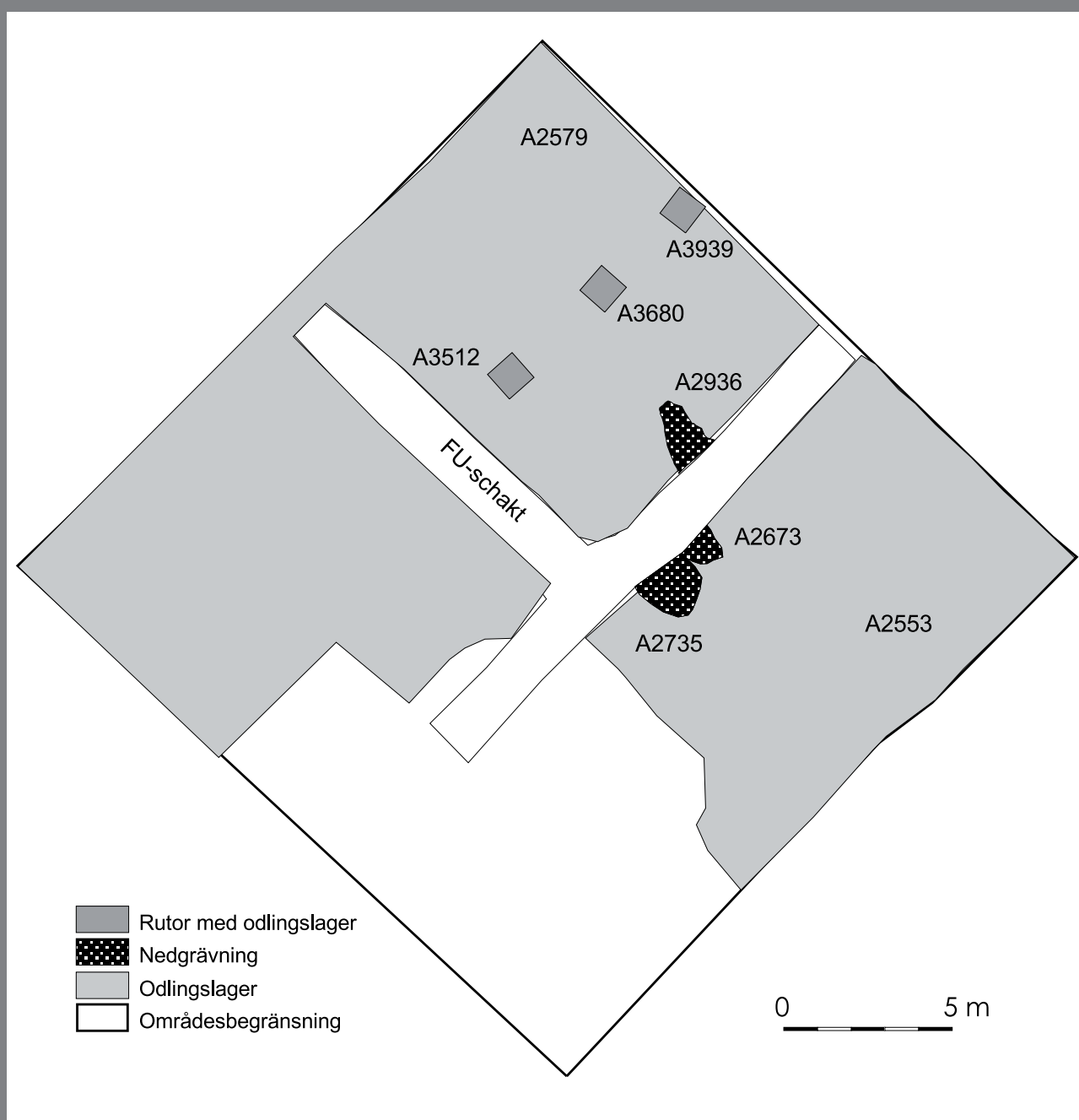
Figur 19. Översikt från Kyrkogatan över spåren efter den senaste bebyggelsen på tomten. Foto Joakim Kjellberg, Upplandsmuseet.

Grupp 5

Odling och avfall på 1800-talet

Figur 20. Plan över 1800- talets aktiviteter på den undersökta ytan.

Utgörs av:

- A2579 Odlingslager av lucker gråbrun, siltig lera med inslag av gödsel, humus, kol och tegel.
- A2553 Odlingslager av lucker gråbrun, siltig lera med inslag av gödsel, humus, kol och tegel.
- A3174 Fyllning i nedgrävning (A3174) av grå kompakt siltig lera med inslag av sten, kalkbruk och tegel.
- A2936 Nedgrävning. Avfallsgrop.
- A2683 Fyllning i nedgrävning (A2673) av kompakt mörkt brungrå lera med inslag av träflis, kvistar och tegel.
- A2692 Fyllning i nedgrävning (A2673) av kompakt brungrå lera med mycket tegel och med inslag av grus, träflis och kol.
- A2673 Nedgrävning. Avfallsgrop.
- A2749 Fyllning i nedgrävning av kompakt brungrå stenig lera med inslag av tegel och kvistar.
- A2764 Fyllning i nedgrävning av humöst lucker gödselblandad träflis med inslag av lera, kvistar och tegel.
- A2735 Nedgrävning. Avfallsgrop.

Rutgrävning:

A3512/ A3680/ A3939

Odlingslager av homogen gråbrun siltig lera med inslag av humus, träflis, sot, tegelkross och bränd lera.

Beskrivning och tolkning:

De kontexter som ingår i Grupp 5 vittnar om tomtutnyttjandet under 1800-talet. I gruppen ingår två odlingslager. Dessa har erhållit fem olika id-nummer, dels på grund av att de påträffats på olika sidor om förundersökningsschakten, dels för att de framkommit genom rutgrävning.

När parkeringsgruset och de olika kontexterna från den senaste bebyggelsens gårdsplan skiktvis grävts bort med maskin och för hand, framkom ett sammanhängande odlingslager som täckte hela undersökningsområdets icke störda partier. Detta odlingslager har givits två olika nummer A2553 och A2579, men är sannolikt samma lager.

Tre olika nedgrävningar påträffades i de ovan beskrivna odlingslagren. Nedgrävningen A2936, låg under gödselrännan till Hus B. Den hade en oregelbundet oval form och var 0,2 m djup med flackt bottenplan. Fyllningen utgjordes av lager A3174 som innehöll keramik, djurben och ett mynt från år 1726.

På samma stratigrafiska nivå påträffades två avfallsgropar, som låg på den södra sidan av förundersökningsschaktet, nedgrävda i odlingslager A2553. Den mindre, A2673, var oregelbundet rundad i plan och ca 0,18 m djup med plan botten. Den innehöll två lager med fynd av recent karaktär, såsom fönsterglas. Gropen har troligen stått öppen under en viss tid, då flera mikrohorisonter kunde urskiljas. Den något större nedgrävningen A2735, var devis nedgrävd genom den mindre gropen. I nedgrävningen fanns två tydligt skilda lager A2749 och A2764. Det undre A2764, innehöll humös gödselblandad träflis som hade en kraftig lukt. Nedgrävningen har tolkats som en latringrop i dess äldsta fas. Troligen har gropen slutat användas som latrin och fortsatt användas som avfallsgrop för hushållsavfall, vilket fyllningen A2749 vittnar om.

För att få grepp om odlingsaktiviteten valde vi att gräva tre 1 m² stora rutor på undersökningsområdets norra del. Valet har vi i efterhand ångrat då förvirring av id-nummer och kontexternas relation blivit mycket stor och tagit lång tid att reda ut. Fältsituationen krävde dock endast en mindre insats av odlingslagren då konstruktioner prioriterades. Rutorna placerades på rad från förundersökningsschaktet och mot NV. Detta kom att innebära att rutorna hamnade på underliggande diken med olika fyllningar (som presenteras i Grupp 13 och 14).

Under odlingslager A2579 framkom ytterligare en odlingshorisont A3612/3680/A3939. Detta lager fanns i samtliga rutor men erhöll alltså tre separata nummer.

Figur 21. Ola Korpås vid en av rutorna i odlingslagren som låg på undersökningsområdets norra del. Foto Anna Ölund, Upplandsmuseet.

Lagret var 0,1 m tjockt och mycket likt de ovanliggande A2579. Fynden från lagret var något lägre fragmenterade än de som påträffats i A2579. Möjligen tyder detta på att ytan inte odlats lika intensivt. Detta odlingslager fanns inte på de övriga delarna av undersökningsområdet utan begränsas till den norra delen av tomten.

Grupp 5 visar på att ytan på undersökningsområdets norra del använts för odling. Troligen har odlingsaktiviteten skett i ett flertal omgångar, vilket de två lagren tyder på. Den senaste av dessa aktiviteter bör ha inträffat efter stadsbranden år 1799 och den efterföljande regleringen av staden. Som nämnts i inledningskapitlet fanns det många tomter i Enköping som inte bebyggdes direkt efter regleringen år 1800. Att bygga ett nytt hus var kostsamt och många använde istället sina nya tomter till odling. Trots hot om indragen tomtmark och beskattning kvarstod problemet i flera årtionden. På Topografiska Corpsen från 1850, ses att den norra och nordvästra delen av kvarteret Snickaren inte var bebyggt, utan användes som odlingsmark.

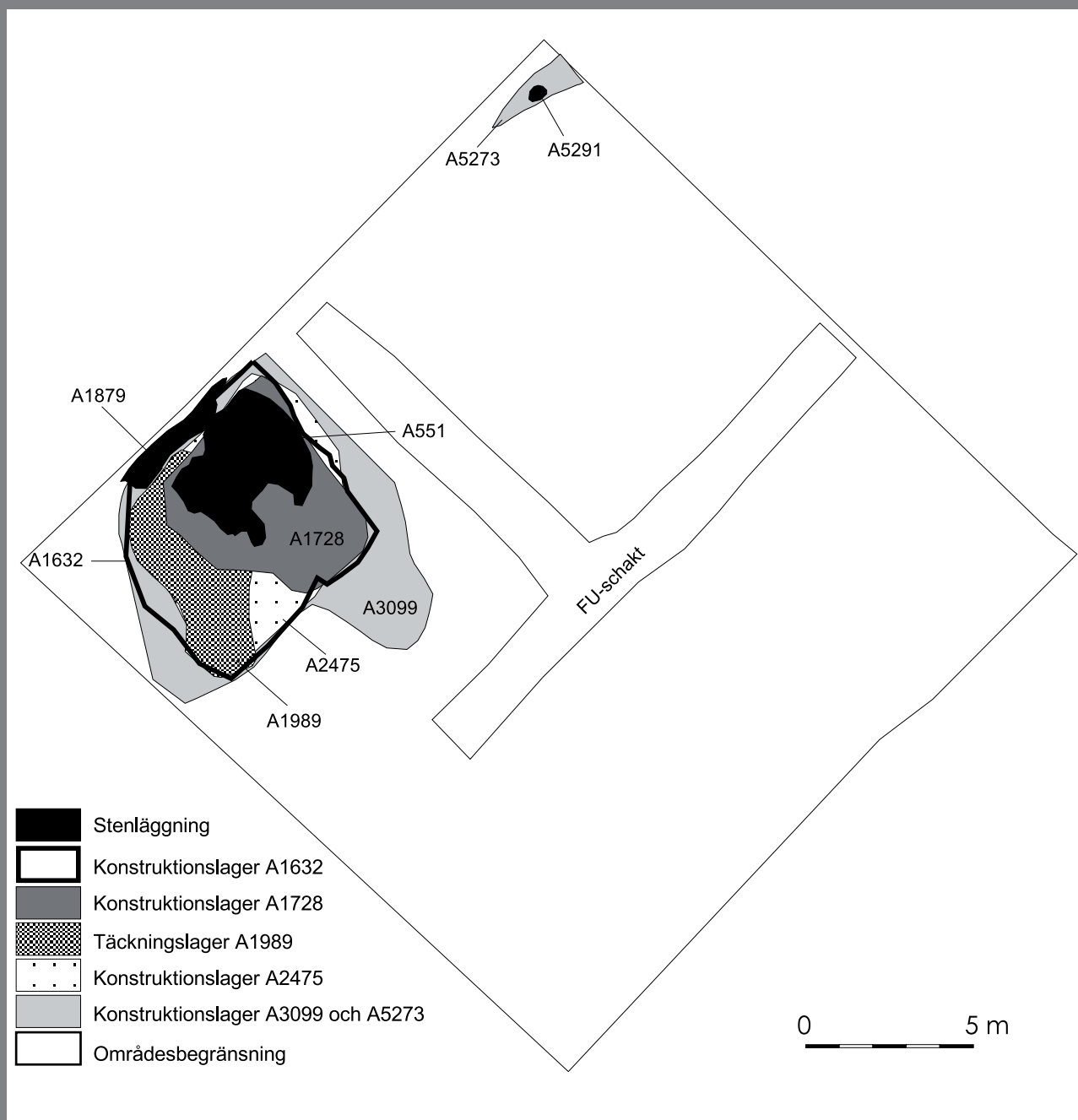
Frågor rörande trädgårdsodling diskuterades under fältarbetets gång och makrofossilprov togs i odlingslagren för att eventuellt verifiera antagandet om att trädgårdsodling bedrivits. Ett prov från det undre odlingslagret analyserades. Innehållet visar på en näringsrik kulturmiljö med mycket frön av mällor och åkerogräs men även kärrväxter finns representerade i materialet. Provets innehåll kan representera en odlingsyta eller närheten till en sådan. Inga direkta spår av trädgårdsodling framkom i provet. Trädgårdsodling är dock svårt att belägga utifrån fröfynd, då en ändamålsenlig odling inte ska blomma och sätta frön. Aktiviteter som rör

trädgårdsodling eller köksodling bör istället sökas i lagersammansättningen på olika ytor. Vid trädgårdsodling bör jorden grävas lucker en gång om året, och till ett djup av 0,2 m. Detta ger upphov till ett karakteristiskt odlingslager, vilket stämmer väl överens med de två odlingslagren i Grupp 5. 🌱

Grupp 6

Gatan

Figur 22. Plan över resterna efter Ågatans och Kyrkogatans oreglerade gatusträckningar.

Utgörs av:

- A551 Stenläggning. Gata.
A1879 Stenläggning. Gata.
A1632 Konstruktionslager av rödbrun grusig sand med inslag av mindre sten, träflis, kol, sot, tegel och bänd lera.
A1728 Konstruktionslager av gråbrun grusig silt med inslag av mindre sten sot, kol tegel och bränd lera.
A1989 Täckningslager av bark med inslag av träflis, sot, kol, tegel och bränd lera.
A3099 Konstruktionslager av blålera med avtryck efter stenläggning.
A2475 Konstruktionslager av ljust sandblandat grus.
A5291 Stenläggning. Gata.
A5273 Konstruktionslager av gulbrunt sandblandat grus med inslag av sten, silt och gödsel.

Beskrivning och tolkning:

I Grupp 6 ingår tre stenläggningar, samt ett flertal lager. Tillsammans utgör det spåren efter den äldre, oreglerade, gatusträckningen av Ågatan och Kyrkogatan. De små partier av de stenlagda gatorna var mycket störda av rivningsarbetena och odlingsaktiviteten som skett på platsen.

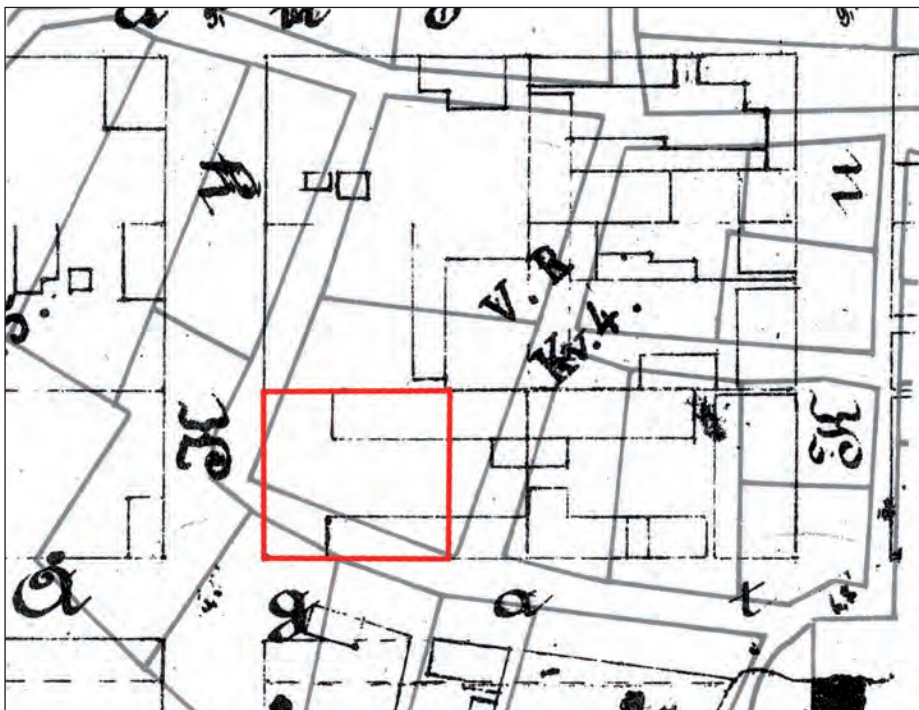
Stenläggningarna A551 och A1879 utgjorde den senaste stenläggningen av Ågatans sträckning. Stenarna var 0,05-0,1 m stora och rundade och låg i nord-sydlig riktning. Under stenläggningen påträffades ett flertal konstruktionslager, vilka delvis var störda och inte helt sammanhängande. Gruslager A1632 och ett siltigare lager A1728, som låg under stenläggningen har tolkats som konstruktionslager till gatan. Under konstruktionslagren fanns ett homogent tertiärt barklager A1989, samt ett lager av redeponerad blålera, A3099. I blåleran syntes tydliga avtryck efter ytterligare en stenläggning. Under blåleran med stenavtrycken fanns ytterligare ett konstruktionslager A2475 av redeponerat sandigt grus. Troligen utgör konstruktionslagret A2475, och blåleran A3099, en äldre fas av gatan. Det är troligt att stenarna i denna äldre gata brutits upp ur blåleran. Blåleran har därefter försetts med torrläggande bark och två nya konstruktionslager har förts på. Det är sannolikt att stenarna från den äldre gatan återanvänts till den ”nya” gatan.

Även en liten snutt av Kyrkogatans äldre sträckning påträffades på den norra delen av undersökningsytan. Stenläggningen A5291 låg på det sandblandade konstruktionslagret A5273. Stenläggningen var mycket störd av ovanliggande odlingslager och endast en liten yta fanns bevarad. Stenarna var runda och ca 0,07-0,09 m stora. Här kunde inte flera faser i gatan ses. Kanske har den inte byggts om eller så har odlingslagren förstört spåren efter en ombyggnad.

Vid en jämförelse av det oreglerade gatunätets utsträckning och kontexterna i Grupp 5 ses en mycket bra överensstämmelse (jmf fig 22 och 24). Som framgår av regleringskartan från år 1800, löper Ågatans gamla sträckning genom den undersökta tomtens västra del. Korsningen Ågatan – Kyrkogatan låg strax utanför undersökningsytans nord västra del, ute i nuvarande Kyrkogatan. Kyrkogatans gamla sträckning löpte något mer mot öster och tangerar undersökningsytans allra nordligaste hörn (fig 24). 🌿

Figur 23. Fragmentariska rester efter Ågatans oreglerade sträckning. Foto mot nordväst av Ola Korpås, Upplandsmuseet.

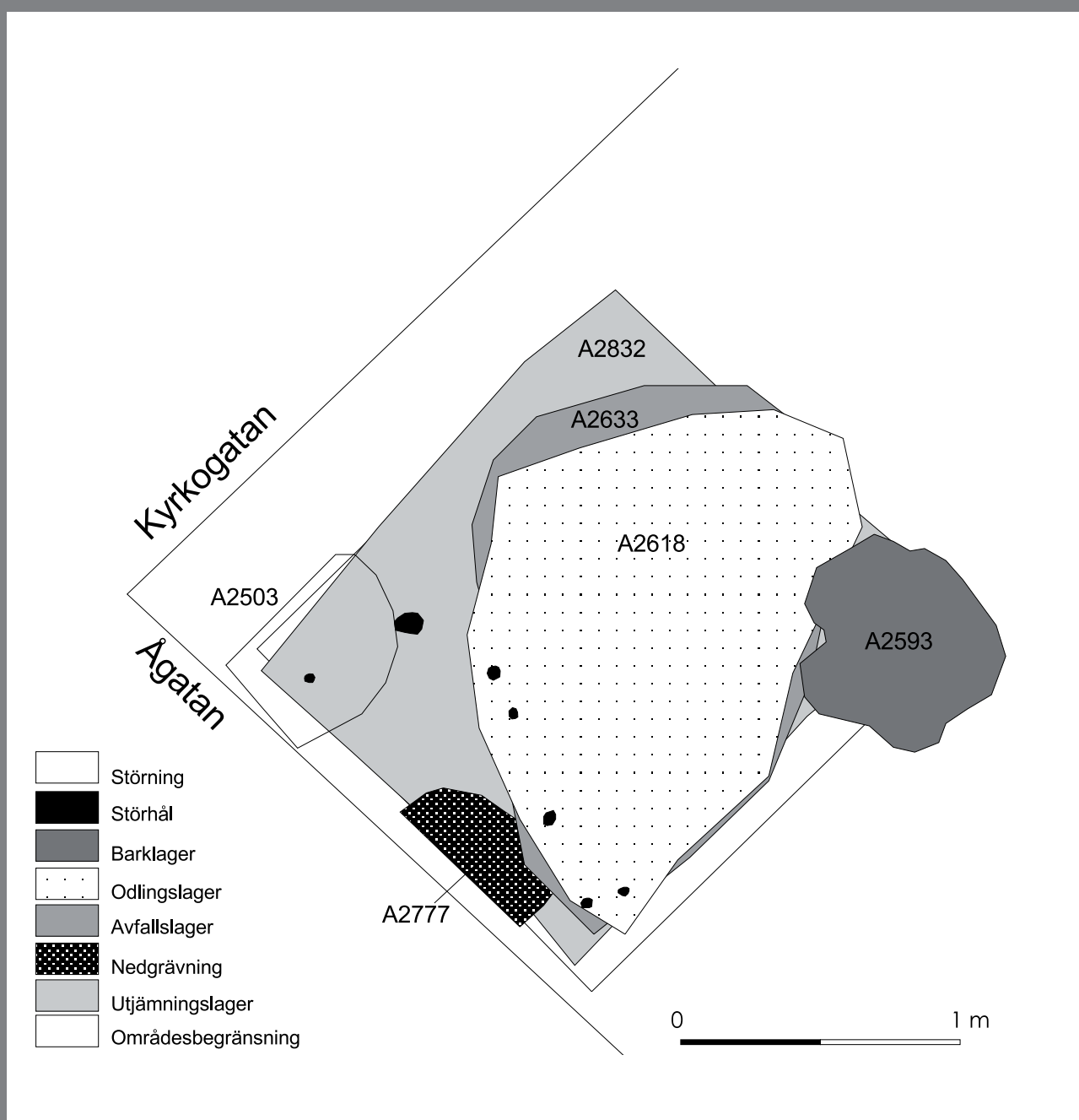
Figur 24. Kartöverlägg av 1799 års karta och regleringskartan från år 1800. På den slutundersökta tomten som markerats med röd rektangel har Ågatans och Kyrkogatans äldre gatusträckningar löpt (efter Gustafsson 1979:40).

Grupp 7

Andra tomten

Figur 25. Plan över de kontexter som påträffades i det västra hörnet av undersökningsområdet.

Utgörs av:

- A 2503 Nedgrävning.
A2593 Lager av brun bark med inslag av humus, kvistar och ris.
A2618 Odlingslager av gråbrun lucker lera med kol och sotstänk.
A2788 Fyllning i nedgrävning (A2777) av mörkbrun lerig silt.
A2777 Nedgrävning. Stolphål.
A2633 Utjämningslager av brungrå siltig lera innehållande tegel samt inslag av kvistar, ris, sot, kol, humus och bränd lera.
A2832 Lager av ljusgrå lera med inslag av silt, humus, sot och kol, innehållande tegelkross, kalkbruk och bränd lera.

Åtta störhål.

Beskrivning och tolkning:

På Enköpingsstads regleringskarta från år 1800 (fig 24) framgår den oreglerade bebyggelsens orientering. Det aktuella undersökningsområdet kom att beröra två tomter på var sin sida av Ågatans gamla sträckning. Den västra av dessa tomter låg på undersökningens västra del och endast en liten del av tomten kom att beröras av slutundersökningen. I hörnet av undersökningens ytan grävdes en 2 x 2 m stor ruta. De stratigrafiska enheter som påträffats i rutan har förts till denna grupp, Grupp 7. Gruppen speglar således endast en geografisk plats och inte ett tidsintervall.

Under parkeringsgruset A212 framkom nedgrävningen till rabatten som legat utmed Kyrkogatan (se Grupp 4). Nedgrävningen hade delvis stört de underliggande lagren. När ytan rensades påträffades ett 0,05-0,08 m tjockt barklager A2593. Lagret täckte endast delvis underliggande lager och har troligen lagts på ytan i torrläggande syfte. Under barklagret fanns lager A2618 som utgjordes av fuktig redeponerad lera med kol och sot stänk. Lerlagret liknade odlingslagren A2579 och A2753, som fanns på områdets norra respektive nordöstra del. Lagret innehöll inga fynd och har tolkats som ett odlingslager, tillhörande den odlingsaktivitet som skett på platsen under mitten av 1800-talet.

Under odlingslagret fanns ett 0,2 m tjockt avfallslager, A2633. Detta bestod av brungrå lera som innehöll mycket fynd med låg fragmenteringsgrad. Det kan tänkas att fynden och därmed en del av lagret delvis är avsatt på platsen. I lagret påträffades ett kopparmynt från år 1803.

Genom lagret hade två nedgrävningar A2777 och A2503 grävts. Båda framkom i schaktkanten, varpå deras storlekar inte kunnat fastställas. Halva A2777 var 0,5 x 0,3 m och halvcirkelformad i plan med ett djup på 0,15 m. Nedgrävningen var fylld med mörkbrun humös lera (A2788) som innehöll betydligt färre fynd än omgivande lager A2633. Sannolikt har en stolpe stått på platsen och förmultnat. Nedgrävning A2503, som också låg i schaktkanten var 0,7 m lång och 0,55 m bred och nedgrävd under parkeringsgruset A212. Den gav ett mycket omrört intryck med varierande fyndmaterial (se fig 42 sektionsritning).

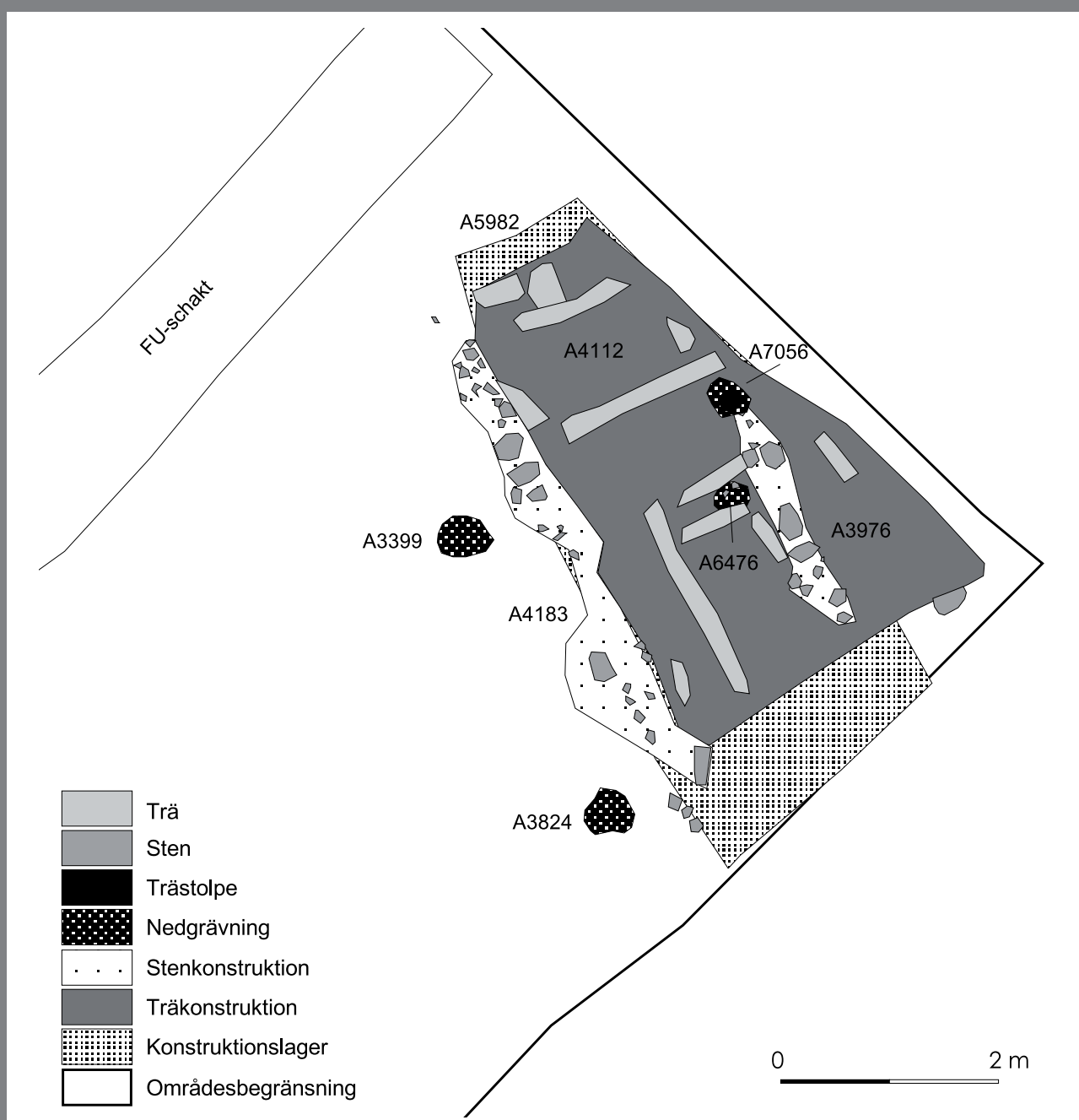
I botten av rutan påträffades ett 0,2 m tjockt ljusgrått lager, A2832, med stänk av sot, kol, silt och humus. I lagret fanns förutom glas- och kritpipsfragment även kalkbruk, tegel och bränd lera som vittnar om byggnadsmaterial. Lagret tolkades som delvis tertiärt, där jordmassor hämtats från en annan plats och deponerats i syfte att fylla ut platsen. Lagret uppvisade en liknande karaktär som A7310 i Grupp 14, som tillhör de första spåren av mänsklig aktivitet på tomten. Ett makrofossilprov visade att lagret innehöll växter som trivs på en näringsrik mark. I provet fanns en stor mängd fiskfjäll, fiskben och fragment av däggdjursben, vilka uppträder i närhet till hushåll. Det makrofossila materialet passar väl in på en tomtmiljö, gårdstun eller liknande (bilaga 2). Lagret hör troligen samman med den första tomtetableringen på området ned mot Enköpingsån.

Mot blåleran som påträffades i botten av rutan syntes sju störhål, med förmultnade rester av störar. Störhålen hade en diameter på 0,04-0,12 m. De hade tryckts ned i leran till ett skiftande djup av 0,04-0,09 m. Störarna gick inte att se från det överliggande lagret A2832 och är därmed troligen äldre. Störarna uppträdde delvis på rad i NNV-SSÖ riktning, men det går inte att dra några säkra slutsatser om detta. Möjligen kan de utgöra resterna efter en tomtgräns som slagits ned i samband med etableringen på tomten. Kontexterna som ingår i Grupp 7 visar på att aktiviteter förekommit i nära anslutning till strandkanten som sedan blev Enköpingsån. Troligen är den begränsade yta som vi undersökt den allra yttersta delen av en tomt. Etableringen bör senast ha skett någon under andra hälften av 1600-talet.

Grupp 8

Hus C (1700-tal)

Figur 26. Plan över konstruktionselementen som utgör Hus C.

Utgörs av:

A4112	Träkonstruktion. Golv.
A4183	Stenkonstruktion. Syll.
A3976	Stenkonstruktion. Syll.
A3399	Nedgrävning. Stolphål.
A3824	Nedgrävning. Stolphål.
A7067	Trä. Stolpe (i A7056).
A7056	Nedgrävning. Stolphål.
A6476	Nedgrävning. Stolphål.
A5982	Omblandat konstruktionslager av grusig ljusgul sand med tegelbitar och sten.

Beskrivning och tolkning:

Grupp 8 utgjordes av resterna efter ett fragmentariskt hus, Hus C, som påträffades under odlingslager A2553. Byggnadslämningen var orienterad i NNV-SSÖ – riktning och låg på undersökningsområdets västra del. Utanför huset påträffades ett flertal kontexter som tillsammans bildat en gårdsplan, vilka presenteras i Grupp 9.

Huset gav ett något rörigt intryck med fragmentariska rester av trägolv och stensyllar. Stensyllen A4183 löpte i husets längdriktning och utgjordes av 0,2-0,6 m stora stenar. Syllens mittparti var omplockad och därmed osymmetrisk. Syllstensraden har sannolikt burit upp husets yttervägg. Den andra stensyllen A3976, löpte parallellt med den förra ca 2 m väster ut. Den var byggd av något mindre stenar 0,1-0,5 m stora. Liggande plank påträffades på båda sidor om syllan, varför den troligen utgjort en innervägg i huset.

Trägolvet A4112, täckte hela ytan mellan den yttre syllan och schaktkanten. Golvet bestod av fragmentariska träplankor som löpte i husets längdriktning. Golvtiljorna var brandskadade och delvis förkolnade.

När syllstenarna och trägolvet plockats bort framkom ett ljusgult sandigt lager, A5982. Lagret har tolkats som ett tertiärt konstruktionslager. Lagret var omrört och mot botten av det påträffades raseringsmassor från en underliggande byggnad, Hus D.

Utanför husets sydvästra sida fanns två stenskodda stolphål A3399 och A3824. De var flatbottnade och hade en diameter på 0,5-0,7 m. Stolparna som en gång stått i hålen hade dragits upp, och hålen hade fyllts igen av material från konstruktionslagret A5982. Invid stensyllen A3976 fanns ett stolphål, A7056, med bevarad stolpe, A7067. Stolpen har troligen haft en takbärande funktion.

Ytterligare ett stolphål A6476, påträffades i husets centrala del. Även detta stolphål var fyllt med sanden från konstruktionslagret A5982, och hade rester efter stenskonning. Stolpens placering tycks något märklig, möjligen har den utgjort en stöd Stolpe för taket.

Stolparna utanför husets västra sida kan möjligen indikera att huset varit försett med en loftgång. Stolparna har i sådant fall burit upp loftgången där en ingång till en ovanvåning funnits. Denna typ av konstruktion förekommer i stadsmiljöer från medeltid och framåt.

Husets brända trägolv och avsaknaden av stolpar i stolphålen vittnar om att det brunnit och därefter rivits. Möjligen eldhärjades huset vid den stora stadsbranden 1799. Skriftliga källor visar dock att kvarteret Snickaren inte tillhör de kvarter som brann helt (fig 4). Huset har i alla fall rivits och marken användes för odling. Detta kan ha sin bakgrund i den stora omstrukturering av människor och tomtmark som började vid stadsregleringen.

Hur länge huset stod på tomten och hur stort det var är fortfarande oklart. Huset borde ha haft en något större utbredning och fortsätter sannolikt mot öster. Mot söder tog spåren efter trägolvet slut, så även syllen. Möjligen har huset varit något längre än vad vi genom de arkeologiska undersökningarna har kunnat påvisa.

I det omblandade konstruktionslagret A5982 till Hus C påträffades ett mynt som dateras till 1659 (se *Fynd*). Eftersom lagret är ett konstruktionslager och med största sannolikhet transporterat till platsen ger myntdateringen ingen vägledning om när huset byggdes. Huset bör dock utefter stratigrafiska förhållanden ha byggts och stått på platsen under 1700-talet. 🌿

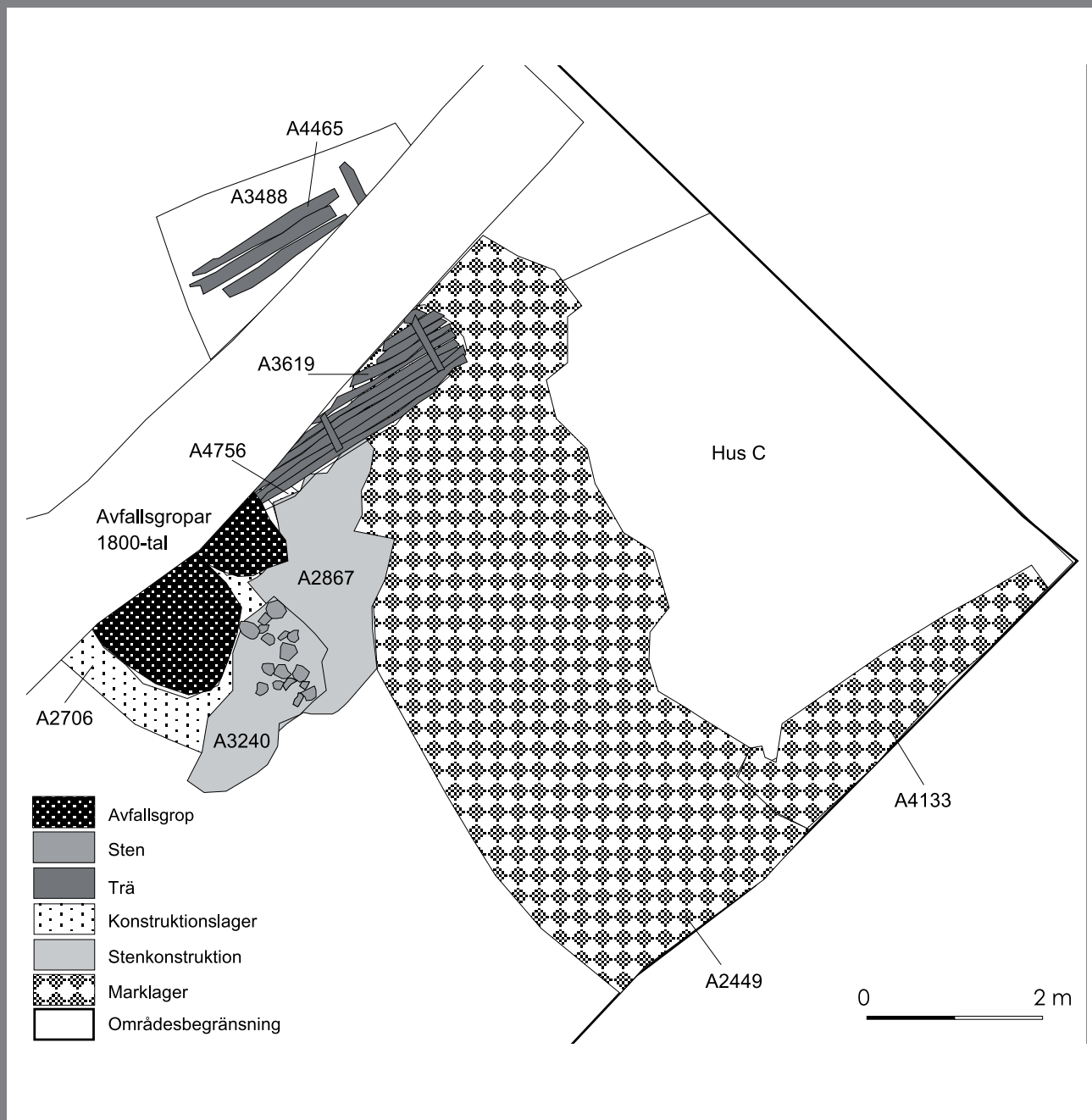
Figur 27. Fragmentariska rester efter Hus C och som stått på platsen under 1700-talet. Foto Joakim Kjellberg, Upplandsmuseet.

Grupp 9

Gård till Hus C

Figur 28. Plan över de kontexter som utgör resterna efter gårdsplanen som tillhört Hus C.

Utgörs av:

- A3619 Träkonstruktion. Gårdsplan.
A4465 Träkonstruktion. Gårdsplan.
A3488 Konstruktionslager av gulorange grusig sand med inslag av tegelkross, kalkbruk och träflis.
A4756 Konstruktionslager av gulorange grusig sand med inslag av tegelkross, kalkbruk och träflis.
A2867 Stenkonstruktion. Gårdsplan.
A3240 Stenkonstruktion. Gårdsplan.
A2706 Konstruktionslager av grusig ljus sand.
A4133 Marklager av gråbrun kompakt grusig sand med tegel och inslag av träflis, lera och kol.
A2449 Marklager av gul sand med inslag av grus.

Beskrivning och tolkning:

Runt Hus C som utgörs av Grupp 8, fanns resterna efter en gårdsplan. Vi har valt att presentera dessa kontexter i en separat grupp för att tydliggöra den svårgripliga ytan.

Utanför, väster om Hus C, fanns två stenkonstruktioner, två olika marklager, tre konstruktionslager samt två delar av en och samma brädläggning. Dessa utgör tillsammans delar av husets gårdsyta.

Samtliga kontexter i gruppen täcktes av odlingslager A2553. Stenkonstruktionerna A2867 och A3240 var troligen fragmentariska rester efter en stenläggning av gårdsplanen. De var anlagda på konstruktionslager A2706 som bestod av ljusgrått sandigt grus. Lagret stördes av två avfalls/latringgropar som tillhör Grupp 5 och som troligtvis grävts på 1800-talet. Ytan var mycket omrörd, vilket även kan ha skett i samband med rivningen av Hus C.

Stenläggningen A3240 utgjordes av 0,05-0,15 m stora rundade stenar som troligen utgjort den äldsta fasen av den stenlagda gårdsytan. Stenläggningen hade i ett senare skede rivits upp och lagts om och A2867 har då tillkommit.

Två marklager fanns väster och söder om Hus C, A4133 respektive A2449. Längs husets kortsida låg A4133, som var ett kompakt grusigt sandlager med rester efter en kullerstensläggning. Ytan skiljde sig markant från angränsande lager A2449. Lager A2449 var ett 0,3 m tjockt tertiärt sandlager utan fynd och liknade utjämningslagret A5982 som låg under Hus C. Denna del av gården har sannolikt inte varit stensatt.

Vid husets nordvästra gavel fanns en trälagd yta av tätt liggande plank och smalare slanor. Träkonstruktionen sträckte sig även till norra sidan av förundersöknings-schaktet, men observerades inte vid förundersökningen. Träkonstruktionen erhöll två skilda nummer, A4465 och A3619. Planken som var 0,15-0,2 m breda och 0,02-0,05 m tjocka var tydligt tillyxade. Mellan de större brädbitarna låg mindre runda slanor. Under brädläggningen låg tvärgående mindre brädbitar, samt ett tunt konstruktionslager av orangegul grusig sand, A3488 och A4756. Området vid Hus C norra gavel var stört av det överliggande Hus B.

Figur 29. Det fortsatta arbetet diskuteras. I förgrunden framgår de fragmenteriska resterna efter en stenlagd gårdsyta. Foto mot nordöst av Robin Olsson, Upplandsmuseet.

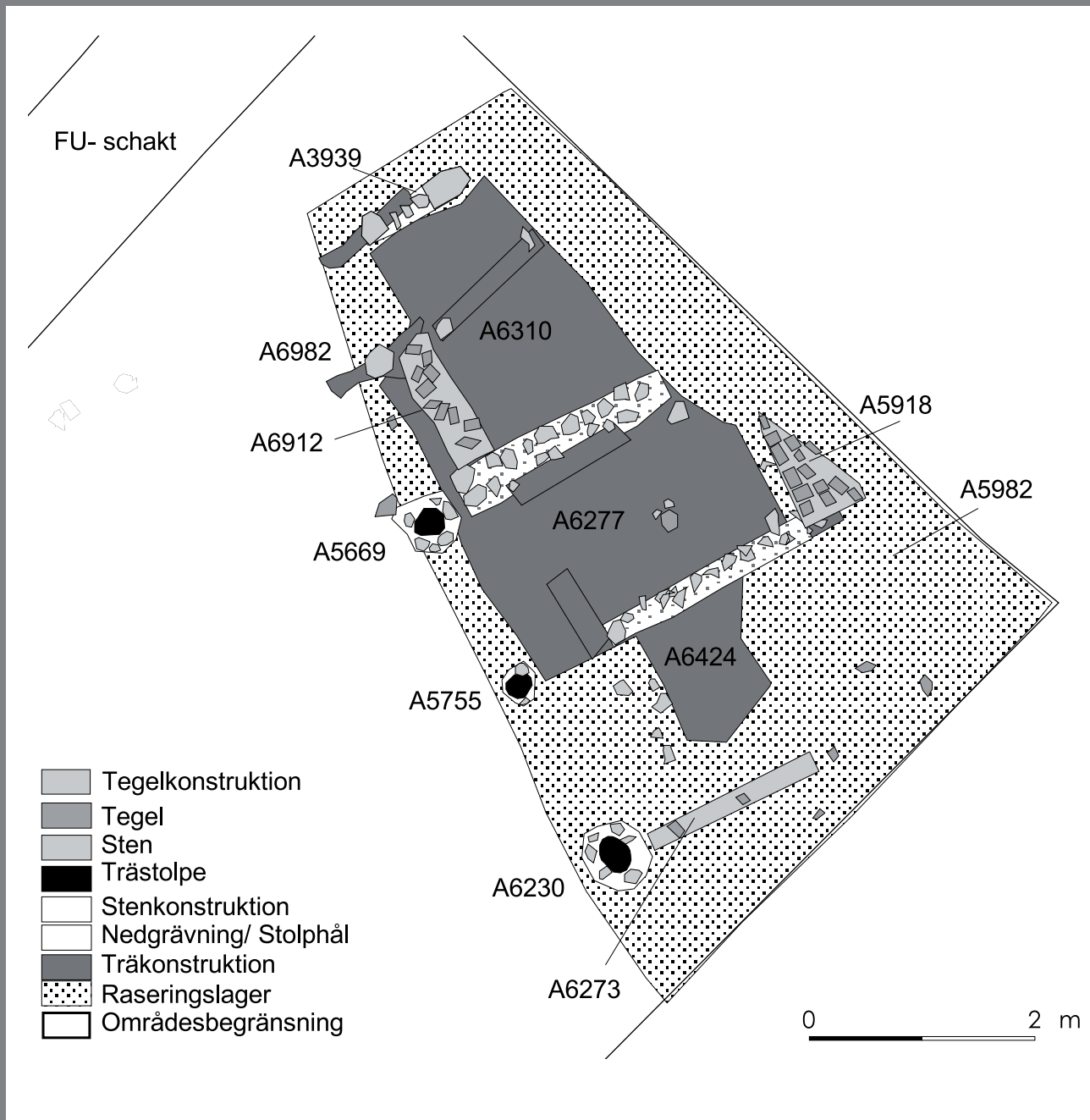
Två myntfynd gjordes i konstruktionslagret till brädlägningen A3488. Det ena myntet var ett 2 öres mynt från Fredrik I regeringstid daterat till 1739-43 och det andra var ett 1/6 öre från Karl XI regeringstid präglad år 1680 (se *Fynd*).

Gårdsytan, liksom Hus C har sannolikt stått på tomten under mitten och slutet av 1700-talet. Delar av gården har varit stensatt och en del har varit täckt av en brädläggning. 🌿

Grupp 10

Hus D (1600-tal)

Figur 30. Plan över Hus D.

Utgörs av:

- A5982 Omblandat raseringslager och konstruktionslager till Hus C, av brungrå grusig sand med inslag av träflis och kalkbruksrester.
- A6277 Träkonstruktion. Golv.
- A5918 Tegelkonstruktion. Spis.
- A3939 Stenkonstruktion. Syll.
- A6310 Stenkonstruktion. Syll.
- A6424 Stenkonstruktion. Syll.
- A6912 Tegelkonstruktion. Syll.
- A6273 Tegelkonstruktion. Syll.
- A6230 Nedgrävning. Stolphål.
- A5780 Trä. Stolpe (i A5755).
- A5755 Nedgrävning. Stolphål.
- A5712 Trä. Stolpe (i A5969).
- A5969 Nedgrävning. Stolphål.
- A6982 Trä. Rötstock.
- A7133 Träkonstruktion. Rustbädd

Beskrivning och tolkning:

Under konstruktionslagret till Hus C fanns resterna efter ytterligare ett hus som kallats Hus D. Alla kontexter som ingått i huset förutom en eventuell utbyggnad och en gårdsplan har förts till denna grupp. Resterna efter huset var välbevarade om än något störda av överliggande lager. Ett omblandat lager A5982 av brungrå grusig sand täckte stora delar av undersökningsytans sydöstra hörn. Lagret är troligen ett raseringslager efter huset som delvis blandats med konstruktionslagret för Hus C. Under Hus C framkom alltså Hus D, som hade samma längdriktning NNV-SSÖ. Hus D var dock något större än Hus C.

Av den tak- och väggbärande konstruktionen fanns resterna efter tre stensyllar, två tegelsyllar samt tre stolphål. Stensyllarna A3939, A6310, A6424 var uppbyggda av 0,2-0,5 m stora obearbetade stenar. Syll A3939, som löpte i NNO-SSV- riktning var lagd i ett skift och utgjorde sannolikt resterna efter husets norra kortsida. De två övriga syllstensraderna har troligen burit upp husets innerväggar. Syll A6310 var flerskiftad och A6424 var enskiftad.

I huset påträffades även två tegelsyllar, A6912 i husets norra del och, A6273 i husets södra del. A6912 löpte i husets längdriktning och har möjligen burit upp den västra ytterväggen. Syll A6273 var välbevarad och byggd av avbräckt stortegel som lagts i flera skift. Tegelsyll A6273, var däremot mycket dåligt bevarad och utgjordes av krossat tegel med okänd ursprunglig storlek.

Vid de tre syllarna som löpte i NV-SÖ riktning fanns tre stolphål. De hade diametrar på ca 0,5-0,6 m och var ca 0,5-0,6 m djupa. I stolphålen fanns välbevarade stolpar i som stenskotts med 0,1-0,2 m stora stenar. Syllstensraden längst i norr saknade tillhörande stolpe.

En mycket tjock stock A6982 låg delvis på tegelsyll A6912. Möjligen har stocken utnyttjats som bärande element i husets vägglinje eller som rötstock till husets norra del.

I husets nordöstra del upp mot undersökningsområdets nordöstra kant påträffades en nedgrävd tegellagd yta A5918 som var ca 1,2 x 0,6 m. Denna tegelkonstruktion har troligen utgjort ett fundament till en spis. Spisens, liksom husets totala utsträckning är okänd, då lämningarna fortsatte åt nordost.

Stora delar av husets trägolv A6277 var fragmentariskt och ihoptryckt. Golvet utgjordes av förmultnade 0,1-0,4 m

breda plankor, som var ca 0,05 m tjocka. Plankorna hade tydliga sågmärken och var lagda i husets längdriktning. När trägolvet undersöktes, dokumenterats och plockats bort, påträffades ytterligare ett golvlager. Detta var mycket fragmentariskt och fanns främst i husets norra del. De båda trägolven bars upp av underliggare i tvärgående riktning. Mellan golvlagren fanns ställvis ett tunt skikt av brungrå sand. De båda golvlagren vittnar inte om någon större ombyggnad, utan troligen har det ursprungliga golvet endast bättrats på med nya plankor.

När Hus D undersöktes och lagren rensades ned framkom en frän och tung lukt av diesel. Vi kunde i ett senare skede knyta denna kontamination till spill från motorverkstan som legat på platsen under 1920-50-talet.

Figur 31. Resterna efter Hus D, som låg på undersökningsområdets östra del. På fotot framgår golvplankorna och husets stensyllar. I bakgrunden skymtar lämningarna till ett fähus som stått på gårdsplanen till huset. Foto Anna Ölund, Upplandsmuseet.

Från de välbevarade men dieselindränkta stolparna i stolphålen A5669, A5755 och A6230, togs dendroprov för att försöka bestämma Hus D:s ålder. Analysen visade att de två nordligast stolparna i stolphålen A5569 och A5755, dateras till vinterhalvåret 1640-41. Stolparna visade dålig dendrokronologisk korrelation, som möjligt kan bero på att de växt på olika platser. Den tredje stolpen i stolphål A6230, var ej möjlig att datera på grund av att trädet utsatts för en kraftig tillväxtstörning. Stolpens dendrokronologiska karaktär avviker dock från de övriga. Även den stora rötstocken A6982, som låg i husets norra del dendrodaterades. Den hade avverkat på vinterhalvåret 1608-1609 när träet var 130-150 år gammalt (bilaga 3). Vedartsanalysen visade att samtliga stolpar med bärande funktioner, samt rötstocken var av

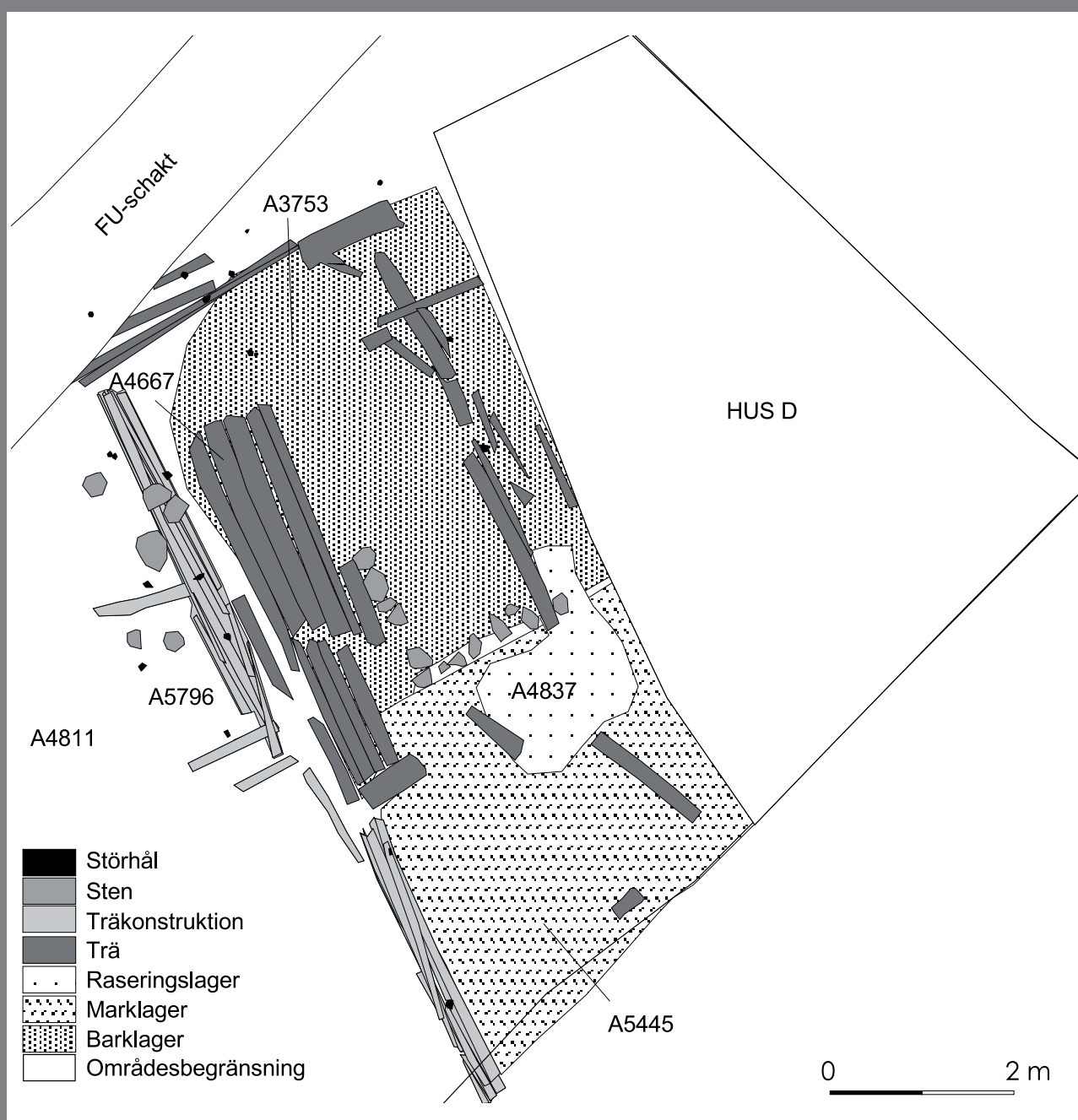
tall, till skillnad från golvet som byggts av grantiljor (bilaga 3).

Hus D har utefter de påträffade bebyggelseresterna och fynden tolkats som ett bostadshus. Huset har troligen uppförts under mitten av 1600-talet. Den tidiga dateringen på rötstocken (1608-09) kan bero på att gammalt virke använts för husets grundläggning, där nytt virke troligtvis inte varit nödvändigt. Möjligen har huset varit kubb-byggt, där ytterväggen vilat på korta nedslagna stolpar. Kanske har även rötstocken fungerat som en kubbe. Husets innerväggarna har troligen byggts på sten och tegelsyllar. 🌿

Grupp 11

Gård till Hus D (1600-tal)

Figur 32. Plan över kontexterna som ingår i Grupp 11 och som utgör resterna efter en gårdsplan tillhörande Hus D.

Utgörs av:

- A4667 Träkonstruktion. Fähus.
A5796 Träkonstruktion. Hägnad.
A3753 Marklager av mörkbrun bark med enstaka kvistar.
A5445 Marklager av hård kompakt gulvit sand.
A4837 Raseringslager av grusig gulvit sand med mycket tegel.
A4811 Marklager av humöst mörkbrun bark med kvistar, ris och träflis.

20 störhål, varav ett fåtal med bevarad stör.

Beskrivning och tolkning:

Grupp 11 gav ett rörigt intryck med mycket bevarat trä och rader av sten. Vilka stratigrafiska enheter som förts till gruppen har inte varit helt självklart, då en kompakt stratigrafi försvårat tolkningen av lämningarna. Gruppens anläggningar var dock välbevarade och distinkta.

Alla kontexter i gruppen täcktes av sandlager A2449 som utgjorde gårdsplanen till Hus C. Under sanden framkom två olika träkonstruktioner, samt ensamliggande träbitar och slanor.

Träkonstruktionen A4667, utgjordes av en välbevarad brädläggning av halva stockar. Ett par av stockarna hade spår efter tidigare användning i form av dymlingshål. Träkonstruktionen närmast schaktkanten i sydost utgjordes av tätt sammanbundna slanor. Slanorna var 0,05-0,1 m tjocka. Ensamliggande slanor påträffades även strax väster och norr om brädläggnings A4667 (fig 32). Kring slanorna fanns nedslagna störor som hade en diameter på 0,05-0,09 m.

Bredvid brädläggnings A4647, fanns ett 0,15 m tjockt lager av bark och träflis, med inslag av enstaka kvistar. Lagret, A3753, var väl avgränsat och hade ett rektangulär form. Det koncentrerade sig till ytan invid brädläggnings och en angränsande stenrad, som fanns vid brädläggnings sydöstra hörn. Lagret har tolkats utgöra golvet i ett fähus, där barken lagts ut i dränerande syfte. Analysen av ett makroprov från lagret visar att platsen utsatts för hårt slitage som förhindrat växtlighet. På ytan har sannolikt djur hållits och deras spillning visar att de utfodrats med hö som växt i våtmarksområden. Det barkbemängda golvlagret i fähuset avgränsades mot söder av en liten stenrad av åtta stenar 0,2-0,3 m stora. Ett flertal av dessa visade sig vara sönderslagna delar av en kvarnsten. Stenraden tillsammans med de fyra stenar som låg invid brädläggnings A4667, utgör sannolikt resterna efter en inre konstruktion i fähuset.

Figur 33. Robin Olsson dokumenterar resterna efter fähuset. Anna Ölund dokumenterar träkonstruktionen som tillhör Grupp 9. Foto mot söder taget av Joakim Kjellberg, Upplandsmuseet.

På ytan söder om det förmodade fähuset fanns två lager A4837 och A5445. Lager A4837 utgjordes av gulvit sand med mycket tegelkross. Troligen är det ett raseringslager från Hus D, möjligen från husets spiskonstruktion. Under detta lager fanns en ett mycket hårt packat sandlager A5445. Ytan uppfattades som väl sammanpackad och trampad, varför den tolkats som en gårdsyta till Hus D.

Gårdsytan med fähuset och den vältrampade lagret avgränsades mot sydväst av resterna efter en hägnad, A5796. Den utgjordes av ett 50-tal slanor som var 0,5-2 m långa och 0,05-0,1 m tjocka, och var konstruerade som en gärdesgård. Mellan slanorna fanns nedslagna stölar för att hålla konstruktionen på plats. För att stabilisera hägnaden hade även brädbitar tillfogats i konstruktionen. Den södra delen av hägnaden var välbevarad och ca 0,4 m hög. Den norra delen däremot var skadad av överliggande konstruktioner och hägnaden var här endast 0,2 m hög. Hägnaden som löpt i NNO-SSV- riktning har tolkats som en ägo gränsmarkering. Den har troligen avgränsat gårdsytan mot en tomt som legat mot sydväst. Möjligen har den endast avgränsat Hus D och fähuset, och inte löpt vidare mot norr och den nordligare odlingsytan som presenteras närmare i Grupp 13.

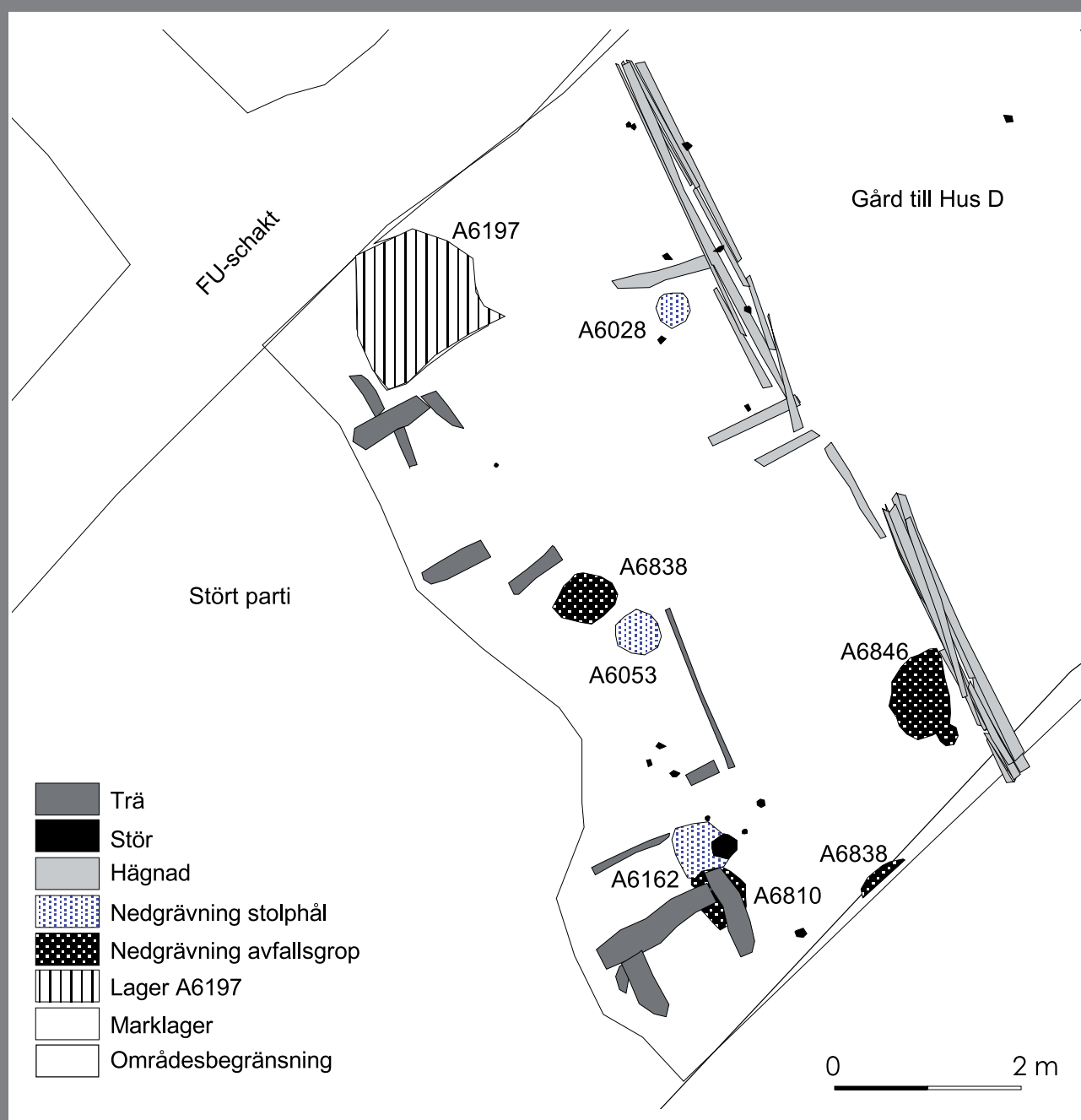

Figur 34. Resterna efter en hägnad/gärdesgård grävs fram på områdets sydöstra del. I förgrunden ligger moderna spänger. Fotot är taget mot söder av Robin Olsson, Upplandsmuseet.

När allt konstruktionstimmer till fähuset och hägnaden plockats bort och gårdsytan och barklagret i fähuset rensats ned, påträffades ytterligare ett barkbemängt lager A4811. Det humösa lagret innehöll förutom bark även träflis, ris och kvistar. Tjockleken uppgick till 0,1-0,3 m och täckte undersökningsytans sydöstra del. Med tanke på lagrets tjocklek bör delar utav det vara påfört, möjligen i för att torrlägga den underliggande blöta marken. Sannolikt finns det även primärt avsatta lagerhorisonter i lagret som inte gick att urskilja vid undersökningen. Lagret är områdets mest fyndförande kontext och kan utefter fyndmaterialet dateras till 1600-talets första decennier (se vidare *Fynd*). 🌿

Grupp 12

Hus E

Figur 35. Plan över de fragmentariska resterna efter en eventuell huskonstruktion, Hus E på områdets södra del.

Utgörs av:

- A6676 Fyllning (i A6028) av svartgrå lera med mycket sot och aska och inslag av krossat tegel.
- A6028 Nedgrävning. Stolphål.
- A6053 Nedgrävning. Stolphål.
- A6559 Trä. Stolpe (i A6162).
- A6162 Nedgrävning. Stolphål.
- A6038 Nedgrävning. Avfallsgrop.
- A7105 Fyllning (i A6838) av lucker brun barkblandad träflis med inslag av tegel, humus och gödsel.
- A6838 Nedgrävning. Avfallsgrop.
- A7003 Fyllning (i A6846) av lucker brun gödsel och träflisblandad humus med inslag av tegel.
- A6846 Nedgrävning. Avfallsgrop.
- A6964 Fyllning (i A6810) av lucker gödselblandad humus med inslag av träflis, kvistar och tegel.
- A6810 Nedgrävning.
- A4811 Marklager av humöst mörkbrun bark med kvistar, ris och träflis.
- A6197 Marklager av grusig sand med inslag av sten och krossat tegel.

Åtta störrar samt liggande trästockar.

Beskrivning och tolkning:

Områdets södra hörn var stört av den senaste bebyggelsen. Här påträffades dock ett fåtal rester efter en möjlig konstruktion, vilka förts till Grupp 12. Resterna kan utgöra fragmentariska lämningar efter ett hus, som här kommit att kallas Hus E.

Lämningarna låg på och i det stora barkbemängda lagret A4811, som även presenteras i Grupp 11. Lagret var mycket fyndrikt och låg under gårdsytorna och fähuset tillhörande Hus D.

I Grupp 12 ingår tre stolphål, tre avfallsgropar och en nedgrävning. Kontexterna påträffades när lager A4811 rensades ned. I lagret låg förutom fynd, slänor och kluvna stockar. På områdets SSV-del intill schaktkanten påträffades liggande trästockar som tyckets avsiktligt och noggrant placerade. Intill stockarna fanns ett stolphål, A6162, med en fragmentarisk stolpe A6559. Troligen är träplankorna och stolphålet resterna efter en konstruktion, gissningsvis någon enklare byggnad. Det är möjligt att även stolphål A6053, har ingått i denna konstruktion, liksom de löst närliggande träbitarna. Under den eventuella träkonstruktionen i sydväst påträffades en nedgrävning A6810. Den var fylld med samma material som lager A4811 men innehöll också ett silvermynt från Johan III regeringstid, daterat till 1592. Resterna efter den eventuella konstruktionen Hus E, är alltså yngre än denna datering. Vad nedgrävningen representerar är dock oklart. Möjligen är den resultatet efter ett stenlyft eller spår efter en eventuell syll till konstruktionen. Ett makroprov från fyllningen i nedgrävningen visade på ett högt inslag av järn i jorden, som tillkommit då jorden ständigt varit fuktig. Analysen visade även på förekomst av kransalg vilket pekar mot att marken utsatts för periodvisa översvämningar. Två skilda biotoper finns representerade i provet, kulturmark och kärrmark. Förklaringen borde vara att djur utfodrats med hö från våtmarksängar.

Ytterligare ett stolphål A6028, påträffades strax väster om resterna efter hägnaden som avdelat två tomter åt (se Grupp 11). Stolphålet har inte kunnat knytas till någon konstruktion.

Figur 36. Vid fältarbetets slutskede i regn och lera rensades resterna efter Hus E fram. Foto mot sydväst, taget av Anna Ölund, Upplandsmuseet.

Kring de eventuella resterna efter ett hus, Hus E fanns sammanlagt åtta störrar nedslagna. I vilket syfte de slagits ned i närheten av de liggande träbitarna är oklart.

Till gruppen hör även ett 0,05 m tjockt marklager A6197, som påträffades ovanpå lager A4811. Lagret avvek kraftigt från A4811, då det utgjordes av gråvitt grus. Vad lagret eller lagerresten representerar gick ej att avgöra, möjligen är det en rest av ovanliggande störningar efter ledningsschakt.

Även tre avfallsgropar A6038, A6838 och A6846 påträffades på områdets sydöstra del. A6038 var närmast rund i plan och var ca 0,7 x 0,55 m och 0,3 m djup. Den innehöll humös barkblandad lera med brända ben. Avfallsgrop A6838 påträffades i schaktkanten, så nedgrävningens totala storlek är okänd då det troligen till största delen ligger utanför det undersökta området. Nedgrävningen innehöll lager A7105 som utgjordes av barkblandad träflis. I fyllningen påträffades en sko vars sula bestod av 13 lager näver och ett lager läder. Mellan lagren av näver kunde även annat organiskt material ses, troligen halm. Skon kan grovt dateras till 1500-talet. Ytterligare en avfallsgrop, A6846, framkom på områdets sydöstra del. Nedgrävningen var orgelbunden i plan, 0,9 m lång och 0,65 m bred. Den var endast 0,12 m djup och innehöll ett gödsel- och träflisblandat humuslager.

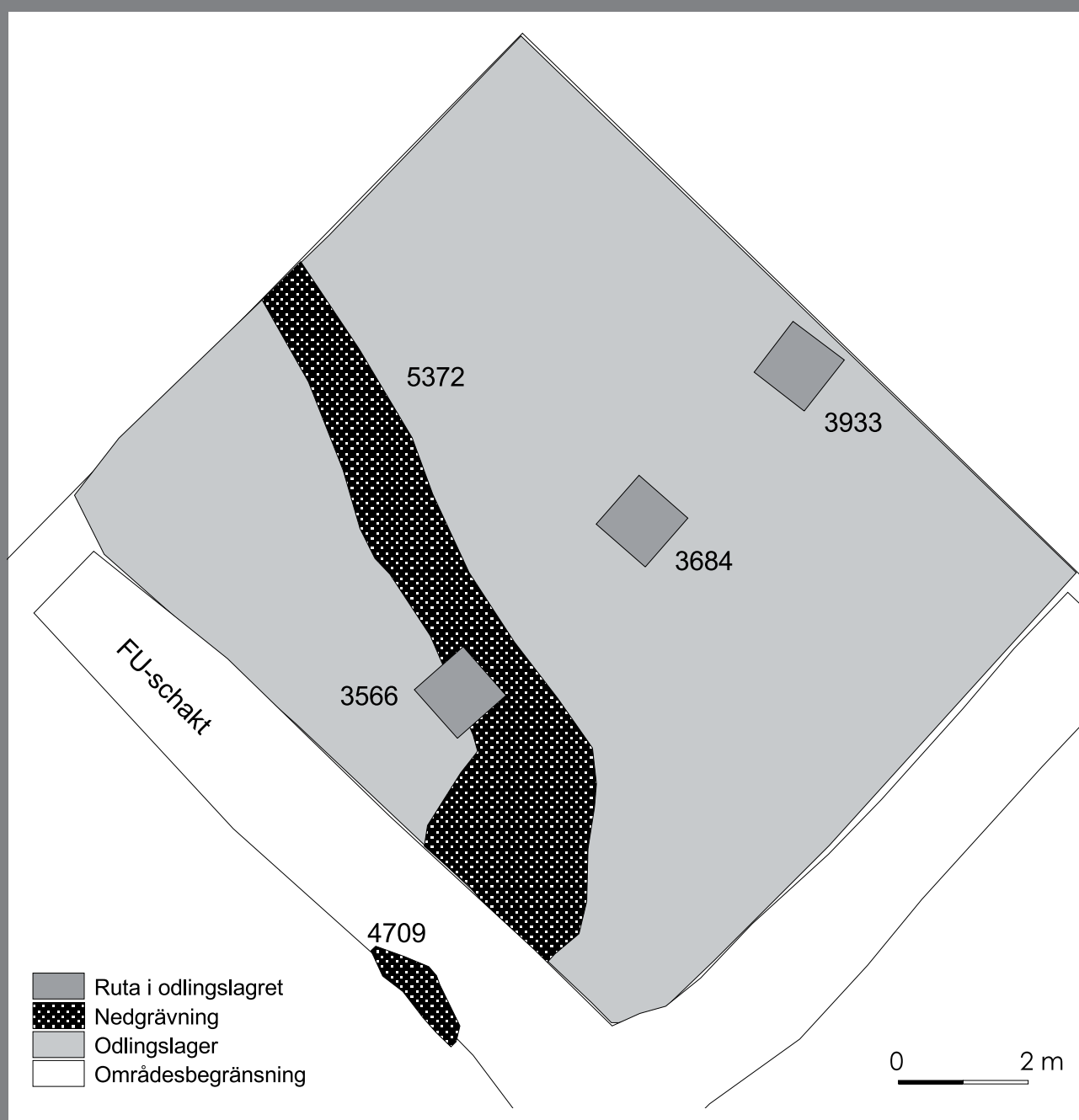
Det går inte att dra några närmare slutsatser om avfallsgroparna och deras placering i förhållande till bebyggelse lämningar då dessa lämningar är mycket fragmentariska och/eller möjligen ligger utanför den undersökta ytan. Troligen kan aktiviteten i området förklara varför hägnaden i Grupp 11 tillkommit, då ett behov funnits av att markera en tomt/ägo gränns. 🌿

Grupp 13

Husnära aktiviteter under 1600-1700-talet

Figur 37. Plan över odlingsaktiviteterna på den norra delen av undersökningsområdet.

Rutgrävning:

3566/3684/3933

Odlingslager av homogen gråbrun siltig lera, med dyiga inslag. Innehåll av humus, träflis sot, sand, tegelkross och bränd lera.

Utgörs av:

- A5184 Fyllning i dike (A5372) av homogen grå siltig lera med inslag av humus, tegel och bränd lera.
- A5402 Fyllning i dike (A5372) av påfört barklager med inslag av gödsel, träflis, kvistar och ris.
- A5372 Nedgrävning. Dike.
- A4690 Fyllning (i A4709) av homogen gulbrun kompakt grus med inslag av tegelflis.
- A4722 Fyllning (i A4709) av påförd blålera med inslag av grus, tegel.
- A4769 Fyllning (i A4709) av påförd bark med gödsel, träflis, kvistar och ris.
- A4797 Fyllning (i A4709) av brungrå lera med inslag av träflis, tegel, bark, kvistar och ris = A3516
- A5001 Fyllning (i A4709) av påförd barklager med träflis och kvistar = A3520
- A5076 Fyllning (i A4709) av mörkgrå gödselblandad lera med inslag av kol, sot och tegel
- A4709 Nedgrävning. Avfallsgrop.

Beskrivning och tolkning:

Grupp 13 visar, liksom Grupp 5 på att odlingsaktiviteter och avfallshantering förekommit på tomten. Undersökningsytans norra del har sannolikt inte varit bebyggd, utan ytan har nyttjats som en aktivitetsyta till bebyggelsen, vilken legat i på den sydvästra delen av undersökningsområdet.

Vid rutgrävningen på det norra området påträffades sammanlagt tre olika odlingslager i rutorna. Dessa kom att skiktvis schaktas ned med maskin. Det tredje och understa odlingslagret A3566/A3684/A3933 skiljde sig från de två övre, då det innehöll partier som var dyiga. Lagret uppfattades i allmänhet som mer fuktigt och blött än de två övre A3512/A3680/A3929 och A2579.

Genom det undre odlingslagret löpte ett stort och djupt dike A5372 längs förundersökningsschaktet. Diket var 1-2 m brett och 0,6-1,2 m djupt. Det innehöll två separata fyllningar, A5184 och A5402. Den övre fyllningen utgjordes av homogen siltig lera med mycket tegelkross och inslag av humus och bränd lera. Lagret avtecknade sig mycket tydligt mot det omgivande odlingslagret. I botten av diket fanns ett barkbemängt lager som innehöll, gödsel, träflis, kvistar och ris. Dikets bottenplan sluttade söderut och mynnade ut i en stor avfallsgrop, A4709. Avfallsgropen skars av förundersökningsschaktet och den del som undersöktes var ca 2 m lång och 1,2 m djup. Avfallsgropens totala storlek bör ha uppgått till 3,5-4 m i diameter. Den innehöll sex urskiljbara lager, där fyllningen varvats med sekundära barkbemängda lager och blålera. Möjligen har barken och blåleran lagts i gropen för att dämpa illaluktande innehåll. Tankar om att anläggningen var en brunn diskuterades till en början. Inga alluviala lager kunde dock iakttas. Möjligen kan anläggningens primära funktion ha varit en brunn, som efter en tid slutat fungera och istället använts som en avfallsgrop, som fått en anslutning till diket.

Två makroprov från lager A3516 och A3520 i avfallsgropen analyserades. A3516 tolkades som ett homogent lager av lera som lagts i gropen för att dämpa oangenäm lukt. Makrofossilinnehållet visar att leran troligen fraktats från ett blött område, troligen Enköpingsån. Lagret har varit exponerat en tid som gjort att kulturmarksväxter har fått fäste. Från det underliggande barklagret A5001/A3520

Figur 38. Den norra delen av undersökningsområdet när odlingslagren undersökts och tagits bort. Diket A5632 (Grupp 14) anas bakom skyffeln. Foto mot norr av Ola Korpås, Upplandsmuseet.

visade analysen på en stor mängd tallbark. Även hår från häst eller nöt påträffades. Kanske kan lagret spegla en garveriverksamhet, dock finns inga andra belägg för denna tes. Barklagret har varit exponerat under en kort tid.

Diket och gropen har sannolikt grävts i samband med de första aktiviteterna på tomten (se vidare Grupp 14). Dikets primära funktion kan tänkas vara ett dräneringsdike. Det har hållits öppet under lång tid och troligen grävts om och tömmts i flera omgångar. Avfallsgropen A4709 tycks däremot inte ha hållits öppen på samma sätt. Lagren har ansamlats här och täckningslager i form av bark och blålera har deponerats. Diket och gropen har troligen grävts i slutet av 1500-talet och använts fram till 1700-talet då en tydligare etablerad bebyggelse med stensatta gator finns i området. 🌿

Grupp 14

De första spåren

Figur 39. Plan över de första aktiviteterna på området.

Utgörs av:

- A5488 Fyllning i stolphål (A5479) av gråbrun slitig lera med inslag av sten.
- A5479 Nedgrävning. Stolphål.
- A7047 Fyllning i dike (A5617) av grus och stenblandad gråbrun lera.
- A5617 Nedgrävning. Dike.
- A7076 Fyllning i dike (5632) av grus och stenblandad brunrå lera.
- A5632 Nedgrävning. Dike.
- A6890 Fyllning i dike (A6879) av grus och sten med inslag av lera, humus, träflis och tegel.
- A6879 Nedgrävning. Dike.
- A7277 Utfyllnadslager/Svämlager av rödbrun lucker humös gödselblandad lera med inslag av träflis, kol, sand och tegel.
- A7295 Utfyllnadslager/Svämlager av rödbrun lucker humös gödselblandad lera med inslag av kol, sand, grus och tegel.
- A7310 Utfyllnadslager/Svämlager av rödbrun lucker humös gödselblandad lera med inslag av kol, sand och tegel.

41 störhål med 24 bevarade störrar.

Beskrivning och tolkning:

Gruppen utgörs av kontexter som vittnar om de första spåren av mänsklig aktivitet på undersökningsområdet. För att under tidspress få grepp om dessa lämningar grävdes 1 m² rutor i de lager som uppfattades vara de understa. Därefter schaktades hela området skiktvis av med maskin.

Till gruppen hör tre utfyllnadslager/svämlager som sannolikt är ett och samma lager men som tilldelats olika nummer i fält. När lagret schaktades ned med maskin framkom tre diken. Dikena, A5632, A5617 och A6879 var nedgrävda i blåleran och fanns på undersökningsområdets norra del.

Det stora och djupa dräneringsdiket A5372, med avfallsgropen A4709 har också samband med gruppen, men presenteras i Grupp 13.

Till gruppen hör även ett stolphål samt 41 störhål. Av dessa hade 24 bevarad störr. De störrar och störhål som förts till gruppen har inte kunnat föras till någon annan grupp, men det kan inte uteslutas att fler störrar hör till senare faser av tomtens historia. Sannolikt skulle det ha framkommit fler störrar om hela undersökningsområdets understa utfyllnadslager och den underliggande blåleran rensats för hand. Detta var ej möjligt på grund av tidsbrist. Störrarna och störhålens placering på området speglar därmed snarare undersökningsmetoden och de intensivt undersökta ytorna, snarare än den faktiska förekomsten av dessa objekt.

Utfyllnadslagren A7277, A7295 och A7310 var ca 0,05-0,1 m tjocka och täckte de icke störda delarna av undersökningsytan. Lagren har mycket liknande karaktär och har endast tilldelats olika nummer för att de påträffats på olika delar av undersökningsområdet. Under lagren fanns opåverkad blålera. Lager A7277 på områdets östra del där bebyggelseämningar påträffades, var något mer gödsel och träflisblandad än de övriga delarna. På områdets norra del, i A7295, fanns en något högre inblandning av sand och grus mot botten. Lagren representerar sannolikt de första försöken att dränera den sankta marken invid nuvarande Enköpingsån, som då var en vik av Mälaren. Inblandningen av mänskligt avsatt material har troligen tillkommit under lång tid. Vattnet från den närliggande viken har sannolikt översvämmat ytan och rört runt fyndmaterial.

Figur 40. Koncentration av störhål i botten av förundersökningsschaktet. Foto Anna Ölund, Upplandsmuseet.

Under och mot botten av utfyllnadslagren framkom tre diken som grävts ned i blåleran. Dikerna löpte parallellt i NNO-SSV- riktning på tomtens nordöstra del. De var ca 0,6-1 m breda och 0,4 m djupa och var fyllda med grus och stenblandad lera. A5632 innehöll dock med gödselblandad lera än de övriga. Två av dessa diken A5632 och A5617 löpte mot det stora diket A5372 och mynnade ut i detta. Om det tredje diket också har haft förbindelse med det stora diket gick inte att avgöra på grund av förundersökningsschaktens placering. Sannolikt har dikerna grävts för att dränera marken, möjligen för att leda bort vatten från tomtens nordöst om den nu undersökta ytan. Detta område ligger något högre vilket skapat ett visst naturligt fall.

Analysen av makroproven som tagits i dike A6879, och i dike A5617, gav indikationer på hur miljön på området sett ut. I A6879 fanns liksom antagits, ett stort inslag av gödsel och latrinmaterial. Både kärr- och kulturmarksväxter fanns i materialet som visar på en fuktig miljö där nässlor och mållor växt. Innehållet

från provet taget i dike A5617, visar på ett liknande innehåll bortsett gödslet. Över 1000 frön av målla och en stor mängd av andra frön tyder på en kulturmarksmiljö med nära relation till bebyggelse.

Ett stenskott ensamliggande stolphål A5479, låg i A7295 på områdets norra del. I stolphålets fyllning A5488 påträffades en bit av en rörskaftsgryta som grovt kan dateras till 1600-1700-tal. Möjligen har stolphålet ingått i någon konstruktion som låg utanför undersökningsytan.

Vid undersökningen påträffades ett flertal störor och störhål i de undre utfyllnadslagren. Redan på förundersökningen framkom ett flertal störor mot botten av kulturlagren. Störarnas utseende varierade, från kraftiga välbevarade störor till otydliga mörkfärgningar i blåleran. De störor som hade bevarad trästruktur var ca 0,03-0,15 m i diameter. Deras längder varierade från ca 0,1 m till 0,6 m. Samtliga störor var tillspetsade och huggspår efter yxa kunde iaktas på ett flertal av dem. I ett flertal fall upptäcktes inte störhålen förrän lagren grävts ned till den sterila blåleran. De var fyllda med brungrå humös lera och hade i många fall en "krans" av kolstänk som syntes både i plan och profil. Olika koncentrationer eller kluster av störor och störhål observerades. Vid förundersökningen framkom störor i eller under ett dike (nu A6879). Tendensen sågs även under slutundersökningen, där störor fanns i botten av diket och i botten av förundersökningsschaktet där diket löpt. Två störor hade även slagits ned i botten av det stora diket A5372. Ytterligare en koncentration av nio störor påträffades på områdets norra del. Störarna var välbevarade och syntes först i utfyllnadslagret A7295. De var ordentligt nedslagna i blåleran.

De störhål som inte innehöll någon bevarad stör har troligen dragits upp. Även spår av omstolpning påträffades, där en stör var nedslagen ovanpå en störspets. Runt en del störhål som framkom i blåleran observerades kolstänk som indikerar att de varit svedda, troligen som ett skydd mot röta. Varför förekommer då störor och störhål inom undersökningsområdet? Sannolikt representerar koncentrationerna olika funktioner. Några av störarna, som exempelvis de som fanns nedslagna runt hägnaden i Grupp 11, har fungerat som stöd för liggande slenor och träbitar i hägnaden. De störor som påträffades i samband med diket (A6879) har sannolikt fungerat som ägo gränsmarkering för Hus D. Diket och störarna har troligen markerat ägo gränsen vid olika tidpunkter, med det var ej möjligt att avgöra om störarna stått på platsen först och därefter ersatts av ett grävt dike, eller viceversa. De övriga störarnas funktion är dock något knepigare att förklara. Den koncentration av störor som påträffades på områdets norra del var något märklig. Möjligen antyder störarnas täta placering att humle odlats. Humle är slingerväxt bör växa kring höga störor. Ingen indikation på förekomst av humle påträffades dock i makrofossilmaterialiet. En annan tanke är att störarna slagits ned för att stabilisera något och alltså fungerat som ett stöd i ett fundament i den mjuka underliggande lera. Det påträffades dock inte någon konstruktion över störarna varför det inte är möjligt att ge en tillfredställande förklaring till deras förekomst och placering. 🌿

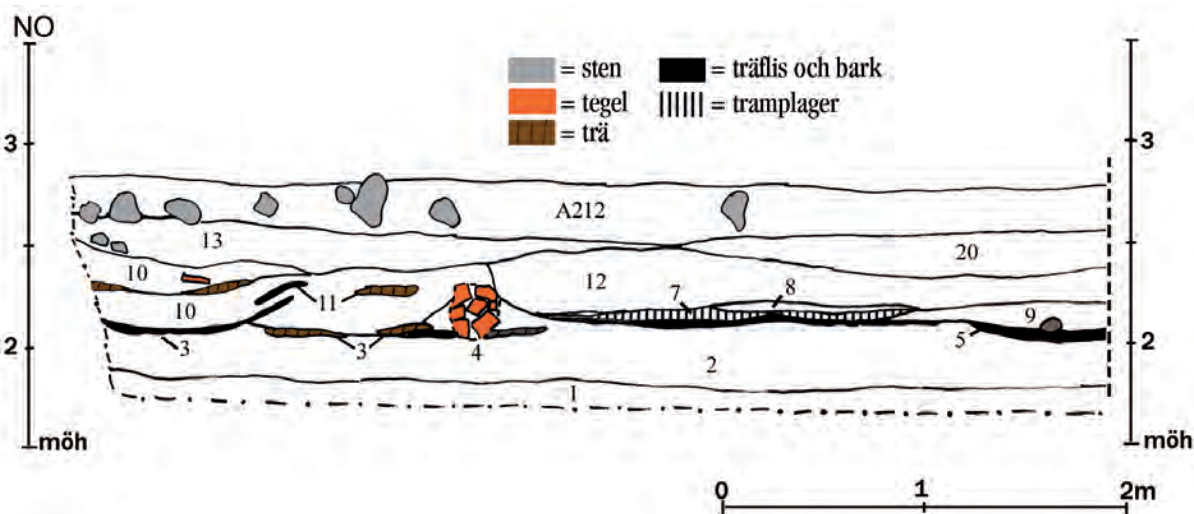
Sektioner

Sektion I

Under undersökningen upprättades sammanlagt tre sektioner. Sektion I motsvarar undersökningsområdets begränsning mot sydost, och den vid undersökningstillfället ej undersökta parkeringsytan inom tomten. Sektion I uppstår hela sträckan mellan den kvarlämnade betonggrunden till Hus A och undersökningsområdets nordöstra begränsning och omfattar en sträcka på ca 10 m.

Sektionen uppvisar stor samstämmighet med de i plan påträffade och dokumenterade kontexterna. Av sektionsritningen framgår det att lämningarna efter Hus C och D, samt gårdsytorna till dessa hus, fortsätter utanför undersökningsområdets begränsning mot sydöst.

Lämningarna efter Hus D motsvaras i sektionen av trärester och en del av en fragmentarisk tegelsyll (lager 3 och 4). Hus C, som anlagts precis på Hus D syntes endast i sektionen som trä och träflisrester, lager 11. Gårdsytorna till de båda hu-

Figur 41. Sektion I med tillhörande lagerbeskrivning.

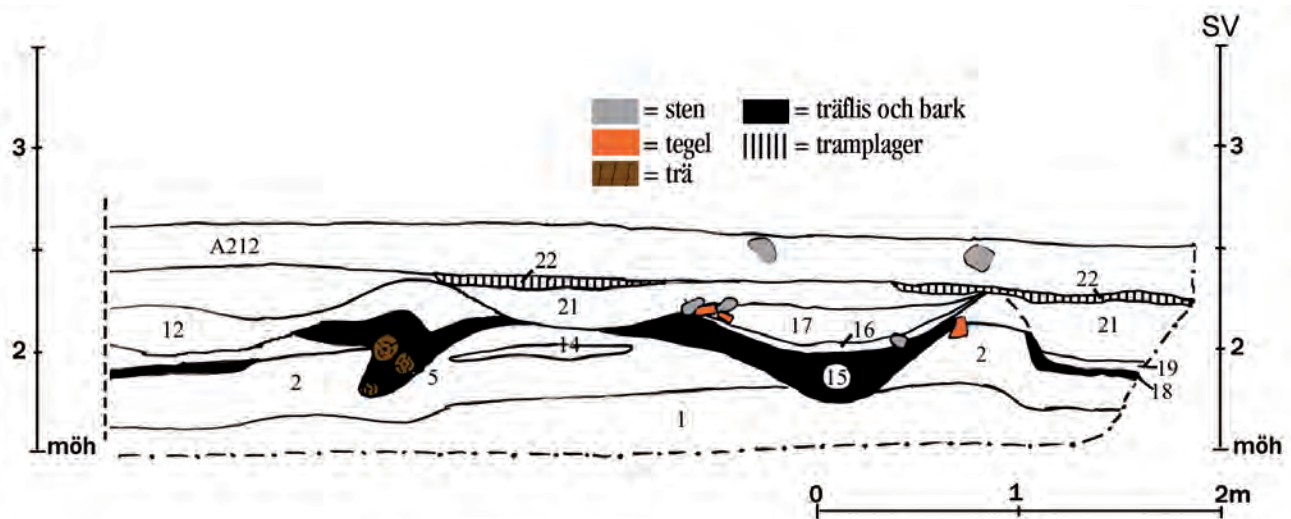
1. Opåverkad blålera. Mot ytan mellan 0,05-0,1 m infiltrationsskikt.
2. Brunrå fuktig gödselblandad lera (Utfyllnadslager A7277).
3. Trä samt träflis (A 6277, golv till Hus D).
4. Tegelbrockor lagda i flera skift (A 6273, syll för innervägg i Hus D).
5. Träkonstruktion av slänor (resterna efter hägnaden A5796).
6. A4811. Marklager av humöst mörkbrun bark med kvistar, ris och träflis,
7. Varvig finkornig sand med flera mikrohorisonter (trampad gårdsyta till Hus D).
8. Kompakt ljusgul sand.
9. Varvig finkornig sand med grå inslag av kol och skiktvis rödbränd sand och bark (gårdsyta Hus D).
10. Grå humusblandad sand med inslag av tegel och murbruk samt kol (raseringslager A 5982, Hus D).
11. Trärester och träflis (A 4212, golv till Hus C).
12. Ljus gulbrun homogen sand, påförd (utjämningslager för gårdsyta A2449, till Hus C).

sen finns också representerade i sektionen. Här skiljer det tjocka lager 12 husens gårdsytor åt. Lager 12 motsvarar gårdsytan till Hus C och de lager som ligger under motsvarar kontexterna som tillhör gården till Hus D. Resterna efter hägnaden A5796, som troligen är en tomtgränsmarkering för Hus D syntes mycket tydligt i sektionen och har på ritningen nummer 6.

En avfallsgrop A6838 påträffades i sektionen. Gropens totala storlek och djup är okänd då den fortsätter utanför undersökningsområdets begränsning. Den tolkades som en nedgrävning där man gjort sig av med gödsel eller latrinmaterial. För att innehållet inte skulle sprida dålig lukt har ett lager blålera lagts på. Avfallsgropen motsvaras av lager 15, 16 och 17 i sektionen. Möjligen hör även sektionens lager 18 och 19 till avfallsgropen, som uppvisar en liknande karaktär och lagerföljd. Tyvärr har området störts av nedgrävningen till Hus A.

Odlingsaktiviteten som skett på tomten under 1800-talet har troligen inte varit lika intensiv på den södra delen av undersökningsområdet, som på den norra. Odlingen kunde i sektionen endast ses som lager 21.

Markytan till den moderna bebyggelsen utgjordes av lager 22, som täckts av parkeringsgrus, A212.

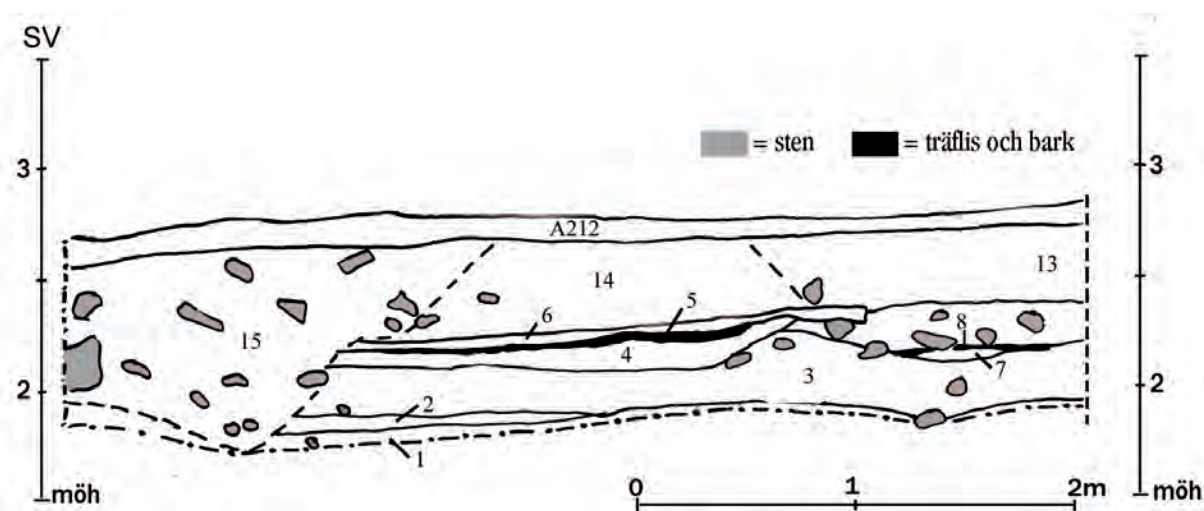
13. Gråbrun lerig sand med rikligt av tegel, kol och småsten, A2553.
  14. Lins av homogen blålera.
  15. Bark och ris med rikligt av lera och mylla, inslag av gödsel och tegelkross (avfallsgrop A 6838).
  16. Homogen blålera (i avfallsgrop A6838).
  17. Ljus gulgrå homogen grusig sand, påförd. Rikligt av små stenar 0,02-0,05 m (avfallsgrop A6838).
  18. Lins av kol- och sotblandad lerig mylla (stört av Hus A).
  19. Homogen blålera (stört av Hus A).
  20. Rullgrusblandad sand (nedgrävning för Hus A).
  21. Grå grovkornig sand med rikligt av små stenar 0,05-0,10 m (marklager till senaste bebyggelsen).
  22. Mörkbrun mycket kompakt humusblandad sand (markyta till den yngsta bebyggelsen).
- A212. Parkeringsgrus.

Sektion II

Sektion II upprättades utmed undersökningsområdets nordvästra kant mot Kyrkogatan. Syftet med sektionen var att dokumentera lämningarna av den så kallade "andra tomten" och lämningarna efter Ågatans oreglerade sträckning. Sektionen omfattade en sträcka av 9,2 m som begränsades mot norr av en nedgrävning för avloppsrör till Hus A.

Sektion II visade sig stämma relativt bra överens med de angränsande kontexter som påträffats i plan. På undersökningsområdets västra del fanns ytterligare en tomt med trolig bebyggelse som presenterats under Grupp 7 och som har kommit att kallats "andra tomten". På området fanns även resterna efter Ågatans äldre oreglerade sträckning, liksom spår efter odling.

På den antropogent opåverkade blåleran hade ett tjockt utfyllnadslager A7310, lagts över hela undersökningsområdets västra del. Lagret har troligtvis översväm-

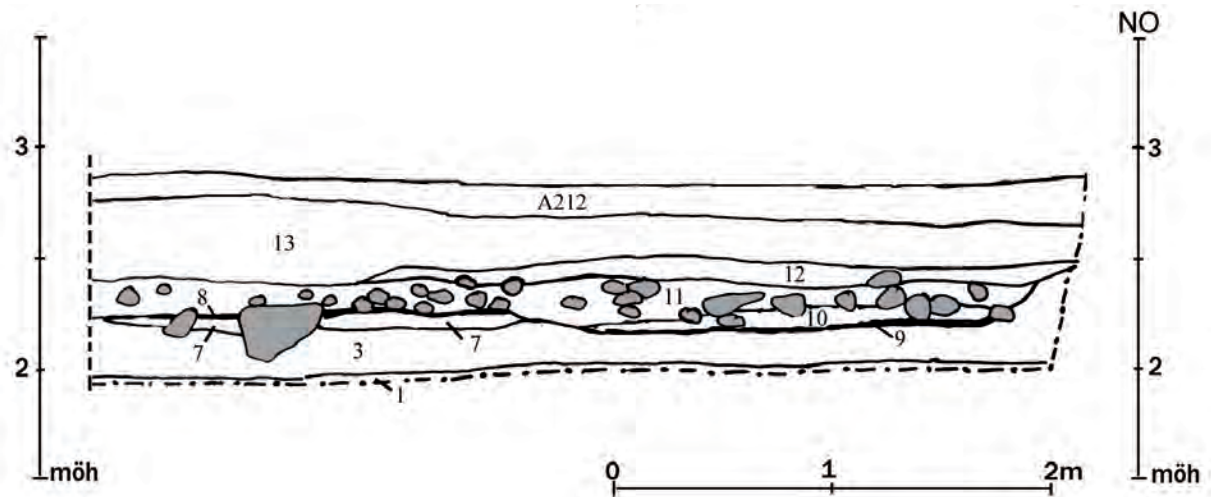
Figur 42. Sektion II med tillhörande lagerbeskrivning.

1. Steril blålera.
2. Infiltrerad lera.
3. Brunröd heterogen lera med inslag av mylla, tegelflis och små stenar, 0,05 m diam. (utfyllnadslager A7310).
4. Varvig lera med rikligt av kol och bark i linser, flera mikrohorisonter, (äldre marklager till "andra tomten" A2633?).
5. Träflis bemängt lager med inslag av kol och sot ("andra tomten"?).
6. Homogen gulröd grov sand, utfyllnadslager ("andra tomten"?).
7. Varvig lera med rikligt av kol och bark i linser (konstruktionslager till gata A1728?).
8. Rödbrun grusig sand med träflis (konstruktionslager till gata. A1632).

mats periodvis. I sektionen motsvaras detta lager av lager 3. Resterna efter den ”andra tomten” motsvaras troligen i sektionen av lager 4, 5 och 6. Vad lagren representerar är oklart, då endast undersökningen berörde en mycket ringa del av denna tomt. Möjligen kan lagren sammankopplas med bebyggelsenära aktiviteter.

Ågatans oregerades sträckning som presenterats i Grupp 6 syntes tydligt i sektion. Själva stenläggningen motsvaras av lager 11. Gatan har ett flertal olika konstruktionsskikt och den har även bitvis byggts om och bättrats på. Konstruktionslagren har i sektionen numrerats 7-10.

Det senaste seklets aktiviteter på området motsvaras av lager 12 och 13. Lager 12 utgör sannolikt resterna efter den rabatt som löpt utmed Kyrkogatan fram till slutet av 1900-talet. Lagret hade störts av ett eventuellt bärlager till Kyrkogatans trottoar. En stor nedgrävning A2503, fanns i undersökningsytans västra hörn och motsvaras i sektionen av lager 15. Den är troligen grävd relativt recent och har stort underliggande lager.

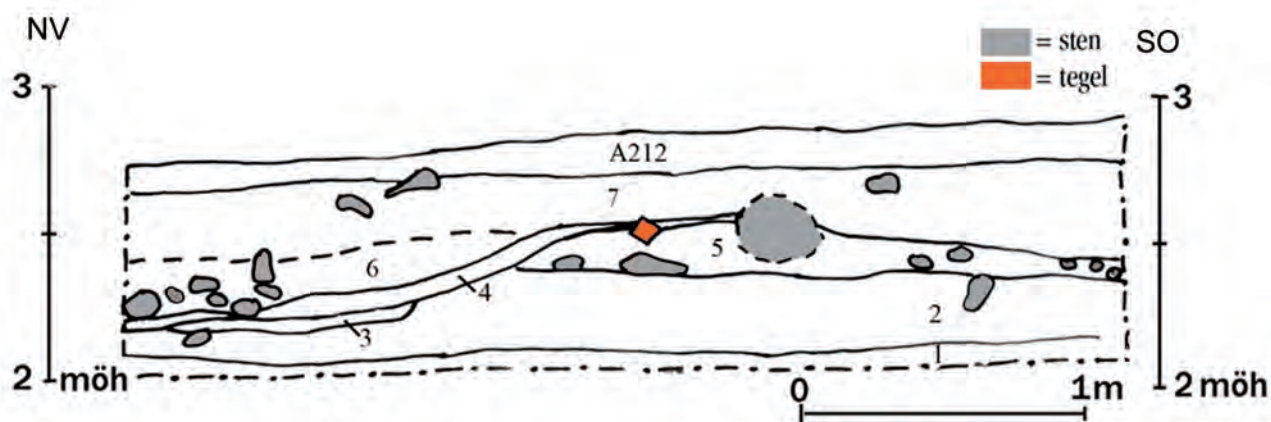

9. Mörkbrunt barkbemängt lager med träflis och kvistar (konstruktionslager till gata?)
10. Homogen blålera med tegelkross mot ytan (konstruktionslager till gata. A3099).
11. Svartgrå mörk myllig lera med rikligt av medelstora stenar 0,07-0,1 m stora (gatustensläggning A1879).
12. Gråsvart grus med småsten och träflis.
13. Mörk gråsvart lerig mylla med rikligt av sand, grus och sten. 0,1-0,3 m diam. (bärlager till modern gatunivå?).
14. Svart brun homogen lerig mylla med inslag av tegelkross (nedgrävning till rabatt A1202).
15. Omrörda lager. Gråbrun sandblandad grus med rikligt av små till medelstora stenar, 0,05-0,1 m stora (nedgrävning A2503).
- A212. Parkeringsgrus.

Sektion III

En tredje sektion, Sektion III, upprättades i undersökningsområdets norra hörn. Sektionen löpte från Kyrkogatan och längs med tomtgränsen mot intilliggande fastighet åt öster. Avsikten var att dokumentera Kyrkogatans äldre sträckning, samt de i området påträffade odlingslagren.

I sektion III observerades samma lager och en bit av Kyrkogatans äldre gatusträckning som även framkommit i plan. På den antropogent opåverkade leran, lager 1, fanns ett tjockt utfyllnadslager, lager 2. Lagret motsvarades i plan av A7295 som tillhör de första spåren på området och presenteras i Grupp 14. Lagret har troligen påförts när tomten tagits i anspråk. På ytan har ytterligare lager deponerats som använts för odling. Det var i sektionen mycket svårt att avgöra om lager 2 endast motsvarar A7295, eller även en ovanliggande odlingshorisont A3566/3684/3933. Sektionens lager 5 däremot, motsvaras av en odlingshorisont med nummer A3612/3680/3939.

Figur 43. Sektion III med tillhörande lagerbeskrivning.

1. Steril blålera, ytligt infiltrerad.
  2. Brunröd heterogen lera med inslag av mylla, tegelflis och små stenar 0,05 m diam. (utfyllnadslager/odlingslager A7295 blandat med A3566/3684/3933).
  3. Homogen blålera med inslag av små stenar, (konstruktionslager till äldre gata).
  4. Homogent lager av rödgul påförd sand. (A 5273, konstruktionslager till äldre gata).
  5. Svartgrå mörk grusig lera med rikligt av små stenar och tegel, träflis. (odlingshorisont A3612/3680/3939).
  6. Mylligt mellanbrunt humöst lager med inslag av grus och små stenar, tilltagande mot botten. Innehåller runda stenar 0,07-0,09 m stora (A 5291, Kyrkogatans äldre sträckning).
  7. Mylligt mörkbrunt humöst lager med inslag av ben, tegel och träflis, odlingslager A2579.
- A212. Parkeringsgrus.

Som framgår av sektionen har resterna efter Kyrkogatans oreglerade sträckning tryckts ned i lager 5. Gatan med dess stenläggning och konstruktionslager har på sektionsritningen nummer 3, 4 och 6.

Resterna efter odlingsaktiviteterna under 1800-talet syntes i sektionen som lager 7. Lämningar och lager efter den senaste bebyggelsen framgick inte av sektionen. Odlingslagret till en eventuell rabatt som löpt kring en yta och som ingår i Grupp 4, gick inte att se i sektionen. Troligen slutade nedgrävningen för rabatten en bit längre ut från sektionen och undersökningsytans begränsning. Stenläggningen som täckt större delen av gårdsplanen under mitten av 1900-talet har troligen aldrig täckt undersökningsytans allra nordligaste del. Parkeringsgruset som täckt undersökningsytan under av 1990-talet motsvarades av det översta lagret, A212. 🌿

Fasindelning

För att förtydliga och underlätta förståelsen av undersökningsresultaten har de stratigrafiska enheterna förutom i grupper, även indelats i en serie relativa tids-horisonter eller *faser*. Att presentera vad som ägt rum på en plats sker ofta genom en sådan fasindelning av det arkeologiska materialets kontexter. Kriterierna för en fasindelning kan se mycket olika ut, där förändringar inom bebyggelsen vanligen legat till grund för var skiljelinjen går mellan en fas till en annan. Definitioner av olika faser skiljer mellan arkeologiska aktörer och mellan olika undersökningar. Fasbegreppet har dock ifrågasatts, bla i artikeln ”Ve och fasa - en diskussion kring bruket av faser” (Fogelberg, Gardelin & Menander 2004:15ff). Artikelförfattarna menar att genom indelningen av faser går komplicerade skeenden ofta förlorade och presentationen blir ett fruset ögonblick av platsens historia. Ytterligare problem uppstår när mer än en tomt undersöks och brukningen av två tomter inte sammanfaller i tid. Då tvingas flera byggnader in i en fas vilket leder till en felaktig bild av hur tomten nyttjats. Fasindelningen blir i sådana fall snarare ett hinder i arbetet och presentationen av de materiella lämningarna (Fogelberg, Gardelin & Menander 2004:25f).

För att förmedla det arkeologiska innehållet i stratigrafin behövs olika redskap. Vi har valt att ta fasta på det traditionella begreppet fas. Skiljelinjerna mellan faserna har inte strikt dragits vid bebyggelseförändringar eller omstruktureringar i bebyggelsen. Skiljelinjen har istället gått vid hur platsen använts och när en förändring i platsens användande skett. Förändringen har således inte varit helt avhängig bebyggelsen. I denna fasindelning finns en förhoppning att belysa de människor som bott och verkat på tomten och i dess närhet. Strävan har varit att indela samtliga kontexter i en kronologisk ordning i den kulturhistoriska berättelsen, överordnat kontextens grupptillhörighet.

Fasindelningar blir dock en förenkling av vad som hänt på en viss plats, under en tidsperiod, där skiljelinjer möjligen dras vid ”fel” ställen. För att erhålla korta faser på en arkeologisk undersökning krävs väldaterade artefakter, dendrokronologiska provresultat, myntdateringar och helst även skriftligt källmaterial och kartor. Möjligheten att erhålla detta har varit mycket begränsad vid undersökningen av kvarteret Snickaren. Många av dendroproven var ej möjliga att datera. Mynten, som annars utgör ett utmärkt dateringsunderlag framkom i tertiära kontexter och ger endast en ”senare än” datering. Fasindelningen har därmed inneburit förhållandevis långa faser. 🌿

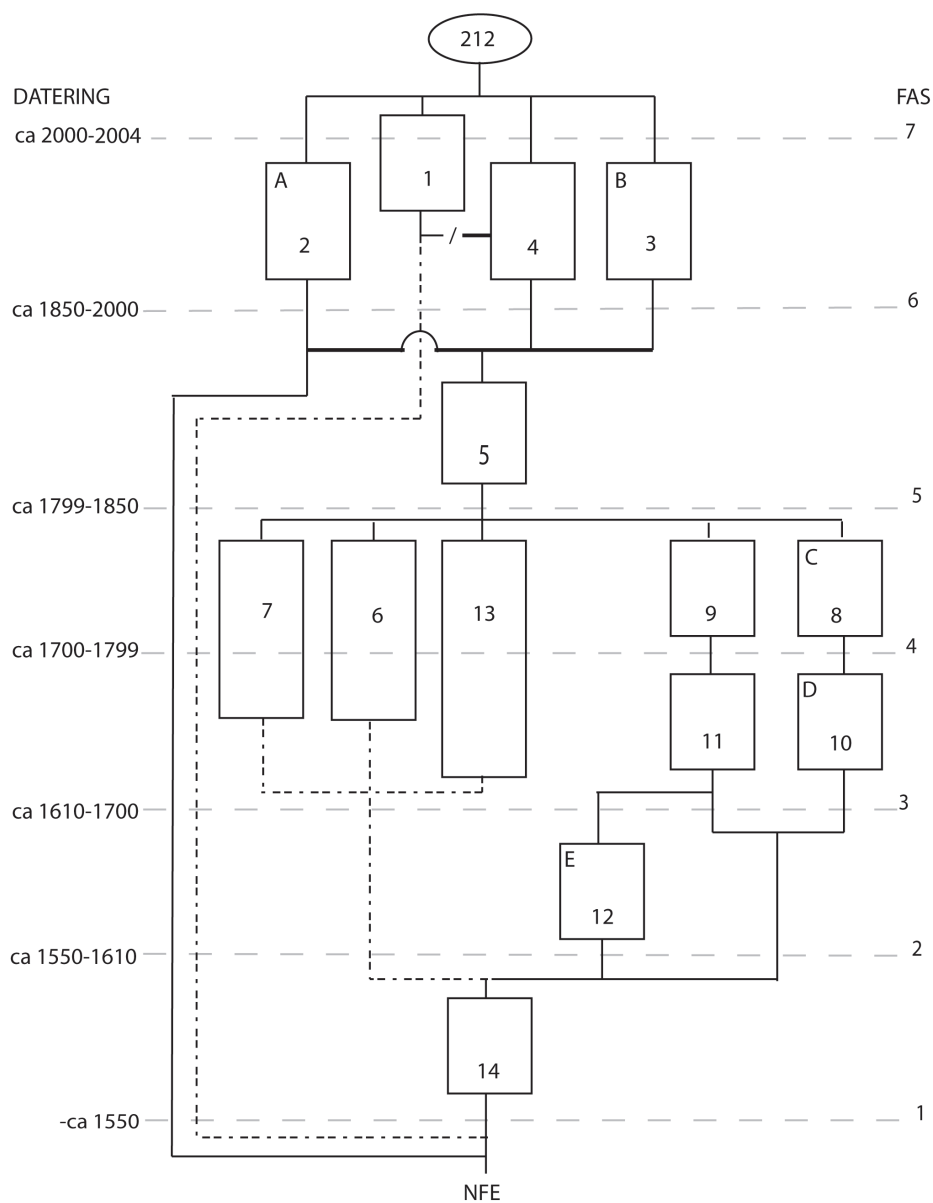

<i>Fas</i>	<i>Datering</i>	<i>Aktivitet</i>	<i>Stratigrafiska enheter</i>
7	ca 2000-2004	Parkering	212
6	ca 1850-2000	Störningar, modernisering, reglerad bebyggelse	507, 731, 1116, 1163, 1235, 1516, 1721, 1852, 3150, 3160, 5203, 3474, 2936/3174, 2503, 222, 1036, 283, 303, 1251, 1462, 1760, 2846, 2905, 2799, 344, 393, 410, 435, 604, 636, 659, 931, 671, 692, 1001, 1009, 1018, 1202
5	ca 1800-1850	Ödetomt, odling	2579=2479=3512=3929= 3512=3680, 2553, 3174, 2936, 2683, 2692, 2673, 2749, 2764, 2735, 3520=5402=4797= 5001, 4709/4722
4	ca 1700-1799	Hus C, "andra tomten", Gator, Gårdsplan	4112, 4183, 3976, 3399, 3824, 7067, 7056, 6476, 5982, 2593, 2618, 2633, 2832, 551, 1879, 1632, 1728, 1989, 2475, 3099, 5291, 5918, 5273, 3619, 4465, 3488, 4756, 2867, 3240, 2706, 4133, 2449, 2788, 2867, 2706, 4709
3	ca 1610-1700	Stadsbebyggelse	3753, 5982, 6277, 5918, 3939, 6310, 6429, 6912, 6273, 6230, 5780, 5755, 5712, 5969, 5669, 6016/6600, 5796, 3753, 5445, 4837, 6197, 4811, 6213, 6789, 1984, 3655, 4709/5076, 4767
2	ca 1550-1610	Etablering Markarbeten	6676, 6028, 6053, 6559, 6162, 6038, 7105, 6838, 7003, 6846, 6964, 5632/7076 = 3701, 3663, 6911, 5479/5488, 5372, 6619=10372, 6890/6879, 7047/5617, 4709
1	---- - 1500	Strandäng Bete	7277=7310=7295=3933= 3659=3684=6663=6668=7262 =6615=6619

Tabell 1. Orienteringstabell över fasindelning och stratigrafiska enheter. A-nummer åtskilda med skiljetecken är nedgrävningar med fyllningar, = betecknar delar av samma lager som artificiellt avdelats.

Gruppmatris

Gruppernas stratigrafiska följd presenteras i en matris. Avsikten är att grafiskt försöka åskådliggöra de kontextuella relationer som beskrivits ovan på ett överskådligt sätt. Ingen matris över samtliga stratigrafiska objekt presenteras i rapporten men förvaras digitalt tillsammans med dokumentationsmaterialet på Upplandsmuseet. 🌿

Figur 44. Förenklad stratigrafisk matris över de grupper som redovisas i rapporten. De identifierade byggnaderna A-E har noterats i övre vänstra hörnet i den grupp de tillhör. NFE står för "No further excavation".

Naturvetenskapliga analyser

På stadsarkeologiska undersökningar utgör fyndmaterialet och den stratigrafiska sekvensen grunden för tolkningen av områdets användning och datering till de olika faserna. För att skapa en klarare bild av dateringar och platsens funktion användes externt analyserade prover. Detta komplement kan ge absoluta dateringar, liksom kunskap om markanvändning.

Makrofossilanalys

Vid förundersökningen konstaterades att bevaringsförhållandena för organiskt material var mycket goda och stor möjlighet fanns att erhålla bra resultat från makrofossilanalyser. Resultatet från dessa analyser skulle kunna belysa närmiljön och förekomsten av kulturväxter. Analyserna var även tänkta som ett bra jämförelsematerial till det samtida skriftliga källmaterialet (Qviström 2003). Då inga makrofossilprov från tidigare undersökningar i Enköping analyserats fanns förhoppningen att proven även skulle ge en bra bild av områdets vegetation under 1600-1800 tal.

Sammanlagt togs 35 makrofossilprov varav 19 skickades på analys till Mats Regnell vid institutionen för Naturgeografi och Kwartärgeologi vid Stockholms Universitet. Urvalet av prov gjordes efter frågeställningar som uppkom vid fältarbetet och som rörde ett flertal olika områden. Resultaten presenteras i sin helhet i rapporten "En hel del frön från Enköping" som finns i bilaga 2. De analyserade proven visade sig innehålla en stor mängd makrofossilt material. Mer än 7000 frön återfanns i jorden från de 19 proven. Ett generellt resultat visar att de yngre kulturlagren innehöll färre fröer än de äldre. Detta har troligen sin förklaring i att 1700- och 1800-talens kulturlager varit mer väldränerade vilket resulterat i sämre bevaringsförhållanden för växtrester (bilaga 2). Generellt sätt innehöll jordproven från slutundersökningen välbevarat och analyserbart material.

- Odlingsytan i den norra delen av området. På den norra delen av området grävdes en ruta där ett flertal olika lager fanns. De tre övre lagren antogs representera odlingsaktiviteter på platsen som skett under 1700-1800 talen. Ett av lagren sammanföll med ett barklager i ett stort dike som löpt över ytan och provet redovisas under "diken". Det prov som togs från det stratigrafiskt nedersta lagret kopplas samman med den ursprungliga markytan och de första aktiviteterna på tomten och presenteras under "Tomtens etablering". Tre prov utvaldes från olika typer av odlingslager (A3512, A3516, A3520) i syfte att se hur marken använts och om det gick att uttyda någon utveckling av markutnyttjande på denna del av området.

Prov 5178 från lager A3512 representerar den yngre fasen. Innehållet skiljer sig dock från övriga prov från 1700-1800-talskontexterna i och med den rika fyndmängden. Fröfynden domineras av kulturmarksväxter från näringsrik mark. Även en del åkerogräs, kärrväxter och vattenlevande arter

finns representerade i provet. Odlingsmarken bör sökas i provets närhet och inte på själva provplatsen. Då kransalger förekommer kan det tyda på att tytan blivit vattnad.

Prov 5255 från lager A3516 fanns under ovan beskrivna lager. Provets sammansättning visar på kulturmark där hallon och brännässla vuxit. I provet finns även blodrot som växer i torr jord representerad, liksom ett flertal vatten- och kärrväxter. Troligen har jorden hämtats från ett område nära Enköpingsån, och därefter deponerats. Lagret har troligtvis stått öppet en tid och kulturmarksväxterna har därmed fått fäste.

Prov 5179 från lager 3520 låg under ovan beskrivna lager. Lagret innehöll förvånansvärt stora mängder tallbark och har troligen deponerats i syfte att dränera marken. Det innehöll endast ett fåtal fröfynd från rödklöver, brännässla och målla. Lagret har varit exponerat under en kortare tid.

- *Diken.* På området påträffades vid undersökningen ett stort dike A5372 som löpte i nordsydlig riktning på områdets norra del. På dikets östra sida fanns tre mindre diken (A6890, A5617 och A5632) som mynnade ut i det stora. Dikena var dels nedgrävda genom utfyllnad och dels överlagrades av dessa. I ett försök eventuellt kunna säga något om markanvändningen i dessa områden togs tre prov från separata dikesfyllningar.

Provet från det stora diket A5372 (provnummer 5180) innehöll ett ansevärt frömaterial från skilda miljöer. Kulturmarksväxter, kärrmarksväxter och vattenväxter fanns i provet. Förekomsten av daggmaskkokonger indikerade att gödsel funnits i diket. Analysen visar att innehållet troligen kan sammankopplas med bete.

Prov 6911 togs i dike A6890 som löpte ned mot det större diket A5372. Resultaten från analysen visade att det har, liksom antagits, en sammankoppling med latrin- eller gödselmaterial. Provet innehöll osedvanligt stora mängder daggmaskkokonger, vilket är typiskt i gödsel eller latriner. Både frön från kulturmarks- och kärrmarksväxter fanns i provet. Ett frö från en vattenväxt kan tyda på översvämning eller bevattning. Det stora antalet makrofossilt material i provet visar att det troligen funnits en åker i dikets närhet. Utmed diket har det vuxit mållor och nässlor och andra kulturväxter. Bebyggelsen har sannolikt legat i dikets omedelbara omgivning.

I dike A5617 togs prov 7055. Provets innehåll liknar det föregående beskrivna provinnehållet, bortsett från gödsel. Provet gav dock den enskilt största mängden frön från undersökningen. Över 1000 frön av målla och en mycket stor mängd av frön från revfingerört, brännässla och vårfryle påträffades i provet. Provet speglar en liknande miljö som prov från A6890, möjligen med en något mer perifer placering i förhållande till bebyggelsen.

Prov 7094 i A5632 skiljer sig däremot från de övriga tre dikena. Provet innehöll inte lika mycket fröfynd. Fröfynden representerar dock liknande miljöer som de övriga. Förklaringen till detta borde vara att lagret (A7076) där provet är taget varit exponerat under relativt kort tid.

- *Gatan.* Vid undersökningen av området närmast Kyrkogatan påträffade förmodade rester efter en äldre gatusträckning som löpt genom kvarteret före regleringen år 1800. Förhoppningen fanns att ett makrofossilprov eventuellt kunde stärka tolkningen i och med att trampört och målla har påträffas på tidigare arkeologiska undersökningar under och i anslutning till gatläggningar.

Fyra prov togs från tre olika typer av bärlager (A3215, A1989 och A1632). Analysen visade att prov 1756 från A3215 innehöll frön från björk och lönn, liksom frön från lin, gräs, daggekåpa, målla, revormstörel och sommargyllen. De flesta av dessa arter trivs i miljöer som vägdiken. Provet innehöll även oogoner som visar på att åvatten svämmat över eller hållts ut på platsen.

Prov 2023 från A1989 dominerades av vedrester och innehöll tre frön av målla. Troligen har lagret inte haft någon längre exponeringstid. Desamma gäller för prov 5460 som togs i samma kontext. Analysen visade att prov 5459 från A1632 endast innehöll ett frö av målla och ett frö av trampört. Lagret har troligen överlagrats snabbt. Proven som har med gatusträckningen att göra visar på ett magert makrofossilt innehåll. Proven var mycket fyndtomma i jämförelse med övriga prov från området. Den makrofossila analysen stärker antagandet om en gata, där bärlagren överlagrats snabbt.

- *Tomtens etablering.* För att eventuellt kunna precisera det äldsta markutnyttjandet på tomten analyserades sammanlagt fyra prov från två lager och en fyllning (A2832, A7277 och A6810). Förhoppning var att eventuell strandnära växtlighet skulle kunna spåras i prov som togs från undersökningsområdets östra del, där marken borde ha varit sank längre än på övriga delar.

Provet 6910 från nedgrävningen A6810 innehöll järnoxider i jorden, vilket tyder på att marken kan ha varit konstant fuktig. Frön från kulturmarksväxter visade på en näringsrik, frisk och öppen mark. Sammansättningen av fröinnehållet gav intryck av lågväxt vegetation som utsatts för starkt slitage. Troligen kan våtmarks- och kärrmarksväxternas förekomst kopplas samman med bete. Provet innehöll, liksom många andra prov från kvarteret Snickaren kransalg, vilket troligen återspeglar periodvisa översvämningar.

Från ruta 3510 på områdets norra del togs prov 5183 i det som uppfattats som ursprunglig markyta. Både trärester, träkol och enstaka insektsrester och fiskben fanns i provet. Fröfynden var av blandad karaktär där kulturmarksväxter, torrmarksväxter, kärr- och vattenlevande arter förekom. Ett förkolnat gräsfrö tillsammans med träkolet talar mot en ursprunglig opåverkad markyta. Det är möjligt att lagret fått sin sammansättning genom omdeponerad kulturpåverkad jord.

Prov 6636 togs i det som vid undersökningen uppfattats som ursprunglig markyta på undersökningsområdets sydöstra del. Provresultaten visade att ytan inte representerar den ursprungliga markytan. I provet fanns en blandning av biotoper där flertalet växter hör till en näringsrik kulturmiljö.

Troligen har delar av jorden påförts från närliggande kulturmark. I provet fanns tydliga indikationer på en vattennära miljö, i form av sandrörshus från nattsländelarv. Resultaten indikerar en strandnära miljö där en utfyllnad skett i form av att kulturjord påförts.

Ett markprov togs under golvlaget i Hus D. Provanalysen skulle möjligen ge svar på forna aktiviteter i huset eller om huset anlagts på en ursprunglig markyta?

Analysen visade att provet innehöll riktiga växtfynd från en utpräglad kulturmiljö, där olika biotoper fanns representerade. Förekomst av mållor, nässlor, vitplister och våtarv visade på en kväverik jord. Men även frön från torr och mager mark fanns i provet. Anmärkningsvärt var 456 frön från tiggarranunkel som trivs i kärrmark. Provet kan representera en ursprunglig markyta där strandängar funnits.

- *Avsatt kulturlager i fähus.* Ett prov från det barkbemängda lagret A3753 som tolkats som en eventuell fähusdel eller plats på gården för djurhållning, skickades till analys. Resultaten skulle möjligen stärka tolkningen av lagret.

Från lager A3753 togs prov 3908. Provet innehöll en stor mängd tallbark och vedrester av tall och björknäver. Sju frön från lin fanns i provet, vilka utgör ett av få fynd från kulturväxter från undersökningen. En ansevärd mängd av frön från blodrot visar på att marken varit torr. Antagande stärks även av fynd av harklöver, färgkulla och sandnarv. Troligen har kulturlagerytan där provet tagits utsatts för hårt slitage och inga växter växt där, utan snare i dess närhet. Intressant var dominansen av starr och vägtåg. En trolig orsak till detta är att djur som betat på en våtmark hållits på ytan och deras spillning fört med sig vägtåg och starr. Analysen visade på att lagret troligen varit exponerat under en tid. Den makrofossila analysen stärker därmed tolkningen av lager A3753 som en väl-dränerad yta där djur stallats.

- *Stolphål.* Prov från stolphål A5499 kunde möjligen ge svar på stolphålets av-sides placeringen hade med odlingsaktiviteten att göra eller inte.

Provet innehöll små mängder frön från bla mållor, hallon, nattskatta och våtarv. Provets sammansättning stämmer med den yngre fasen för kvar-teret Snickaren. Något samband med odlingsaktiviteten gick ej att avgöra.

- *Tomt 2.* Provet är taget på undersökningsytans västra del, på det vi valt att kalla Tomt 2. Endast en ytterst liten del av tomten undersöktes. Eftersom den ligger något närmare Enköpingsån ställdes frågor kring strandbete till det makrofossila materialet.

Innehållsmässigt skiljer sig provet från övriga i fråga om mängden fisk-fjäll, fiskben och fragment av däggdjursben, vilket visar på en närhet till hushåll och matberedning. Fröfynden av växter från näringsrika mark pas-sar samtliga in på en tomtmiljö, på ett gårdstun eller liknande. I provinne-hållet saknas växter som har med strandbete att göra.

- *Bräddlagd gårdsplan.* Provet togs i ett sandlager (A4667) under en bräddläggningen i fähuset som tillhört Hus D. Analysresultaten skulle möjligen kunna indikera om lagret stått öppet eller om det påförts i syfte att bära upp bräddläggningen.

Innehållet dominerades av vedfragment från tall och gran, med inslag av granbarr och mossor. Provet innehöll ett stort antal frön, vars sammansättning dock skiljer sig från den övrigt äldre fasen. I provet fanns en stor andel kärmarksväxter. Både blad och frön förekom i materialet vilket i detta fall pekar på våtmarksslåtter och hö. De övriga kulturmarksväxterna i materialet visar på en torr skräpmark med skiftande näringsstatus.

Det bör nämnas några generella drag som går att utläsa ur det makrofossila materialet från kvarteret Snickaren. Bark- och vedfragment förekom i så gott som samtliga prov. Även träkol, insektsfragment, fiskben och fiskfjäll var mycket vanligt förekommande. Av byggnadsrester fanns murbruk och tegelfragment i ett flertal prov. Endast ett fåtal frön från trädslag påträffades vilket kan visa på en avsaknad av träd i kvarterets omedelbara närhet. I hälften av jordproven fanns vattenlevande växter däribland kransalg. Troligen återspeglar detta förekomsten av Enköpingsåns översvämningar. I samtliga prov från kvarterets äldsta fasen fanns åkergräs. Åkrar bör därmed ha funnits i kvarterets närhet. Vid undersökningen väcktes frågor rörande trädgårdsodling. Denna aktivitet är svår att belägga utifrån fröfynd, då en ändamålsenlig odling inte ska blomma och sätta frön. Aktiviteter som rör trädgårdsodling eller köksodling bör istället sökas i lagersammansättningen på olika ytor. Vid trädgårdsodling bör jorden grävas lucker en gång om året, och till ett djup av 0,2 m. Detta ger upphov till ett karakteristiskt odlingslager. Våtmarks- och strandängsbete har genom makrofossilanalysen belagts i några prov. Detta visar att betande djur funnits i och kring tomten och stärker resonemanget om strandnära beteshållning vid Enköpingsån. Från kvarterets yngsta fas fanns en hel del slaggfragment, däribland en hel del fragment av sprutslagg. Resultatet kan tyda på att en smedja funnits i närheten av den undersökta ytan.

Vedartsanalys

Fem prov från träkonstruktioner togs i syfte att fastställa vedarten på konstruktionstimmret. Tre av dessa prov skickades till vedanatomi till Hans Linderson, Nationella Laboratoriet för Vedanatomi och Dendrokronologi vid Kvartärgeologiska institutionen vid Lunds universitet.

Ett prov togs från det tjocka bark och flisbemängda lagret A3753. Resultaten visade att 80% av det analyserade innehållet i en 2,5 l påse utgjordes av gran. Granens egenålder översteg inte 50 år.

Ett vedartsprov P4768 togs från A4465 som ingår i Grupp 9 och som tolkats utgöra en bräddlagd del av en gårdsplan. Vedartsprovet visade att granvirke används till konstruktionen. Granen var tätvuxen och hade en egenålder på mindre än 100 år.

Det tredje vedarsprovet togs från det fragmentariska trägolvet A6277 i Hus D (1600-tal). Virket som använts var gran med en egenålder på mindre än 100 år. Den väggbärande konstruktionen i samma hus utgjordes av tallstolpar. Vedartsanalysen presenteras i bilaga 3.

Dendrokronologisk analys

I syfte att erhålla bra dateringar togs 28 dendroprov från ett flertal olika träkonstruktioner. Av dessa skickades 12 till vedanatomisk analys i syfte att åldersbestämma trädens ålder dendrokronologiskt. Proven analyserades av Hans Linderson, Nationella Laboratoriet för Vedanatomy och Dendrokronologi vid Kwartärgeologiska institutionen vid Lunds Universitet.

Endast fyra av de 12 proverna var dock möjliga att datera. Svårigheten med dateringen utgjordes i fyra fall av att de inskickade proverna inte hade en tillräckligt hög egenålder och alltså för få årsringar för att en datering skulle vara möjlig. Dessa prov kom från de störrar som antogs ha tomtindelningen på området att göra. Det var därmed inte möjligt att med dendroanalys klargöra om hägnaden skett i samband med tomtens etablering. Ett prov kom från en ek som varit växt böjd vilket stört trädets naturliga tillväxt. Ett prov från en stor tallstock A6690 var inte möjligt att datera på grund av att trädet under sitt 159:e växtår utsatts för en stark och plötslig tillväxtstörning/kollaps (se vidare bilaga 3).

Förhoppningen fanns att dendroproven skulle ge svar på ett flertal frågor rörande dateringar, tillbyggnadsskeden och virkesutnyttjande. Det var önskvärt att försöka klarlägga om det fanns flera ombyggnadsskeden i Hus C. En jämförelse mellan den dendrokronologiska dateringen och stratigrafin, faser och fynd var även ett övergripande mål.

- *Hus E.* Trästock från det eventuella Hus E. Konstruktionen som kommit att kallas Hus E borde utgöra den tidigaste fasen av etableringen på tomten. Ett myntfynd daterar en nedgrävning under konstruktionen till 1572 (se vidare fynd). Provet som togs från en stolpe var av ek med en egenålder på 190-220 år. Provet var dock ej möjligt att datera på grund av att trädet var felväxt.
- *Gårdsplan, Hus D.* Brädläggningen A4467 i grupp Grupp 11 var mycket svårtolkad i fält och dess stratigrafiska sammanhang diskuterades flitigt, varför en datering var önskvärd. Dendroresultaten visade att virket var av tall med en egenålder på 140-160 år som dateras till vinterhalvåret 1668-1669. Ytterligare ett prov från samma brädläggning analyserades men kunde dock inte dateras då årsringarna inte räckte till för detta. Trät utgjordes dock av gran som avverkats vid en ålder av 45-65 år.
- *Rötstock under Hus D.* En stor stock som inte var helt tillhuggen påträffades liggande i anslutning till konstruktionerna på områdets västra del. Stocken tolkades som en rötstock tillhörande Hus D. Dateringen visar att trät avver-

Figur 45. Robin Olsson och Ola Korpås i färd med dendroprovstagning.
Foto Joakim Kjellberg, Upplandsmuseet.

kats på vinterhalvåret 1608-1609 när det var 130-150 år gammalt.

- *Bärande stolpar i Hus D.* Tre större stolpar påträffades i anslutning till sylväggarna i Hus D. Två av dessa P6701 och P6702 daterades till vinterhalvåret 1640-1641. Stolparna visade dålig dendrokronologisk korrelation, som möjligen kan bero på att de växte på olika platser. Den tredje stolpen i denna rad P6690 var ej möjlig att datera på grund av en kraftig tillväxtstörning/kollaps. Det kunde dock konstateras att stolpen inte var sammanhörande med de två övriga i den bärande ytterväggen. 🍂

Fynd

Från utgrävningarna i kvarteret Snickaren insamlades 837 fyndposter fördelade på 833 fyndenheter. Samtliga fynd redovisas i fyndlistan, bilaga 2. Ett stort antal fyndposter innehåller ett flertal fynd av samma föremålskategori vilka inte närmare uppdelats, som exempelvis ansamlingar av keramikskärvor och spikar. Fynden har registrerats i det digitala dokumentationssystemet Intrasis. Registrering har skett i form av en basregistrering med uppgifter om bland annat material, mått, vikt och antal. För enskilda fyndkategorier har en specialregistrering upprättats med för vardera kategori med specifika uppgifter. Samtliga uppgifter ur specialregistreringen redovisas inte i fyndlistan utan endast för enstaka utvalda föremål i den löpande texten.

Fynden har även uppdelats utifrån föremålsgrupper. Indelningen bygger på en tolkning av ett föremåls ursprungliga funktion. Ett föremåls funktion och användning kan variera under dess brukningstid, varför metoden inte kan sägas ge en absolut bild av de aktiviteter som uttolkas.

Syftet med kategoriseringen har varit att spåra förändringar inom tomtens utnyttjande över tid, samt skapa en något så när gripbar överblick av ett stort, varierat och många gånger svårfångat massmaterial. Metoden kan därmed sägas i första hand försöka spegla strukturer och förändringar i stora drag och inte syfta till att ge en detaljbild av enskilda företeelser och fynd. De nedanstående grupperna medför oundvikligen en viss schablonisering och reducering av enskilda fynd, liksom i vissa fall en övertolkning av enskilda föremåls betydelse. Ytterligare ett problem som man bör ta hänsyn till är undersökningsmetoden och fyndets stratigrafiska kopplingar. Ett särskilt problem i kvarteret Snickaren utgörs av de utfyllnadslager som deponerats inom undersökningsområdet och den kompakta stratigrafien inom tomten. Enskilda föremål som omlagrats genom medvetna handlingar, så som utfyllnader, och omedvetna, så som trampning, återfinns därför med stor sannolikhet i "fel" funktionellt- och stratigrafiska sammanhang. Fyndens utsagoklassifiering behöver dock inte nödvändigtvis följa lagrens depositionstyp. Fynden från ett redeponerat material behöver alltså inte sakna informationsvärde, men fynden kommer snarare att ge information om redeponeringen av lagret. Fyndens användarsammanhang är då naturligtvis äldre än det redeponerade lagret, vilket man även måste ta med i beräkningen.

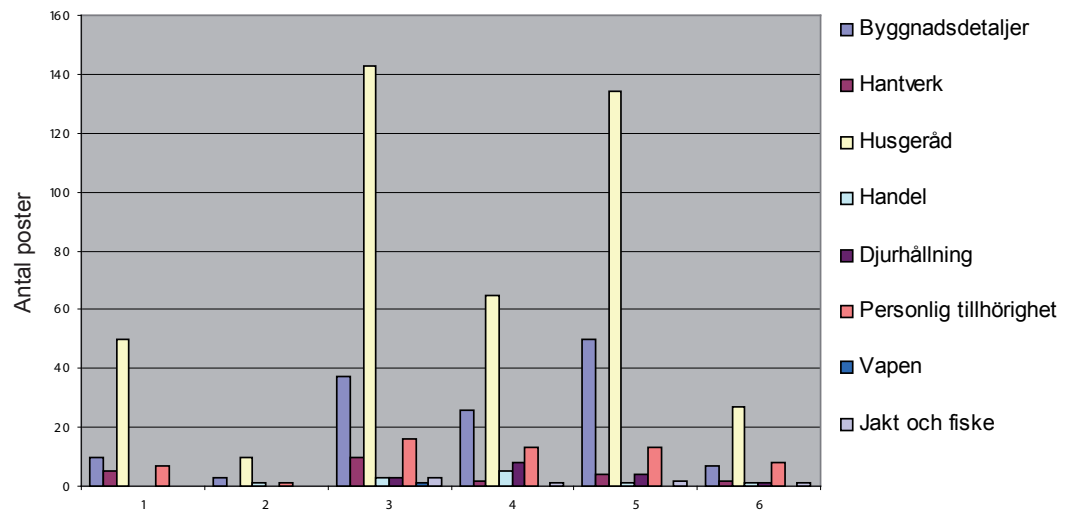
Ett mindre antal fynd, huvudsakligen järnföremål, har inte kunnat knytas till någon specifik aktivitet varför dessa utelämnats ur diskussionen (se nedan).

De fyndkategorier som använts i rapporten är:

- Byggnadsmaterial
- Hantverk
- Husgeråd
- Handel
- Djurhållning
- Personlig tillhörighet
- Vapen
- Jakt och fiske

Genom en statistisk analys av föremålskategoriernas fördelning över tid framträder ändå en bild av ett bostadskvarter i staden. De dominerande föremålskategorierna är i samtliga faser husgeråd, byggnadsmaterial och personliga tillhörigheter. I fas 3 och 4 möter oss en strandnära stadsgårdsmiljö och en för bostadsmiljöer rimlig fördelning mellan föremålskategorierna. Den bättre bevarade och mer omfattande bebyggelsen under fas 3, avspeglar sig i ett större antal föremål gentemot fas 4. Den relativa fördelningen inom faserna 3 och 4 väcker ändå en del relevanta frågor. Exempelvis förefaller binäringar så som fiske och hantverk, om än i liten skala, mer närvarande under fas 3 än efterföljande faser. Möjligen ska detta ses mot bakgrund av den ökade tillgången på massproducerade varor och förändrade konsumtionsmönster i 1700-tals staden. Inslaget av föremål associerade med djurhållning ökar i fas 4, liksom odlingsytorna inom tomten. Troligen speglar detta den strukturförändring som sker där stadens huvudnäring förskjuts till att blir alltmer agrar, vilket även uppmuntras av stadsmakten genom markdonationer för odling (Ljung 1963:332, 373). Under fas 5 saknas bebyggelse inom tomten och fynden utgörs av redeponerat eller omlagrat material. Trots att föremålen endast kan sägas spegla närområdet visar sammansättningen att området domineras av bostadsbebyggelse.

Endast mindre inslag av föremål som kan associeras med hantverk finns inom undersökningsytan. Föremålsgruppen är så liten att inslaget knappast låter sig tolkas som om något hantverk i professionell mening bedrivits. Hantverksföremålen är även mycket få för att tala om närliggande produktionsområden i staden.

Figur 46. Fyndkategoriernas relativa fördelning inom fas 1-6.

Externa fyndanalyser

Endast tio fyndposter, samtliga mynt, har analyserats externt. Myntanalysen utfördes av Inger Hammarberg, antikvarie vid Kungliga myntkabinettet. Hennes bedömning återfinns som tabell under rubriken "Handel".

Delar av keramikmaterialet har registrerats och bedömts i samråd med fil dr. Torbjörn Brorsson vid Keramiska forskningslaboratoriet vid Lunds universitet i samband med en utbildning under hösten 2005. Övriga fynd har bedömts och funktionsbestämts av personal på Upplandsmuseet.

Konservering

Metallfynden med undantag av mynten, har konserverats av Stiftelsen Föremålsvård i Kiruna. Ett fåtal korroderade järnföremål röntgades före konservering för bedömning av lämplig åtgärd. Mynten konserverades i samband med bedömningen vid Myntkabinettet av personal från Riksantikvarieämbetets avdelning för föremålsvård. Det organiska fyndmaterialet konserverades av Tom Sandström vid Riksantikvarieämbetets avdelning för föremålsvård.

Byggnadsmaterial

Till kategorin byggnadsmaterial har fynd som kan knytas till hus och bebyggelse samt byggnadernas fasta inredningen förts.

Järn

Sammanlagt 73 fyndposter innehållande järnföremål har knutits till föremålskategorin byggnadsmaterial. Materialet utgörs huvudsakligen av spikar, hakar, märlor och beslag. Det verkliga antalet fynd i gruppen är avsevärt högre då exempelvis spikar samlats under ett gemensamt fyndnummer. Definitionen har bitvis varit svår att göra då fragmenteringsgraden varit hög och exempelvis beslag och hakar kan ha suttit såväl på byggnaden som på enskilda möbler. Här har den förmodade ursprungliga storleken fått vara det avgörande för tolkning och indelning. Merparten av järnföremålen tillhörande bebyggelse har kontextuellt kunnat knytas till fas 3, 4 och 5.

Fönsterglas

Totalt insamlades 165 fragment av fönsterglas med en sammanlagd vikt av 565 g. Endast ett ringa urval av det totala antalet fönsterfragment insamlades under grävningen och merparten antecknades endast som inslag på kontextblanketterna. Ett fåtal fragment uppvisar kröjsade kanter och rester efter blyspröjs. Merparten av kantfragmenten har smältränder och glaset är huvudsakligen blå-grönt. Troligen återfinns fönsterglas från glasbruket Bryggholmen i materialet, då fönsterglas skall ha varit en för bruket betydande inkomstkälla (Lars Henriksson, muntligen). Ingen närmare jämförelse mellan glas från Bryggholmen och utgrävningen har dock utförts i skrivande stund. Fönsterglas förekommer från undersökningens samtliga faser.

Kakel

Sammanlagt 14 fragment av kakel påträffades under slutundersökningen i kvarteret Snickaren. Fragmenteringsgraden hos kaklet var hög men samtliga fynd där

ursprunglig form kunnat bedömas är av så kallat rumpkakel, vilket är en eftermedeltida typ. Kakel förekommer spritt i kontexter knutna till fas 3, 4 och 5. Glasyr förekom på hälften av fragmenten i färgerna svart, grönt och vitt.

Bränd lera

Den brända leran finns i 10 fyndposter och kan knytas till fas 4 och 5. I fyndmaterialet förekommer kvist- och pinnavtryck på flera fragment. Ett fragment, F616 är av hårt bränd sintrad lera.

Trä

Det välbevarade trä materialet från undersökningen uppvisade i flera fall spår av bearbetning och tidigare användning. En stor del av det påträffade trä materialet har inte registrerats som fynd, utan endast dokumenterats i fält. Detta beror främst på en avvägning av informationsvärdet, konserveringskostnaderna och det faktum att byggnadstimmer vanligen har en skrymmande storlek. Så är fallet för brädläggningen A4667 som bestod av sekundäransvänt byggnadstimmer av halva stockar med flera hak, dymlingshål och urhuggningar. Det samma gället för de flesta störrar som fanns på det undersökta området. De var av kvistad gran och uppvisade i många fall tydliga huggspår efter yxa.

Endast sex mindre föremål av trä har registrerats som byggnadsdetaljer. Två av dessa är störrar med tydliga huggspår (Fnr 149 och 150). I lager A4811 påträffades två vidjor vilka ombundits till hankar, F176 och F177. Sannolikt hör dessa samband med den hägnad A5796 som avdelat undersökningsytan under fas 3. F138, utgörs av en trolig del av en sekundärbränd takstomme med ett på ena sidan uthugget hak.

Djurhållning

Att Enköping har haft ett relativt stort djurbestand i förhållande till invånarantalet i staden framgår av tänkeböcker och räkenskaper. Den rika tillgången på närliggande ängsmarker till följd av landhöjningen, har sannolikt bidragit till att de flesta hushåll i staden kunde hålla sig med minst en ko. I de skriftliga källorna framgår att även får och svin fanns i relativt stor utsträckning hos stadens invånare under 1600-1700-talet (Ljung 1963:375ff).

Figur 47. En intakt stigbygel (F111) av järn påträffades i raseringsmassorna från ett hus som stått på den undersökta ytan under mitten och slutet av 1600-talet. Stigbygeln har vridna sidor och är 15,5 cm hög och 11,8 cm bred. Foto Lennart Engström, Upplandsmuseet.

Föremål som associerades med djur och djurhållning på den undersökta ytan presenteras främst av hästskor och hästskosömmar. Föremålskategorin utgörs av 17 fyndposter om 18 föremål. Sammanlagt har nio hästskor tillvaratagits från undersökningen, vilka förekommer under faserna 3, 4 och 5.

Till fyndkategorin djurhållning hör även en del till ett betsel, F188 (se bilaga 2). Betslet påträffades i fas 5, som tillhör den reglerade bebyggelsen. I raseringsmassorna från 1600-talsbebyggelsen från fas 3 påträffades även en stigbygel (F111) tillsammans med en värja (F94).

Handel

Till gruppen handel har de 10 mynt som påträffades under utgrävningarna förts. Nio av dem var av kopparlegering och ett var ett silvermynt. Mynten påträffades i nio olika kontexter vilka framgår i tabell 2. Det äldsta myntet från undersökningen var en fyrk (1/4 öre), som präglats i Stockholm av Johan III. Myntet är ett sk inflationsmynt med mycket låg silverhalt. Inflationen nådde sin höjdpunkt år 1592 och av myntets vikt på 1,62 g var endast 0,0095 g silver (Lagerqvist 1995:153ff).

Figur 48. Undersökningens äldsta mynt, 1 fyrk som präglades i Stockholm 1592 av Johan III. Som så många andra mynt från inflationsperioden 1590-92 saknas kungens porträtt. På åtsidan ses den karakteristiska krönte vasen och frånsidan pryds av en krönt trekronorssköld. Foto Kungliga Myntkabinettet.

Fnr	Kontext	Fas	Mynterre	Myntort	Valör	Årtal	Präglad ca	Metall	Vikt (g)	Anmärkning
827	6964	2	Johan III	Stockholm	1 fyrk	1592		Silver	0,67	Hög kopparhalt
834	2553	5	Kristina	Nyköping el Säter	1/4 öre		1633 - 38	Koppar	9,67	
833	5918		Kristina	Nyköping el Säter	1/4 öre	1635?	1633 - 44	Koppar	7,89	
828	5982	3	Karl X Gustav	Avesta	1/4 öre	1659		Koppar	10,67	
832	4811	3	Karl XI	Avesta	1/6 öre sm		1666 - 69	Koppar	6,03	
829	3488	4	Karl XI	Avesta	1/6 öre sm	1680		Koppar	4,86	
835	2936		Fredrik I	Stockholm	1 öre km	1726		Koppar	3,94	
836	3488	4	Fredrik I	Avesta	2 öre sm		1743 - 49	Koppar	27,16	
831	2633	4	Gustav IV Adolf	Avesta	1/4 skilling	1803		Koppar	7,17	
830	1989	4	Oskar II	Stockholm	5 öre	1874		Koppar	7,51	

Tabell 2. Tabell över myntfynden från Kvarteret Snickaren som Inger Hammarberg vid Kungliga Myntkabinettet analyserat. Efter KMK 711-42-2005.

Våg

Ett föremål som tolkats som en fragmentarisk besman (F182) påträffades i lager A4811, vilket daterats till 1600-talets mitt. Föremålet utgörs av en enkel täljd lätt konisk stav av hårt trä som försetts med en motvikt av järn i den tjockare änden. Järnet var vid påträffandet starkt korroderat och fäst vid trästaven och dess ursprungliga form kunde inte fastställas.

Hantverk

Antalet fynd med direkt koppling till hantverksaktiviteter från undersökningarna i kvarteret Snickaren är mycket litet. De fynd som kan kopplas till direkta hantverksaktiviteter, så som hantverksspill, har med få undantag påträffats i de märkliga utfyllnadslager som fanns rikligt representerade inom undersökningsytan. De saknar sålunda direkt koppling till bebyggelsen. Till hantverkskategorin har även ett antal redskap av praktiska skäl förts. De utgörs av föremål av generell hantverkskaraktär men med mångsidigt användningsområde. Redskapen återspeglar sannolikt inte ett specificerat och professionellt hantverk för avsalu, utan representerar snarare de redskap som i en stadsgårdsmiljö var nödvändiga för underhåll, reparationer och andra mindre arbeten.

Metallhantverk

Fynd som associerades med metallhantverk är i kvarteret Snickaren påtagligt få. Endast tre poster järnslag hittades med en sammanlagd vikt av 40 g. Samtliga slagfragment hör till fas 4. Ett fynd av en hårt sintrad bit lera har tolkats som möjligt tillhörande en gjutform, F314. Fyndet påträffades i ett lager som är knutet till den reglerade bebyggelsen efter år 1800 och har sannolikt deponerats sekundärt i området. Även en mindre smälta av kopparlegering, F132, påträffades, vilken kan knytas till den ödelagda stadstomten under fas 5.

Skinnhantverk

Ett fåtal fyndposter utgörs av skinnspill. Vilken tillverkning spillet kommer från går ej att avgöra. En bit skinn, (F158) bär spår efter tillskärning. Biten består av två sammanpressade skikt. Skinnsпилlet påträffas huvudsakligen i de barkrika utfyllnadslagren från 1600-tal, men förekommer även tillsammans med annat avfall från fas 5.

Textilhantverk

Endast två fynd av nålar kan associeras med textilhantverk. Båda nålarna var av kopparlegering. Den ena (F19) var 90 mm lång och 2 mm bred och hade en böjd spets, och är möjligen en virknål. Den påträffades i en kontext tillhörande fas 4. Den andra nålen (F33) var rak, 65 mm lång och 2 mm bred och kommer från utfyllnadslager under fas 1.

Övriga redskap

Ett mindre antal fynd av redskap påträffades vid undersökningen. Dessa kan associeras såväl med hantverk som med hushållsnära sysslor inom tomten och har av praktiska skäl under fyndregistreringen förts till hantverkskategorin. Ett fynd av ett skrapjärn eller en barkskrapa, (F57) påträffades i anslutning till de barkbemängda utfyllnadslagren till 1600-tals gården. Föremålet har sannolikt, liksom lagret, sekundärt deponerats på tomten. En liten puns (F96), som använts för järn-, trä- eller läderbearbetning, påträffades i ett lager tillhörande fas 3. En järnskoning (F90) till en enkel träspade, ett så kallat spadjärn, utgör utgrävningens enda representant av jordbruks- eller trädgårdsföremål, men användningsområdet för denna är givetvis brett. En mycket välbevarad knävring av trä, för att hopfoga linor och rep (Borg 1998:321) påträffades i lager tillhörande fas 3.

Fyra (F7, F21, F43 & F48) av totalt sex funna knivfragment från undersökningen har tolkats som hantverksredskap eller bruksknivar. Utgångspunkt i bearbetningen av knivarna har varit storlek, bladform och ryggsidans kraftighet. På grund av knivarnas mångsidiga användning har dessa inte närmare kunnat funktionsindelas.

Tre fragment av brynen påträffades vid undersökningen. Ett fragment av ett skifferbryne, F312, påträffades i anslutning till 1600-talsbebyggelsen i fas 3. Till samma fas hör även två fragmentariska brynen av sandsten, F214 och F215.

Figur 49. Två brynen som påträffades vid undersökningen. Det övre, F214 är av sandsten och det undre, F312 är av skiffer.

Ett inte närmare identifierat läderföremål (F166, från fas 5) med okänt användningsområde har på grund av dess specifika utseende tolkats som ett möjligt hantverksredskap. Föremålet består av en cirkulär något bukig läderlapp med två hål i ytterkanten. Genom hålen hade ett intakt rundtäljt trästycke stuckits. I träets ändrar hade en ca 2 cm brett läderstycke fästs, som för att redskapet skall kunna träs över handen. Trät tolkas som någon form av handtag vars ändrar har surrats fast runt skinnets kanter med en läderrem. På så vis har en liten ”påse” bildats vilken vid undersökningen innehöll tätt packad och sönderfallande halm. Föremålet har vid efterarbetet skapat mycket huvudbry. Förslagsvis är den stoppade läderpåsen en sk dabb, ett redskap som används vid infärgning av plåtar eller träsnitt vid gra-

fiska tryck. Enligt SAOB är en dabb en liten något elastisk stoppad kudde av skinn med vilken trycksvärta och dylikt strykes över tryckformen, träsnittet osv (SAOB). Ett annat förslag är att den används för någon typ av polering eller liknande.

Figur 50. Oidentifierat föremål av läder med en träpinne vilken tolkats som någon form av handtag. I lädret som bildat en påse fanns hård packad halm. Det runda skinnstycket har en diameter på ca 22-24 cm.
Foto från konservering av Tom Sandström, Riksantikvarieämbetet.

Husgeråd

Med termen husgeråd avses i detta sammanhang lösa föremål som kan kopplas till aktiviteter som rör själva bostadsmiljön så som matlagning, förvaring och inventarier. Av praktiska skäl har keramik och glaskärl behandlats separat (se nedan) även om de i fyndlistan indelats i kategorin Husgeråd.

Hushållsredskap

Sammanlagt elva föremål, mestadels järn, har kopplats till hushållets redskap. Till föremål för kök och matlagning hör ett grytstöd, en så kallad trefot, av järn (F126), vilken påträffades i anslutning till 1600-talsbebyggelsen, fas 3. Till köksutrustningen hör även en möjlig spiselkrok, F135, för upphängning av kokkärl över öppen eld från fas 5. Två fragment av gjutna järngrytor, F62 och F71, påträffades i lager tillhörande fas 4 och 5. Till kök och matlagning kan även ett antal fynd av kvarnstensfragment och eldslagningsflintor räknas. Ett fynd, F597, av en sönderslagen men i det närmaste komplett underliggare till en handkvarn påträffades

i fähuset som tillhört Hus D. Kvarnstensfragmenten, av rödaktig sandsten, hade återanvänts som byggnadsmaterial i den stensyll som ingått i fähusbyggnaden från fas 3 (Grupp 11).

Figur 51. En sönderlagen men i det närmaste komplett underliggare till en handkvarn (F597) hade utnyttjats som syll till fähuset. Foto Joakim Kjellberg, Upplandsmuseet.

Sammanlagt sex fynd av eldslagningsflintor gjordes vid undersökningen. Dessa finns representerade i samtliga bebyggelsefaser utom i fas 6 och 7. Till husgeråden kan även en liten grovt tillhuggen träplugg, (F139) räknas. Träpluggen har möjligen använts för att försluta en flaska. Av träföremål med anknytning till 1600-talshushållets förvaringsbehov bör också nämnas de två fragmentariska tunnlock (F172 och F183), ett tunnband (F173), samt ett tapp rör till en ölhane (F23), som påträffades på gårdsytan till Hus D.

Till det dukade bordets föremål hör en tvåtandad gaffel, (F89), vilken påträffades i anslutning till den oreglerade gatan på undersökningsområdets nordvästra hörn. Av de sex knivar som påträffades vid undersökningen kan endast en klart sägas vara en bords- eller matkniv, F48. Kniven kan stratigrafiskt dateras till 1600-talet. Ett fynd av ett fragmentariskt och snidat knivskaft, (F596) har även tolkats som möjligen tillhörande en matkniv (jmf Neergaard 1987:51). Knivskaftet som var av ben, var dekorerat med skuren dekor i form av parallella och tvärgående streck. Det kan kopplas till fas 1 och utfyllnadsarbeten på tomten, som skett under sent 1500-tal.

Figur 52. Kniv (F48) och gaffel (F89). Järngaffeln som är 13,3 cm lång i anslutning till den oreglerade gatan, fas 5. Bordskniven som är 13,5 cm lång kan grovt dateras till 1600-talet och fas 3. Foto Lennart Engström, Upplandsmuseet.

Möbler och inventarier

Till byggnadernas lösa inventarier har ett fåtal fynd kunnat knytas. Endast en möjlig möbeldetalj, (F174) av trä har kunnat identifieras. Fyndet har tolkats som en del till en mindre möbel, förslagsvis en stol (LHK Tore Qvarfordt, muntligen). Föremålet bär spår av ett rektangulärt intappningshål och två mindre runda genomgående spikhål, samt har en tydligt hyvlad form med ett femkantigt tvärsnitt.

Av övriga bevarade trädetaljer från husets inredning påträffades ett fragmentariskt trälock (F137), samt en botten till laggkärl eller svepask (F139). Locket, som delvis är brandskadat, påträffades i det organiskt fyndrika lagret A4811, som tillhör fas 3. Botten påträffades i utfyllnadsmassor som tillhör fas 2. Indirekt vittnesbörd om ytterligare skåp och lådor, väggfasta eller lösa, bär fynden av ett litet bultlås och två nycklar från undersökningen. Både låset (F14) och nycklarna (F24, F41) är av järn.

Sannolikt ryms ytterligare föremål med anknytning till lösa skåp och lådor bland de beslag och gångjärn som registrerats som byggnadsdetaljer. De båda kategorierna är svåra att särskilja, i synnerhet vad gäller möbelbeslag med enklare utformning.

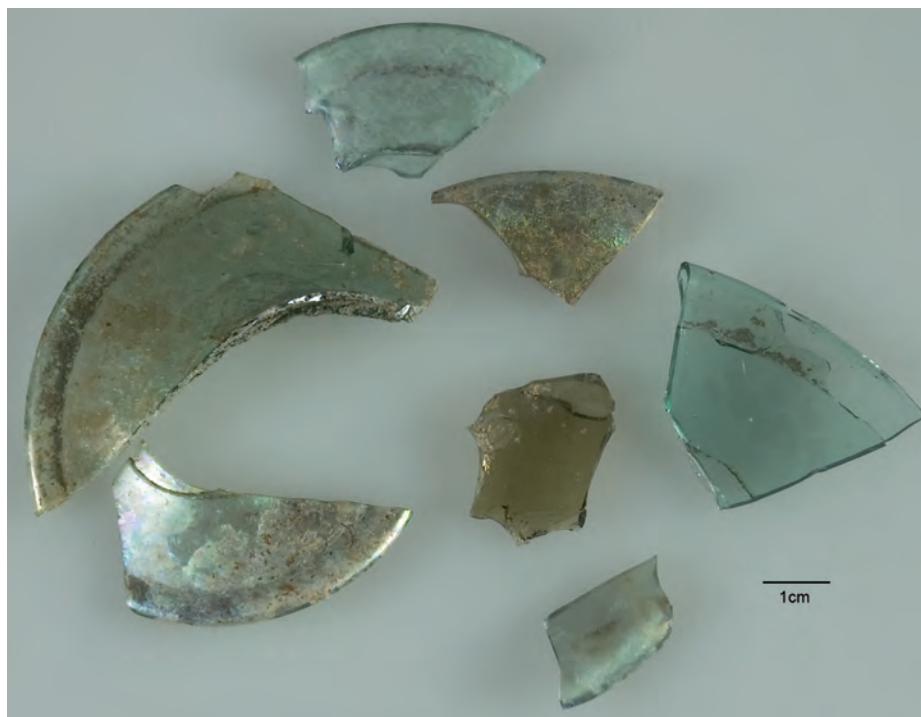

Figur 53. Järnnycklarna F41 och F24. Nyckel F24 har en något ovanlig form, medan F41 ser ut som nycklar som används även idag. Den intakta nyckel F24 är 5,5 cm lång. Foto Lennart Engström, Upplandsmuseet.

Glaskärl

Glaskärl finns representerade i 44 fyndposter. De utgörs av dricksglas och förvaringskärl. Dricksglasen kan indelas i passglas och bägare och finns i kontexter som tillhör fas 1, 3 och 4. Ett fynd av en bägare med noppdecor påträffades invid Hus Ds västra syll och fähusbyggnaden i Grupp 11. De fem skärvorna F774, F800, F817, F818 och F821 är mycket likartade och har tolkats, trots att de stratigrafiskt kan kopplas till både fas 1 och 3, som att de ursprungligen kommer från ett och samma kärl. Bägaren är av en svagt grönbå glasmasa med pålagda dekor i form av noppor. Fotringen har en nupen och vriden kantavslutning samt en något spetsformad botten. Sannolikt har skärvorna i den kompakta stratigrafien omlagrats genom trampning. Kärlformen har inte entydigt kunnat avgöras, då skärvorna är mycket små, vilket även försvårat dateringen. Noppor som dekorelement har en mycket vid datering och förekommer från 1100-tal fram till idag (Henricsson 2005:102).

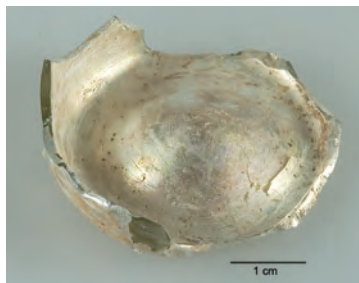
Bland dricksglasen finns fragment av minst fyra passglas. Antalet har beräknats utifrån antalet bottenfragment (F775, F784, F806 & F807). Därtill påträffades en bukskärva med pålagd glastråd (F802), samt en mynningsskärva av mångkantig form och inåtböjd mynning (F793). Samtliga skärvor har liksom bägaren kunnat kopplas till bebyggelsen under fas 3, men förekommer omlagrade i den tunna utfyllnaden under Hus C och under den trampade gårdsytan, i Grupp 11.

Figur 54. Skärvor av passglas. Foto Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

Passglasen introducerades i Sverige under 1500-talets början och fick sitt genombrott under seklets senare hälft. Käriformen massproducerades vid de svenska glasbruken och återfinns på såväl kungliga, som folkliga bord från renässans till stormaktstid. Under 1600-talets andra hälft minskar de i popularitet för att sedan försvinna vid seklets slut och 1700-talets början (Henricsson 2002:232). Glasmassans färg är svagt grönbå och uppvisar stora likheter med det glas som producerades vid Bryggholmens glasbruk i Enköping, vilket var i bruk från 1581 – ca 1638 (muntl. uppgift Lars Henricsson).

Övriga skärvor av glas från undersökningen utgörs av flaskor och buteljer. Någon närmare analys av dessa har inte varit möjlig inom ramen för undersökningen. Indelningen har något godtyckligt gjorts på grundval av flaskornas skulderform, glasets tjocklek och glasmassans färg. De tjockväggiga buteljerna utgörs företrädesvis av bruna skärvor med starkt sluttande skuldra och mindre mått. Buteljer, sannolikt för öl och andra konsumtionsvaror, förekommer under fas 5 och 6 med en

Figur 55. Botten av ett apotekskärl, F789.
Foto Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

enstaka representant från fas 4 (F791). Flaskorna utgörs av grön, grönbå eller klar glasmassa. Sannolikt finns representanter för såväl vin som mineralvattenflaskor bland skärvorna. Bland flaskorna är några käriformer urskiljbara. Två fragment av glasflaskor, F772 och F788, från fas 3 respektive 5, utgörs av schatullflaskor med karaktäristisk rektangulär form. Schatullflaskan introducerades redan under 1500-talets slutskede i Tyskland och blev populära under 1600-talets senare del. Flaskorna producerades sedan under hela 1700-talet och in i 1800-tal (Bäck 2005:35). Även två fragment av apotekskärl finns i fyndmaterialet, F786 och F803, från fas 1 och 3. Käriltypen har varierat mycket lite i sin utformning från 1500-tal till 1700-tal (Carlson et al 2000:121).

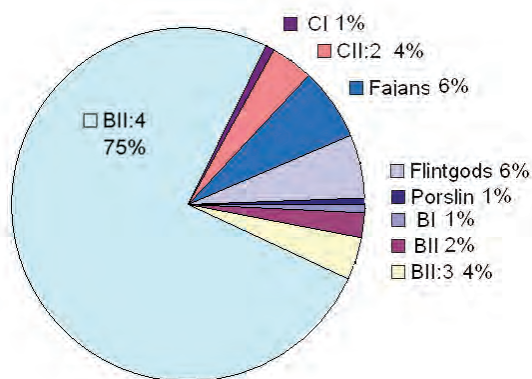
Keramik

Keramiken omfattar i antalet fyndposter den största fyndkategorin, och har insamlats från i stort sett alla stratigrafiska enheter. Keramiken uppgår till 368 fyndposter, vilka tillsammans innehåller drygt 1200 kärlfragment. Den sammanlagda vikten är 17560 g, vilket ger en medelvikten per skärva på ca 14,6 g.

För att underlätta jämförelser med annat keramikmaterial har alla skärvor registrerats efter dess godstyp enligt det så kallade Sellingsystemet, med indel-

ningar i A- B- och C- gods. Systemet återgår på Sellings arbeten från 1955 och har framförallt i samband med projektet Medeltidsstaden blivit normgivande för en stor del av de medeltidsarkeologiska undersökningarna under 1900-tal (Selling 1955, Broberg & Hasselmo 1981 et al). Systemet har under senare år mött kritik, då det ansas vara en allt för grov och teknisk indelning av keramiskt material. En övergång till internationell praxis, där större hänsyn lämnas till käriltyper, godsfärg och produktionsorter, blir allt vanligare.

Trots den relativt höga medelvikten per skärva (jmf Brorsson 2005:84) har endast ett fåtal kärl kunnat rekonstruerats. Den relativt höga medelvikten beror sannolikt på ett antal större och enstaka skärvor av fat och låga skålar där den kraftiga mynningsranden motstått tidens tand. Sett i relation till hela skärvmaterialet är dessa dock få och merparten kommer från de senare faserna. Därtill kommer ett antal ”tung” kärll tillbehör, så som grytben till trefotsgrytor vilka för sig själva inte kan sägas bära ett högt informationsvärde. Ytterligare kompliceras bilden av att materialet domineras av skärvor utan särskild karakteristika, så som bukfragment. Risken finns att en analys med utgångspunkt enkom utifrån de identifierbara kärllformerna skulle grundas på ett alltför litet statistiskt material och därför inte ge ett fruktbart resultat. Sannolikt skulle man i detta fyndmaterial förbise viktiga förändringar och tendenser, särskilt inom den stora gruppen yngre rödgods. I de fall det varit möjligt att avgöra kärllform och produktionsort har informationen registrerats och kompletterat analysen, framförallt i daterande syfte. För kärll med specifika karakteristika har referenser hämtats ur ett antal källor, så som Elfwendahl 1999, Bäck 2000 & 2005, Gaimster 1997, Bartels 1999, Brorsson 2006. En mindre del av det keramiska materialet registrerades även i samråd med Torbjörn Brorsson vid Keramiska forskningslaboratoriet i Lund, under våren 2005.

Figur 56. Diagram över procentuell fördelning mellan antalet fyndposter och godstyper, från samtliga faser.

Yngre svartgods, B1.

Det yngre svartgodset, B1, kan huvudsakligen dateras till perioden runt 1200-1300-tal och det upphör under 1400-talets första hälft (Elfwendahl 1999:40). I kvarteret Snickaren finns inga exempel på denna ”äkta” medeltida godstyp. Dock finns en sentida efterföljare, den så kallade ”Jydepotten” representerad genom tre skärvor

(F459, F428 & F516). Den handgjorda Jydepotten producerades ända in i på slutet av 1800-talet på Jylland och Fyn, där export av godset var en viktig inkomstkälla för området (Brorsson 2006:93). Det huvudsakliga användningsområdet för den tjockväggade Jydepotten var som kok- eller förvaringskärl. De tre skärvorna som påträffades vid undersökningen kan kopplas till fas 5 och 6.

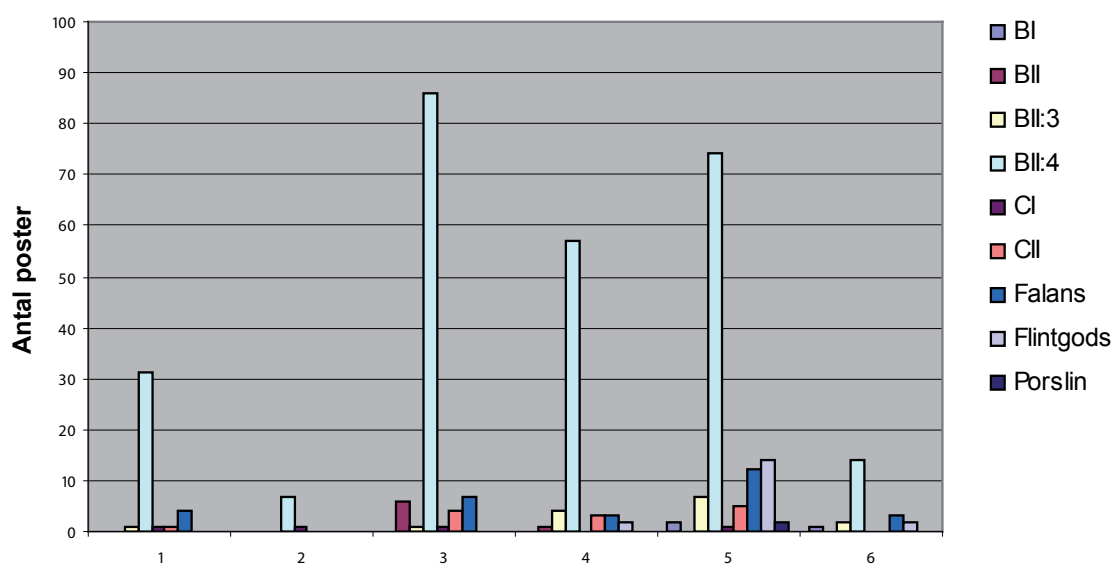
Oglaserat rödgods, BII:3

Oxiderade skärvor utan glasyr har förts in under benämningen BII:3. Denna grupp är dock mycket svårdaterad och ofta missvisande, då den innehåller skärvor från glaserat rödgods där glasyren fallit bort. I de fall då glasyr uppenbarligen funnits på kärlets yta men bortfallit har under registreringen den mer neutrala och ospecificerade benämningen BII eftersträvat. Kärl delar som lämnats oglaserade, exempelvis grytben, har registrerats som BII, då de inte påträffats tillsammans med glaserade eller oglaserade skärvor med passning. Av det ”äkta” BII:3 godset har 15 fragment, huvudsakligen grytor och krukor, identifierats med enstaka representanter i samtliga faser.

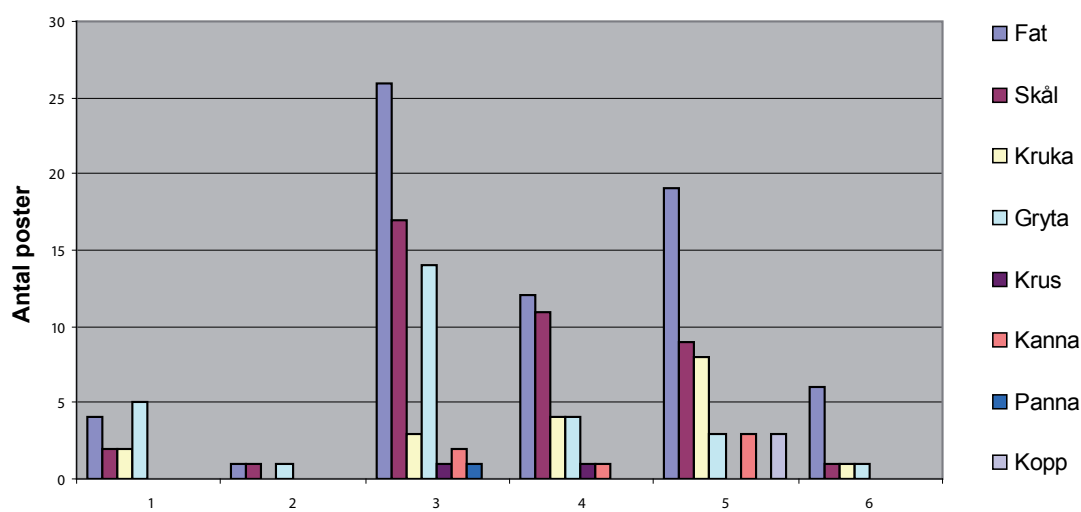
Yngre glaserat rödgods, BII:4

Den i särklass största gruppen keramik från undersökningen utgör det drejade, finmagrade och invändigt glaserade yngre rödgodset, BII:4. Hela 75 %, eller 272 av 368 fyndposter, av keramiken utgörs av kärl i yngre rödgods. Det yngre rödgodset är en mycket stor och varierad grupp som spänner över en lång tidsperiod, vilket gör de olika variationerna inom gruppen svårdaterade. Godstypen uppträder generellt under 1300-talets slut och ett stycke in på 1400-talet, och kom så småningom att ersätta kärl i både svartgods och ”äldre rödgods”. Det har antagits att dessa tidiga former av yngre rödgods är importgods från huvudsakligen holländska och nordtyska verkstäder (Broberg & Hasselmo 1981:29). Det tidiga yngre rödgodset uppträder med en grov, kornig och ofta fläckvis förekommande blyglasyr. En tendens till skillnader i godsmassan från senare rödgodskärl har iakttagits, där de medeltida kärnen kännetecknas genom grövre magringskorn och reducerad godskärna (Kjellberg 2005:48f). Från kvarteret Snickaren finns inga representanter för detta ”tidiga” rödgods.

Under 1500-talet förbättras den keramiska produkten, vilket bland annat har satts i samband med en begynnande produktion av blyglaserat ugnskakel. Samtidigt förekommer det yngre rödgodset allt mer i det arkeologiska materialet (Elfwendahl 2000:102). Under 1470-talet omtalas krukmakare i Stockholm, och från 1500-talets andra hälft förekommer krukmakare omnämnda i allt större omfattning från andra svenska städer (Elfwendahl 1999:42). Den nästkommande stora förändringen för det yngre rödgodset inträffar under 1500-talets sista hälft, genom introduktionen av ringlade dekorer i piplera. Kärnen importerades främst från holländska och nordtyska verkstäder, troligen in på 1600-talet. En lokal produktion

Figur 57. Den relativa fördelningen mellan godstyper i fas 1-6.

Figur 58. Diagram över käriformer av yngre rödgods, fördelade på fas 1-6.

i Uppsala av de pipleredekorerade kärlen, ibland med en kompletterande hemrad dekor, har antagits förekomma från tidigt 1600-tal och en ökning i den genomsnittliga keramikkonsumtionen är märkbar i det arkeologiska materialet (Elfwendahl 1999:131).

Godsfärgen på skärvorna från kvarteret Snickaren är förvånansvärt homogen med en klar dominans av kärl i en finmagrad ljus rödorange godsmassa. Exempel förekommer dock på gods med gulgrå, ljusröda och rosa färger. I materialet avspeglas knappast några av de godstekniska förändringarna som skett inom den stora gruppen av yngre rödgods. Samtliga kärl är av det keramiskt bättre gods som kännetecknar perioden efter 1500-talet. Merparten av käriformerna och dekortyp-

erna förekommer under samtliga faser i undersökningen. Tendenser till förändringar inom val av kärlformer och dekor mellan de olika bebyggelsefaserna kan dock anas i materialet (fig 57).

Fynd av yngre rödgods, liksom andra godstyper och föremål, är mycket sparsamt förekommande från fas 1 och 2. Detta beror sannolikt på undersökningsmetoden, där de kraftiga utfyllnadslagren till stora delar schaktades bort på grund av tidsbrist, liksom avsaknaden av tydliga bebyggelse lämningar inom tomten. Keramiken från fas 1 och 2 utgörs av fynd från de fåtal avfallsgropar som påvisats inom ytan, samt av enstaka fynd från sekundärt deponerade utfyllnadslager. Materialet är allt för litet för att anses som statistiskt säkert, men det kan vara värt att påvisa att fat, skålar och grytor finns representerade även i dessa faser.

Under fas 3, daterad till perioden 1610-1700, förekommer keramik från så gott som samtliga kontexter. Keramiken har till övervägande del kunnat kopplas till den stadsgårdsmiljö som under 1600-tal etablerats på tomten. Keramik finns från såväl kontexter tillhörande Hus D, som gårdsplanen Grupp 11. Bland de yngre rödsgodskärlen märks en tydlig dominans av bordskärl i materialet. Den i särklass dominerande kärlformen är dekorerade fat med brätte och med D-formad mynningsrand. Skålar och kärl med räta mynningar och brant kärlform, uppträder under fasen i något mindre antal. Den tredje största gruppen rödsgods är kokkärlen. Dessa utgörs under fas 3, av uteslutande rundbukiga benförsedda grytor med rörskaftshandtag. Två rörskaft till grytor, (F410 & F411), avslutade med en

Figur 59. Rörskaft till trebensgrytor med enkel trumf, vilka kan dateras till 1600-talets första årtionden. Foto Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

enkel trumf, påträffades i lager A4811 (fig 59). Dessa har i jämförelse med andra undersökta material från Stockholm och Västerås (Bergold et al 2004) dateras till 1600-talets första fjärdedel. Ett tredje rörskaft, F223, som tillhört en panna, (ett lågt benförsett kokkärl med öppen form) påträffades i omrörda raseringslager från Hus D. Rörskaftet kan utifrån paralleller till undersökningar i kvarteret Svalan i Stockholm dateras till perioden 1570-1600 (Bergold et al 2004). I materialet från fas 3 finns även enstaka fragment av dryckesbägare och kannor av rödgods.

Dekoren på det keramiska materialet från fas 3 utgörs av en ljusgul till benvit pipleredekor mot brunröd botten. Ibland förekommer enstaka fält eller detaljer i avvikande färg, då vanligen grönt, vilka även kan ha en hemrad dekor (F420). Dekoren är övervägande hornmålade, med kancirklar och växt- eller figurmotiv i spegeln. Enstaka exempel på kärldekor med punktcirklar finns, men i betydligt mindre utsträckning än under de efterföljande faserna. Det samma gäller för kärl med heltäckande engobering. Sannolikt är den övervägande delen av det yngre rödgodset lokalt producerat. Ett fat med avvikande godsfärg, F482, från fas 3 är möjligen importerat från tyskt eller holländskt område. Kärlet har en ljus godsfärg och klargrön glasyr med kamdekor. Kärlet har en kamdekor exporterades i stort antal från tyska och holländska verkstäder under perioden 1575 – 1625 (Elfwendahl 1999:49f). Influenser från kontinenten kan dock ses i den lokala produktionen under fas 3 (fig 59). Som exempel kan nämnas en skål i rödbrännande lera, F495, vilken dekorerats med en dekor som vanligen är karakteristisk för keramik från Weserområdet i Tyskland (Elfwendahl 1999:50f). Sammanlagt indikerar sam-

Figur 60. Ett urval av det dekorerade yngre rödgodset från fas 3.

mansättningen av rödgodset från fas 3, (1600-talsbebyggelsen) en bostadsmiljö med tillgång till både rikt dekorerade bordskärl och en rik kärlflora.

Figur 61. Skål, F495 från fas 3, av förmodad lokal tillverkning men med tydliga kontinentala dekorinflenser från det tyska Weserområdet. Foto Joakim Kjellberg, Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

Under fas 4, 1700-talets bebyggelsefas, kan en nedgång i antalet keramiska kärl av rödgoods noteras. Kontexterna i fas 4 var delvis skadade av senare bebyggelse och utgjordes till stor del av tunna lager i jämförelse med den tidigare fas 3. Detta har sannolikt påverkat antalet fynd i helhet. Efter 1650 har dock en ökning av konsumtionen av keramiska varor antagits i flera svenska städerna. Detta beror sannolikt på en växande medelklass och en ökad tillgång på lokalt producerad keramik (jmf Elfwendahl 1999:154ff). En viss konkurrens av andra godsmaterial kan möjligen förklara delar av minskningen hos det yngre rödgodset från fas 4. Kärlformerna från fasen uppvisar stora likheter med de från föregående fas. Intressant är att notera en nedgång i antalet grytor och keramiska kokkärl, och en motsva-

rande ökning bland krukor och förvaringskärl. En ökning av kärl med heltäckande engoberad yta kan märkas i kärlloran, liksom introduktionen av stänkmålad och flammiga/marmorerade kärl. Liknande iakttagelser har gjorts vid utgrävningar av bebyggelse med dateringar från 1620-1730 i Västerås (Bäck 2005:30).

Figur 62. Fat (F489) med fält i vitengobe och hornmålad glasyr, från fas 4.
Foto Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

Under fas 5, ca 1800-1850, saknas bebyggelse inom tomten, vilken troligen nyttjats för odling. Merparten av keramikskärvor inom fas 5 är därför att betrakta som sekundärt deponerade från närliggande gårdar och bebyggelse. Materialet kan dock antas säga något om keramiksammansättningen i Enköping vid tiden.

Bland kärlformerna hos det yngre rödgodset märks återigen en ökning av antalet förvaringskrukor. Nu uppträder även den oglaserade blomkrukan i materialet för första gången. Det kvardröjande inslaget av grytor kan förklaras av att äldre kärl som genom odlingens påverkan kommit att ingå i fasen från underliggande kontexter. Allt fler kärl uppträder med en både in- och utvändigt heltäckande vit engobe, ibland med målad dekor, möjligen som ett uttryck för de lokala keramikproducenternas ökade konkurrens med det industriellt producerade flintgodset.

Från fas 6 och den reglerade bebyggelsen insamlades i enlighet med undersökningens prioritering ett allt för litet och slumpvis utvalt material för att vara fruktsamt i en djupare analys. Materialet från denna bebyggelsefas kan därför ses som enkom exemplifierande.

Nästan-stengods, CI

Nästan-stengods, eller protostengods, utmärks av ett lergodsliknande högbränt men ej genomsintrat gods med synliga magringskorn (Bäck 2000:197). Godset framställdes i en rad orter på den europeiska kontinenten, där de kanske mest kän-

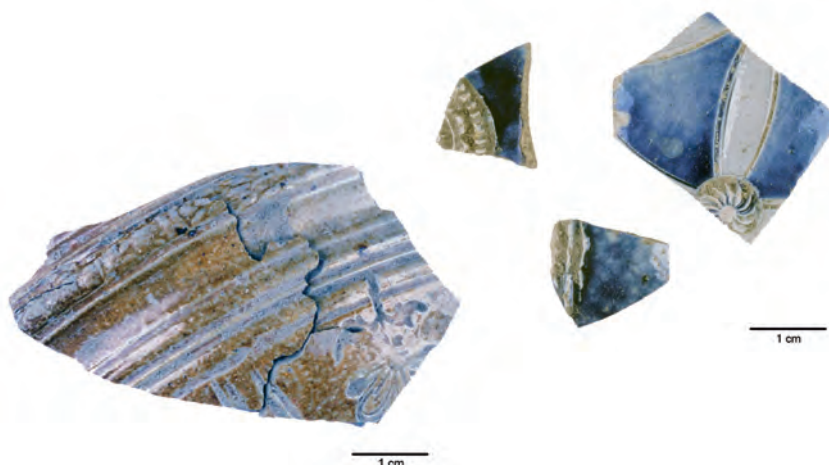
Figur 63. Skärva (F537) av ej helt genomsintrat stengods med blommotiv.
Foto Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

da är Niedersachsen och Siegburg. Nästan-stengodset dateras främst till perioden från 1200-talet till slutet av 1300-talet, och den helt dominerande kärlformen är krus och kannor (Brorsson 2006:90). Från kvarteret Snickaren finns endast tre fragment av kärl av nästan-stengods (F537, F572 & F576). F537 påträffades i tomtens västra hörn i ett utfyllnadslager för andra tomt, Grupp 7. Skärvan kommer från ett rundbukigt mindre kärl och är dekorerat med en i relief avbildad och blå blomma (fig 63). Även om produktionsorten, inte närmare har kunnat identifieras finns paralleller till rundbukiga kärl med likartad dekor daterade till 1600-talets sista fjärdedel (jmf Gaimster 1997:317). Kärlet har med sin avvikande datering något missvisande förts till CI- gruppen pga av det ej genomsintrade godset. De övriga två fragmenten av nästan-stengods kan föras till fas 2, respektive fas 5 och har sannolikt sekundärt deponerats inom tomt.

Stengods, CII

Det egentliga stengodset, CII, är en utveckling av nästanstengodset och kännetecknas av ett helt sammansmält och genomsintrad godsmaterial, vanligen med salt- eller pottaskeglasyr. CII-gods förekommer från och med slutet av 1200-tal och utvecklades troligen i Siegburg (Gaimster 1997:36). Andra, företrädesvis tys-

Figur 64. Skärvor av två högdekorerade tyska stengodskrus som kan dateras till slutet av 1500-tal och början av 1600-tal (F554 och F813).
Foto Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

ka, produktionsorter följde snart efter och det genomsintrade och keramiskt bättre CII-godset kom att successivt ersätta nästanstengodset, och blev under 1300-talet dominerande. En ökad import av stengods till Skandinavien under högmedeltid kan kopplas till den tyska Hansan (Gaimster 1997:64ff). Under 1500-talet minskade produktionen i Sieburgområdet och i och omkring den tyska staden Köln kom nya stora producenter av stengods att etableras, bland annat i Raeren och Freschen. En för Skandinavien viktig producent var även Westerwald, som producerade karaktäristiska kärl med koboltblå glasyr på ljus botten, ofta dekorerade med figur- och blommönster (Brorsson 2006:91). Den äldsta inhemska produktionen av stengods kan placeras till 1700-talet.

Från kvarteret Snickaren finns 15 fyndposter innehållande skärvor av genomstrat stengods, CII. Av dessa förekommer fyra fyndposter i samband med den tidiga 1600-talsbebyggelsen under fas 3. Ett högdekorerat dryckeskrus med figurala motiv, F355, är sannolikt producerat i Raeren under slutet av 1500-tal (jmf Gaimster 1997:243ff). I fas 3 påträffades även F554 och F813, som är fragment av minst ett rikligt dekorerat dryckeskrus med karakteristisk koboltblå glasyr från Westerwaldområdet (fig 64). Kärlet kan dateras till 1600-talets första fjärdedel (jmf Gaimster 1997: 258ff). Ett mycket snarlikt Westerwaldkrus med tennlock har, liksom flera högstatusföremål, påträffats vid Regalskeppet Vasas akterkastell (Soop 2001:38f). Från fas 4, och den under 1700-talet överlagrande bebyggelsen, finns ytterligare exempel på rikt dekorerade och mycket likartade kärl av Westerwaldtyp (F475 & F476). Fragmenten är mycket små och saknar inslag av röd saltglasyr, vilken ibland förekommer på Westerwaldkeramik under 1700-tal (Brorsson 2006:91).

Trots materialets litenhet är stengodset från fas 3 (och 4) av mycket hög kvalitet och måste ha betraktats som högstatusföremål under 1600-talet. Som jämförelse kan nämnas fynd av likartade, om än mer välbevarade, 1600-tals kärl från kvarteret Liljan i Malmö. Där påträffades rikt dekorerade kärl från både Raeren och Westerwald i en källare tillhörande stadens borgmästare (Brorsson 2006:91)

Det enda hela kärl som påträffades vid undersökningen, F826, är ett rakväggat och odaterat miniatyrkärl, troligen ett apotekskrus, i stengods av osäker proveniens. Kruset har en brun glasyr och gråaktig godsfärg. Kärlet påträffades i de omblandade raseringsmassorna från Hus D och tillhör fas 3 (fig 65).

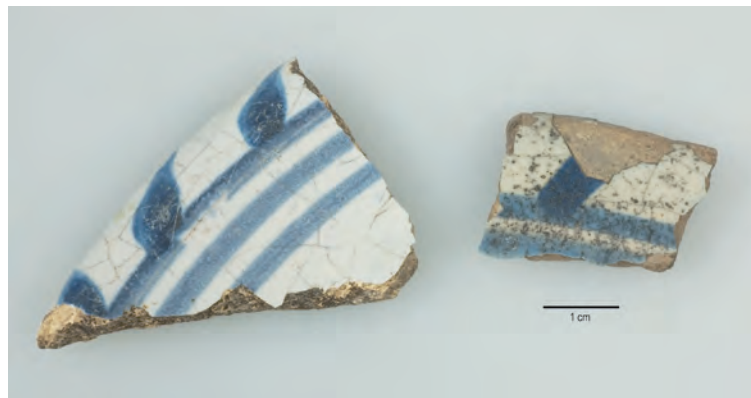
Figur 65. Miniaturkärl i stengods troligen ett apotekskrus (F826). Kärlet är endast 2,8 cm högt och 3,1 cm brett. Foto Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

Från fas 5, förekommer saltglaserade kärl utan dekor, vilka troligen är skärvor från mineralvattenflaskor, så kallade seltzerkrus, som importerades i stor mängd under 1700-tal och 1800-tal (Elfwendahl 1999:54). Ett av dessa seltzerkärl, F483, påträffades i de omrörda odlingslager på tomtens norra yta och har sannolikt felaktigt kopplats till fas 3. Den utgörs av en mineralvattenflaska, stämplad Hertzog[t] (sannolikt Hertzogt um Nassau, jmf Bartels 1999:550) med en datering till 1800-talets slut (fas 5).

Fajans, DI:I

Fajans är ett tennglaserat lergods av ljusa leror, vanligen med gulbrun godsfärg. Fajansen har fått sitt namn från produktionsorten Faenza i Italien, där en produktion påbörjades under renässansen. Ett annat namn på en likartad produkt är Majolica, vilken producerades redan under 1200-talet på Mallorca (Brorsson 2006:93). En fajansproduktion startade i Nederländerna möjligen redan under 1400-talets slut, efter italienska förebilder. De arkeologiska beläggen pekar dock mot en produktion tidigast vid 1500-talets början (Elfwendahl 1999:54). Först under slutet av 1600-tal blir fajanser vanliga i Skandinavisk material, där den holländska produktionen från Delft dominerar (Brorsson 2006:93). Bland de tidiga fajanserna förekommer ibland tennglasyr endast invändigt där utsidan täckts med en ”billigare” blyglasyr. Fram till 1600-tal är polykroma dekorer vanliga på fajanskärl. Därefter vidtar efter asiatiska influenser en blå bemålning och i senare tid lämnas de ofta helt vita. En svensk produktion av fajanskärl inleds under 1720-talet genom grundandet av Rörstrands fabrik och under 1750-talet startar även Gustafsberg sin produktion (Elfwendahl 1999:55). Det svenska godset kännetecknas av en ibland svagt blågrå ton på tennglasyn, samt blå och lila dekorer.

I det keramiska fyndmaterialet från kvarteret Snickaren finns 24 fyndposter med fragment av fajanskärl. Dessa är representerade i samtliga faser med en tyngdpunkt i fas 4, 5 och 6. Av de uttydbara kärlformerna är faten de dominerande. Att importerade fajanskärl, om än i ringa mängd, förekommer redan under fas 3 och i samband med bebyggelsen från 1600-tal kan tolkas som ett uttryck för hög status bland tomtens invånare.

Figur 66. Skärvor av två fajanskärl med blåvit dekor, F503 Och F 499, från fas 3. Foto Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

Flintgods, DI:2

Från och med 1700-talets mitt ersätts fajanserna allt mer med det billigare och massproducerade flintgodset, vilket blir det helt dominerande keramiska godset under 1800-tal till nutid (Bäck 2005:33). Flintgodset har vanligen en gulvit-vit godsfärg och framställs av en keramisk massa med blandning av ljusa leror och annat material. Flintgodskärl förekommer helt vita eller dekorerade, ibland med en upphöjd pressad dekor längs mynningskanten. Även målad/tryckt dekor förekommer. En inhemsk produktion av flintgods påbörjas under 1770-tal (Elfwendahl 1999:56).

Flintgodset från undersökningen är begränsat till faserna 4 – 6 med någon enstaka representant i fas 3. Inslaget av flintgods i fas 3, vilken dateras 1610-1700, är sannolikt resultatet av i fält svårupptäckta omlagringar och störningar inom lagren och bör betraktas som anomalier. Totalt registrerades 22 fyndposter av flintgodsskärvor. De identifierade kärlformerna är både djupa och flata tallrikar, samt en kopp (F506) med blåvitdekor tillhörande fas 5 (fig 66).

Porslin, DII

Från och med 1500-talets slut importerades porslin från Kina till Europa. Fram till 1700-talet kom porslinet till Sverige huvudsakligen via holländska importörer. Porslingodset är en keramisk massa av kaolinleror som sammansmälts helt. En svensk direktimport från Kina påbörjades under 1730-talet av Ostindiska kompaniet med följden att betydligt större mängder porslin kom in i landet (Bäck 2005:34). Vid 1700-talets början påbörjades en europeisk porslinsproduktion i Meissen i Tyskland och 1727 påbörjade Rörstrand den första porslinstillverkningen i Sverige (Brorsson 2006:93). Kännetecknande för det europeiska porslinet är en högre kaolinhalt och en ibland svagt blåaktig ton. Under 1700-talet importerades huvudsakligen kärl med en blå eller polykrom bemålad dekor. Även kärl med en heltäckande brun utvändig yta, så kallad Bataviaporslin, importerades. Under 1800-tal blev gulddekor runt mynningskanter vanliga på kaffesviser och fat (Elfwendahl 1999:56).

Från kvarteret Snickaren finns endast två skärvor (F280 och F423) av porslin. Båda skärvorna är av kinesiskt, för den europeiska marknaden, producerat porslin med brun utsida, så kallad Bataviaporslin. Skärvorna påträffades i odlingslager som tillhör fas 5.

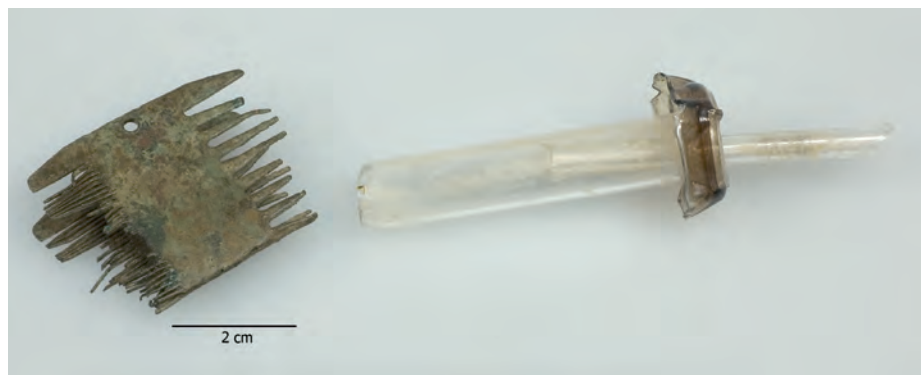
Personliga tillhörigheter

Sammanlagt 59 fynd från undersökningen har klassificerats som personliga tillhörigheter. Dessa föremål vittnar om enskild egendom med koppling till bla kläddräkt och hygien.

Hygien

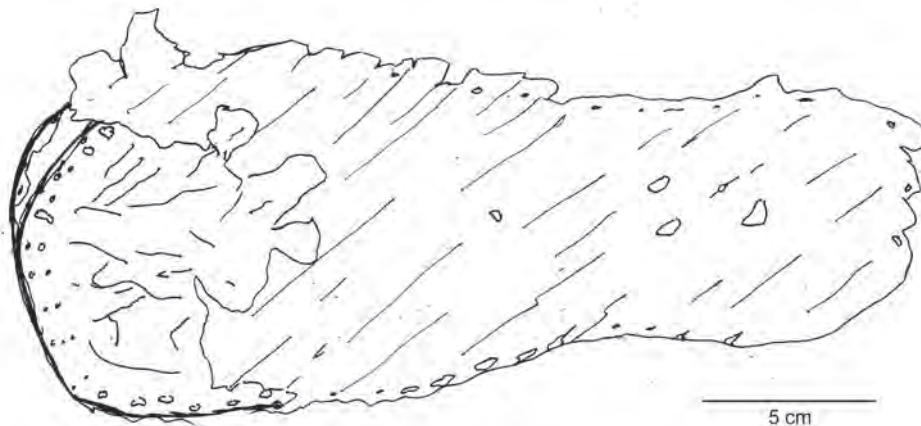
Tre föremål kan kopplas samman med personlig hygien. En liten klarblå prickdekorerad glasskärva, F799 påträffades i en kontext tillhörande fas 6. Skärvan har möjligen tillhört en rakvattenflaska från sent 1800-tal eller tidigt 1900-tal. I en kontext tillhörande fas 4 påträffades ett litet vilkenglasrör (F770) vilket tolkats som en parfympipett. En kam, F25, påträffades på den bevarade stenläggningen till gatan som löpte genom undersökningsytans sydvästra hörn. Kammen, som är helt av metall, har en fintandad och en grovtandad sida samt ett litet hål för upphängning i den ena kanten. Kammen kan troligen dateras till perioden runt 1800-talets början.

Figur 67. En liten kam, F25, och ett föremål som tolkades som en parfympipett. Kamman kan dateras till 1800-tal och pipetten påträffades i lager från 1700-talets bebyggelse på tomten. Foto: Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

Skor och klädedräkt

Sammanlagt sex fragmentariskt bevarade skor och skosulor har påträffats vid undersökningen. Tre sulorna F159, F163 och F169 är av eftermedeltida modell. Formen på sulorna kännetecknas av ett svagt inåtsvängt mittparti och rak eller svagt rundad tå. De kan enligt Broberg & Hasselmos typologi indelas under sulor av typ 5 och 7 (Broberg & Hasslemo 1981:90). En sko med bevarad näversula F157, påträffades i fyllningen i en av avfallsgroparna på den sydvästra tomten och i anslutning till Hus E med en stratigrafiskt datering till 1500-talets slutskede. Skon påminner till formen om en så kallad oxmulesko med en i det närmast symmetrisk sula, men saknar den för skotypen typiska tvärt avskurna tån. Tåpartiet har istället av svagt rundad form. Endast ett mindre fragment av tunt rynkat skinn återstod av ovanlädret vid skons tåparti (fig 68). Oxmuleskor förekommer från 1400-talets slut och under hela 1500-talet (Dahlbäck et al 1982:226).

Figur 68. En sko (F157) med datering till 1500-tal från en av avfallsgroparna på tomten. Skon uppvisar likheter med oxmuleskor. Illustration Joakim Kjellberg.

Ett fynd av en bred kvadratisk klack, uppbyggd av flera lager läder sammanhållna av järnpliggar, har tolkats som tillhörande en stövel (F165). Stöveln påträffades på gårdsplanen till Hus D. Den bäst bevarade sko som påträffades vid undersökningen utgjordes av F160 vilken påträffades i odlingslager från fas 5. Skon är uppbyggd av flera lager läder och i sulan finns näver mellan den yttre och inre lädersulan. Av ovanlädret fanns endast den bakre halvan bevarad som hade tre snörhål för

Figur 69. En ituskuren arbetshandske F164, påträffades på fähusets golvlager. Illustration Joakim Kjellberg.

snörning över vristen. Skon gav ett gediget intryck och kan troligtvis dateras till 1800-talets början.

I fåhusbyggnadens barklager, A3753, som presenteras i Grupp 11 och fas 3, påträffades en handske, F164 (fig 68). Handsken hade skurits itu, möjligen för att repareras och tummens insida hade förstärkts med en påsydd kil av grovt läder. Handsken, som tolkades som en arbetshandske, uppvisar likheter med såväl medeltida arbetshandskar från Helgeandsholmen (Dahlbäck et al 1982:234) som sentida efterföljare.

Av övriga dräktdetaljer från undersökningen påträffades tre söljor, ett dekorbleck, och två knappar. De tre remsöljorna, F93, F184 och F186, är rektangulära till formen och av enkel utformning. En av söljorna, F93, är försedd med rullhylsa och söljorna finns företrädda med ett fynd vardera från faserna 3, 5 och 6. Det fragmentariska dekorblecket, F207, är av kopparlegering och kan knytas till fas 4. Blecket har en radiell veckning och kan möjligen komma från ett ursprungligen blomformat påsyningsbeslag. Den ena knappen, F837, påträffades i anslutning till den bräddlagda gårdsytan till Hus C i fas 4. Knappen är lödd av två sfäriska halvkor med dräneringshål för lödvätskan på undersidan, där även en trådögla är fastlödd. Knappens översida är dekorerad med en stiliserad blomma (fig 70). Knappen kan enligt en typologi utvecklad av Otto Helander dateras till 1740-talet (Helander 1991:15ff,65).

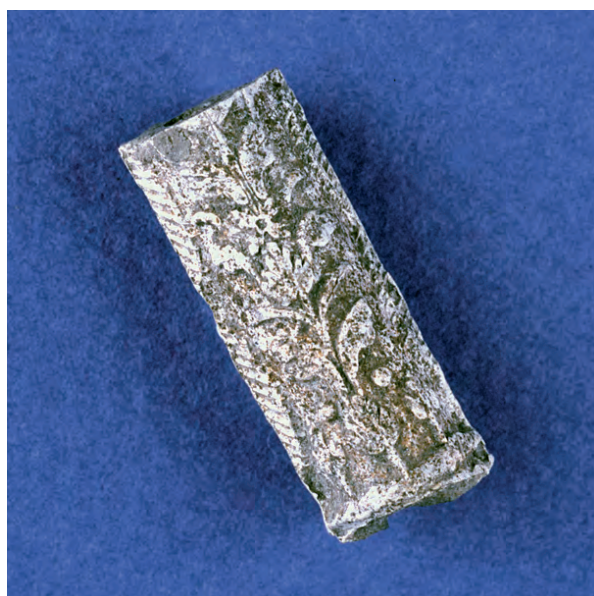
Figur 70. Den vackert ornerade knappen F837, påträffades i anslutning till gårdsplanen till 1700-talsbebyggelsen. Knappen är ca 2 cm i diameter och har sannolikt tillverkats på 1740-talet. Foto Lennart Engström, Upplandsmuseet.

Kritpipor

Sammanlagt 42 fyndposter från undersökningarna innehåller fragment av skaft och huvuden av kritpipor. Dessa har huvudsakligen kunnat knytas till bebyggelsen från fas 3. Tobaksvaror och konsumtion av dessa finns omnämnt i skriftligt material från 1500-tal på kontinenten medan de hitintills äldsta ”svenska” daterade kritpiporna kommer från örlogsskeppen Solen och Vasa vilka sjönk 1627 respektive 1628 (Åkerhagen 1985:8). 1600-talets pipor förefaller vara importerade och svensk kritpipstillverkning kom igång först under 1700-talets första decennier. Import av engelska pipor av så kallad Bulboustyp, förekommer under 1600-tal och finns representerade genom ett piphuvud från fas 3 (F711). En annan stor exportör av kritpipor var Nederländerna, som under tidigt 1600-tal utmärkte sig genom sina rikligt dekorerade pipor (Åkerhagen 2004:6). Ett förnämligt exempel på en av dessa tidiga holländska pipor, med rikligt växtornamenterat skaft, utgör F824, även den från fas 3 och Hus D (se figur 71). Ytterligare en importerad kritpipa av

holländsk typ (F256) påträffades vid undersökningen. Denna hade dock en sparsammare dekor i form av en tudorros.

Först under fas 4 påträffas pipor som förmodligen tillverkats i Sverige. En av dessa (F263) är ett fragmentariskt huvud till en så kallad riksvapenpipa, föreställande det svenska riksvapnet i relief. Riksvapenpiporna tillverkades under 1700-talets andra hälft av pipmakare i Stockholm och Alingsås (Åkerhagen 2004:11). Ett fynd av ett fragmentariskt och grönglaserat pipskaft, F259, har inte närmare kunnat dateras. Fyndet påträffades i omrörda fyllnadsmassor i en nedgrävning på den västra delen av undersökningsytan och har missvisande förts till fas 1. En tillverkning av glaserade pipor har tidigare antagits ske i Örebro redan under 1600-tal (Åkerhagen 1997:44).

Figur 71. Riklig växtornamentik pryder denna del av ett skaft till en kritpipa F824 som sannolikt tillverkats i Holland under tidigt 1600-tal. Fragmentet är ca 2,1 cm lång och 0,7 cm bred och påträffades i raseringsmassorna från 1600-tals bebyggelsen. Foto Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

<i>Fnr</i>	<i>Del</i>	<i>Kommentar</i>	<i>Proveniens</i>	<i>Datering</i>	<i>Fas</i>
256	Huvud	Tudorros	Holland	1600 - tal	3
259	Skaft	Glasyr	Sverige?	1600 - tal?	1?
263	Huvud	Riksvapen	Sverige	1750 - 1800	4
392	Huvud	–	–	1600 - tal?	3
550	Skaft	Dekor	Holland?	1600 - 1650	3
654	Skaft	Prickad	Holland?	1650 - 1680	3
690	Huvud	Prickad	Holland?	1650 - 1680	3
721	Huvud	Klackmärke	England	1600 - tal	3
722	Huvud	–	Svensk?	1600 - tal	3
724	Huvud	Klackmärke	Svensk	1750 -	4
824	Skaft	Växtdekor	Holland	1600 - 1625	3

Tabell 3. Tabell över de daterbara fragment av kritpipor som påträffades i kvarteret Snickaren.

Figur 72. Nedre delen av en lergök, F825. Foto Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

Lergök

Den nedre delen av en lergök eller ocarina (F825) påträffades vid undersökningen i en kontext som tillhör fas 4 (fig 72). Den är tillverkad av ett finmagrat och rödbrännande lergods utan glasyr och har en oval ihålig form i kroppen. Foten utgörs av en utdragen cirkulär form med fasad kant. Inget blås- eller tonhål finns bevarat varför alternativa tolkningar inte kan uteslutas.

Björntandsamulett

Till gruppen personliga tillhörigheter hör ett anmärkningsvärt fynd av en björntandsamulett (F819). Björntanden är en hörntand som är 7 cm lång och 2,3 cm bred och försedd med ett borrarat hål i den övre delen. I hålet har sannolikt en läderrem eller dylikt suttit. Troligen har björntanden fungerat som ett smycke för dess ägare, möjligen som någon form av amulett (fig 73). Den påträffades direkt under golvplanken i Hus D och har tolkats som ett husoffer/byggnadsoffer. Uppteckningar om liknande husoffer finns från 1800-talet. I dessa framgår att genom att nedlägga eller gräva ner ett föremål under eller intill en byggnad fanns en önskan om att ladda det med positiv energi. Föreställningar fanns också om att ett offerdjur eller delar av detta kunde fungera som skyddsvakt för en byggnad eller en gård. Det offerade djuret skulle då helst vara ungt, så att det kunde tjänstgöra som vakt lika länge som dess egentliga livstid skulle ha varit (Paulsson 1993). Björntanden under golvet i 1600-talshuset troligen först fungerat som en skyddsamulett för dess ägare. Kanske skyddade den så pass bra att ägaren bestämde sig för att den skulle skydda det nya huset?

Figur 73. En genomborrad björntand F819 som troligen används som amulett, men som vid mitten av 1600-talet lades under ett trägolv i ett hus. Foto Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

Obearbetat ben

Sammanlagt 78 fyndposter obränt och obearbetat djurben har registrerats från undersökningen i kvarteret Snickaren. Samtliga obearbetade ben har tolkades som avfall från matberedning. Då benmaterialet snart antog stora volymer under fältarbetet kom en stor del att gallras redan vid undersökningen. Merparten av de obearbetade ben som påträffades noterades därför endast som förekomst i den stratigrafiska beskrivningen för vardera kontext. Det obearbetade benmaterialet som tillvaratogs registrerades under föremålskategorin avfall, i ett försök att spegla tomtanvändningen. Avfallskategorin undantogs den jämförande analysen av fyndkategorierna då det visades praktiskt ogenomförbart att samla och registrera samtliga ben från undersökningen på ett konsekvent sätt. Det registrerade benmaterialet har insamlats från ett representativt urval av kontexter. Merparten av benmaterialet har insamlats från kontexter i anslutning till bebyggelsen i fas 3 och 4, men representanter från tidigare och senare faser återfinns också.

Benen har inte analyserats närmare eller bedömts osteologiskt. En översiktlig okulär bedömning visar att ben finns från får, nöt och svin förekommer i materialet. Även en mindre mängd fiskben främst från större fiskar, förekommer i benmaterialet från så gott som samtliga kontexter innehållande djurben.

Vapen

Utgrävningens enda representant i föremålskategorin vapen utgörs av en närmare 36 cm lång värjspets, F94. Spetsen har ett rombiskt tvärsnitt och är mellan 14 och 18 mm bred. Värjspetsen påträffades i anslutning till bebyggelsen i fas 3. Någon möjlighet till närmare analys eller jämförelser med 1600-talsvärjor har inte kunnat utföras inom ramen för undersökningen.

Jakt och Fiske

Fångstredskapen från undersökningen utgörs uteslutande av fiskeredskap. Endast fyra föremål, fördelade på fem fyndposter, påträffades med stratigrafisk datering från 1600-tal till 1900-tal. Materialet är därför allt för litet för att tala om något utbrett eller professionellt fiske inom tomten utan återspeglar snarare hushållens utvidgade näring i den strandnära miljön.

Fiskeredskapen utgörs av en fiskekrok (F116), samt tre nätsänken. Ett av dessa var trasigt men komplett (F421 och F422). Det var av bränd lera och påträffades i ett odlingslager på undersökningsytans norra del (fig 75). Ytterligare ett nätsänke av bränd lera, F555, påträffades i anslutning till Hus B (fas 6). På det rektangulära nätsänket finns två hål, samt bokstäverna MC inristade. Bokstäverna är sannolikt en ägarmärkning, vilket tyvärr inte kunnat följas upp i skriftliga källor inom ra-

Figur 74. En avbruten spets till en värja påträffades i raseringsmassorna från hus D. Foto Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

men för undersökningen (fig 75). Från bebyggelsen i fas 3 finns ett betydligt mindre sänke, F67. Föremålet utgörs av ett litet rullat blybleck och har tolkats som ett sänke för en rev eller nät.

Figur 75. Ett komplett men trasigt nätsänke (F421 och F422) i bränd lera, samt ett nätsänke F555 med ägarens initialer MC, vittnar om tomtens närhet till Mälaren. Foto Bengt Backlund, Upplandsmuseet.

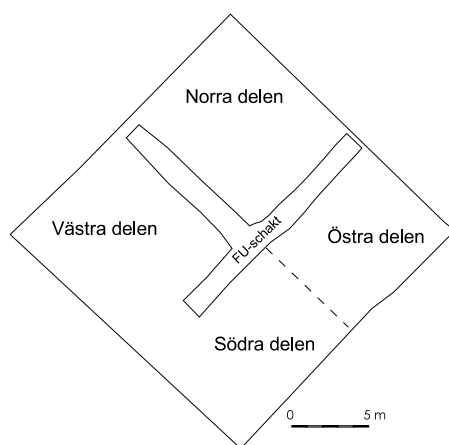
Ej funktionsbestämda fynd

Ett tjugotal fynd, huvudsakligen av järn, har inte närmare kunnat funktionsindelas och har utelämnats från denna indelning i fyndkategorier. Dessa utgörs av fynd som givits vaga eller vida benämningar så som bleck och tenar. Några föremål såsom järnringar och länkar har utelämnats då de har en mängd användningsområden och oklara användarsammanhang. De till funktion obestämda föremålen finns representerade från fas 3 till fas 5. 🌿

Kulturhistorisk tolkning

Figur 76. Plan över undersökningsytans delområden.

undersökningsytans delområden på inte helt självklar. Vädersträcken, samt förundersökningsschaktens placering har därför fått ligga som grund för uppdelningen (fig 76).

Avsnittet avser att ge en sammanfattande bild av bebyggelseutvecklingen och markutnyttjandet på det arkeologiskt slutundersökta området i kvarteret Snickaren.

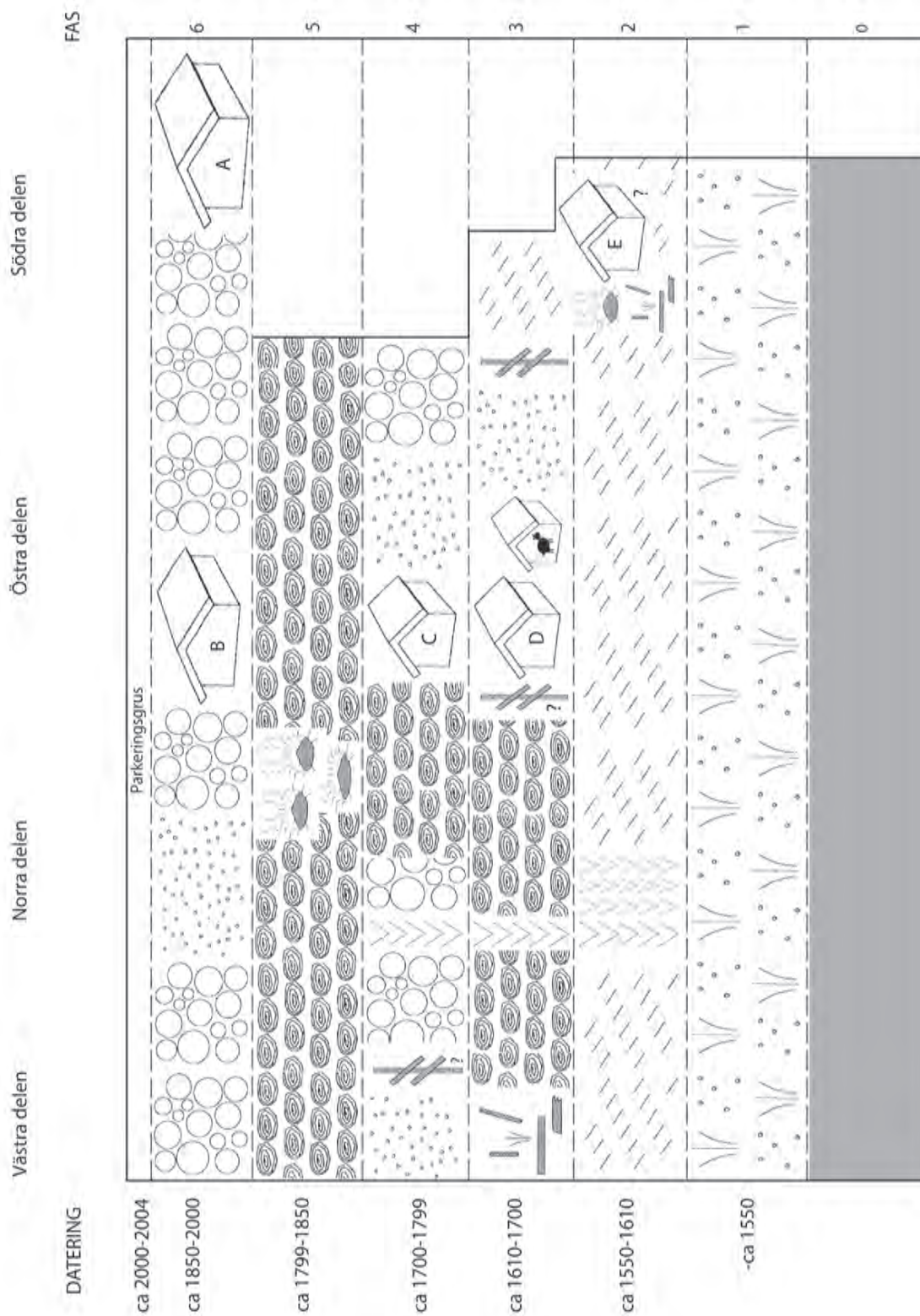
Markanvändningen i kvarteret Snickaren presenteras här i form av ett diagram. Tanken är att ge en översiktlig bild över förändringarna som skett på den undersökta ytan (fig 76). Bilden blir dock alltid något schematisk och bygger på tolkningar av olika kontexter och faser. Eftersom undersökningsområdet hade en romboid form blir uppdelningen av

Fas 0 – Ursprunglig topografi

Under fas 0, som sträcker sig fram till tiden runt år 1500 har det undersökta området legat under vatten, i en vik av Mälaren. Den orörda markytan utgjordes av blålera med dyiga inslag. Höjdskillnaderna på det undersökta området var ganska små, där den orörda markytan var på ca 2,2 m ö h i den östra och norra delen av undersökningsområdet och 1,7 m ö h i den södra och västra delen. Den naturliga marknivån sluttade alltså ned mot den forntida Mälarviken.

Fas 1 – Första markanvändningen

I fas 1 har undersökningsområdet sannolikt legat i direkt anslutning till stranden. Vatten från Mälaren har troligen även översvämmat området periodvis. Marken har sannolikt använts som strandäng. Det går tyvärr inte att exakt tidfästa när landhöjningen medfört en uppgrundning av området. Gissningsvis sker detta un-

Figur 77. Markanvändningsdiagram över den undersökta ytan i kvarteret Snickaren. Diagrammet är uppbyggt efter faserna och de olika kontextgrupperna.

Figur 78. Symbolförklaring till markanvändningsdiagrammet figur 77. Symbolerna är gjorda efter Carlsson 2000.

der 1500-talets första hälft och en strandremsa bildas på platsen. Inga spår efter mänsklig aktivitet gick dock att se på undersökningsområdet från denna fas. Marken borde fortfarande ha varit sank och vattenbemängd och därmed inte så attraktiv för etablerad byggnation.

Fas 2 – Etablering

Ungefär vid 1500-talets mitt sker de första försöken till etablering på tomten. Människorna som levde i Enköping i slutet av 1500-talet och i början på 1600-talet har troligen ansett att tomtmarken varit attraktiv och ansträngningar har gjorts för att utnyttja platsen. Detta speglas genom de barkbemängda utfyllnadslagren som troligen är resultatet av försök till skapandet av en torrare miljö. Utfyllnadslagren som fraktats till platsen har dock utsatts för periodvisa översvämningar från Mälaren. Under slutet av fasen, vid 1500-talets sista år och i början av 1600-talet sker den första etableringen av bebyggelse på områdets södra del. Fragmentariska spår efter ett eventuellt hus finns på platsen liksom liggande plankor, störrar, stolphål och avfallsgropar. På det östra och västra området dominerar utfyllnadslager med varierande tjocklek. På den norra delen av undersökningsområdet görs ett försök att dränera marken i form av att fyra diken grävs. Tre av dessa dränerar sannolikt marken som ligger nordöst om det undersökta området. Fyndmaterialet från fasen är relativt magert och utgörs av redeponerat material.

De arkeologiska lämningarna fortsätter sannolikt utanför undersökningsområdet i alla vädersträck. Det kan antas att deras intensitet avtar mot sydväst och den dåtida stranden.

Fas 3 – Strandnära bebyggelse

I fas 3, under perioden 1610-1700 sker omfattande förändringar i tomtens utnyttjande. En mer fast bebyggelse etableras på undersökningsområdets östra del. Den utgörs av resterna efter en byggnad som tolkats som bostadshus, samt ett tillhörande fähus. Till bebyggelsen hör även en gårdsplan samt en hägnad. Hägnaden bör sannolikt ses som en ägo gränsmarkering. Möjligen har ytterligare en stadsgrädstomt legat på området södra del och det är därför som ägo gränsen markerats. Hägnaden kan även markera en gräns mot en allmänning eller liknande området som legat på den forntida stranden. På området norra del har odling bedrivits i utfyllnadsmassor som fraktats till platsen i omgångar. Ett av de äldre dikerna nyttjas fortfarande i området. Troligen hör odlingsmarken samman med hushållet som finns på tomtens östra del. Möjligen har en hägnad löpt mellan bostadshuset och odlingsytan. Även på undersökningsområdets västra del finns spår av odlingen. Vilka grödor som odlats är dock ovisst.

På området västra del syntes spår efter etablering av en bebyggelse. Dock är det ytterst begränsad yta av denna aktivitet som undersökts vilket gör att inga vidare slutsatser kan dras. De arkeologiska lämningarna från stadsbebyggelsen var välbevarade och tydliga om än i mycket kompakt stratigrafi. Det intensivt utnyttjande av tomtmarken som sker under 1600-talet fortsätter med största sannolikhet, åt alla vädersträck, utanför det nu slutundersökta området.

Fyndmaterialet från fasen kan främst kopplas till bebyggelsen, Hus D. Det visar en förvånansvärt nog relativt hög status. De keramiska kärlen uppvisar en hög kvalitet med riklig dekor. Även rikligt dekorerade glaskärl finns i fyndmaterialet. Skärvor från minst två högdekorerade tyska stengodskärl och dekorerade tidiga kritpipor pekar mot att tomtens innehavare hade både ekonomiska medel och kunskaper om de högre samhällskiktens materiella uttryck. I detta sammanhang är den påträffade värjspetsen intressant, vilken torde vara ett ovanligt fynd från 1600-talets stadsbebyggelse. I värjans omedelbara närhet upphittades även en stigbygel, vilket leder tankarna i riktning mot en militär närvaro på tomten under 1600-tal. Uppgifter finns i tänkeböckerna om soldater från Tyskland och Skottland, vilka inhysts hos familjer i Enköping. En tanke, som inte helt kunnat besvaras, väcktes under fältarbetet: kan tomtens innehavare tillhört den svenska krigsmakten där föremål och kontinentala vanor kunnat inhämtas?

Fas 4 – Stadsgårdsbebyggelse och odling

Under fas 4, dvs 1700-talet präglas undersökningsområdet av lämningar som liknar de från fas 3. En viss nedgång av statusföremål kan spåras i fyndmaterialet, vilket möjligen kan spegla en ekonomisk nedgång för tomtens invånare. Fynden domineras av hushållsrelaterade föremål, främst keramik. Föremålskategorier som förknippas med djurhållning ökar något under fasen i jämförelse med den föregående fas 3. Huset som stod på undersökningsområdets östra del har nu ersatts

av ett nytt hus, vilket möjligen varit försett med en loftgång. Gårdsytorna till bostadshuset har tagit en större yta i anspråk än tidigare fas och hägnaden har helt försvunnit. Den norra delen av undersökningsområdet används fortfarande som odlingsmark, fast där nya jordmassor lagts på i omgångar. Även det stora diket som fanns på tomten under fas 2 har hålls öppet och används. Den största förändringen är att en stenlagd gata finns bland de arkeologiska lämningarna. Gatan, eller rättare sagt gatorna, är spåren efter Ågatans och Kyrkogatans sträckningar före regleringen. Dessa har troligen inte varit stenlagda förrän vid början av 1700-talet. Ågatans gatubeläggning har även lagts om och byggts på. På den västra delen av området anas perifera ytor av ytterligare en tomt. Dessa spår utgörs av en trolig gårdsyta samt rester efter en trolig hägnad som löpt utmed den stenlagda gatan.

Fas 5 – Ödeläggelse

Fas 5 omfattar tiden från 1799 till 1850. En stadsbrand drabbade staden i slutet av augusti 1799. Stora delar av stadens trähusbebyggelse eldhärjades och en stor del av befolkningen blev bostadslös. Även om de skriftliga källorna inte anger att den nu undersökta tomten i kvarteret Snickaren brann ned, tyder det arkeologiska materialet på att så var fallet. Brända trärester från huset som stått på tomten under andra hälften av 1700-talet tyder på detta. Till följd av att stadens gatunät regleras från år 1800, försvinner den äldre gatans sträckning. Det tycks som om hela tomten ödeläggs i den bemärkelsen att människor flyttar, eller tvingas flytta från platsen. Stadsbranden och den efterföljande regleringen innebar stora omstruktureringar av människor och tomtmark i Enköping. Ny tomtmark delades ut till de hushåll som stod utan tak över huvudet. Hade man ekonomiska resurser erhöill man lättast en tomt närmast Stora Torget, vilket ansågs som den mest attraktiva boendeytan/tomtmarken. För många hushåll innebar regleringen, att de tilldelades en ny tomt på andra sidan staden. Detta medförde att många familjer/hushåll hade två tomter, vilket ledde till att den ena användes som odlingsmark. Nybyggnationen hämmades av detta, regleringen dröjde och böter och hot om indragen tomtmark förelåg. Sannolikt ska de arkeologiska lämningarna på undersökningsytan ses mot bakgrund av detta. Hela undersökningsytan täcks nämligen av odlingslager. Det dike som stått och hållits öppet under fas 2-4 fylls nu igen och slutar användas. Om marken använts för odling under hela fas 5 är ovisst. Möjligen har marken stått öde, under en del av fasen. I odlingslagren fanns tre mindre avfallsgropar, vilket ytterligare indikerar att tomtens ödeläggelse, dåavfalls- och latringropar. Då latringropar gärna läggs en bit från bebyggelsen kan detta ytterligare indikera att tomten legat öde under fasen. Fyndmaterialet från fasen domineras av keramik och andra hushållsrelaterade föremål som sekundärt deponerats inom undersökningsytan.

Fas 6 – Reglerad bebyggelse i en modern stad

Fas 6 avser tidsperioden från 1850-talet fram till ca år 2000. På den undersökta ytan upprättas ett tvåvåningar högt trähus någon gång vid mitten av 18000-talet. Husets långsida har stått utefter Ågatan med gaveln mot Kyrkogatan. Huset har under fasen utnyttjats både som bostad och för diversehandel. Under 1900-talets första hälft förses det med trapphus och det är troligen i samband med detta som huset får en putsad fasad. På husets baksida, mot nordöst har en stenlagd innergård funnits under fasen. På innergården har även en ladugårdsbyggnad legat som stått utmed tomtgränsens nordöstra del. Ladugården har under senare delen av fasen troligen byggts till, i riktning mot sydöst. Byggnaden har under fasens 150 år används för flera olika ändamål, dock främst som lager och förrådslokal. Här drevs dock en cykel- och motorverkstad under 1920-50-talet. Möjligen har gårdsbyggnaden varit försedd med ett utskjutande tak som täckt en del av gårdsplanen. Ingången till gården har under fasen legat på Kyrkogatan, där även en rabatt eller häck funnits. På tomtens allra nordligaste del har under en viss tid av fasen en grusad yta legat, som omgärdats av en rabatt eller häck. Möjligen har denna grusade yta utnyttjats som berså.

Stora delar av spåren efter fas 6 och den senaste bebyggelsen på tomten hade förstörts av ledningsschakt för bla vatten och avlopp till bostadshuset, samt vid rivningsarbetena till de båda byggnaderna.

Det tillvaratagna fyndmaterialet från fasen var mycket magertlitet och utgjordes av enstaka byggnadsdetaljer av järn, fönsterglas, kakel samt ett fåtal keramikskärvor.

Sammanfattning

Upplandsmuseet genomförde under hösten 2004 en arkeologisk slutundersökning av kvarteret Snickaren, Centrum 6:8 i Enköping. Undersökningen föranleddes av ett planerat bostadsbygge i hörnet Ågatan – Kyrkogatan. Det undersökta området var ca 500 m² stort med en kulturlagertjocklek mellan 0,4-0,8 m. Kvarteret Snickaren och framförallt dess sydvästra del har under ca 450 år präglats av en strandnära miljö. Tomten som i dag ligger i stadens centrum låg då i stadens utkant vid den forna havsviken av Mälaren. Landhöjningen har medfört att de första etableringsförsöken på tomten sker vid slutet av 1500-talet och under början av 1600-talet. Vid mitten av 1600-talet finns en väl etablerad gårdsmiljö på tomten med tillhörande odlingsytor. Fyndmaterialet från 1600-talet indikerar att relativt höga ekonomiska resurser funnits hos människorna som bebodde platsen. Under 1700-talet ersätts de gamla husen med nya, som byggs på samma husläge. Ågatans och Kyrkogatans oreglerade sträckningar löper genom tomten, där även odlingsaktiviteter bedrivs. En viss nedgång i fyndmaterialet ses dock under 1700-talet. Enköping drabbas under 1700-talets sista år av en omfattande stadsbrand som ödelägger bebyggelsen på den undersökta ytan. Marken har istället används för odling under första hälften av 1800-talet. Från mitten av 1800-talet och fram till slutet av 1900-talet fanns två byggnader och stenlagd innergård på platsen. Fyndmaterialet från undersökningen i kvarteret Snickaren är relativt stort, och domineras av keramik från 1600-1700-talen.

Undersökningarna i kvarteret Snickaren har framförallt bidragit med att ett stort makrofossiltmaterial från staden finns att tillgå. Undersökningen har belyst bebyggelsens etablering i området ned mot nuvarande Enköpingsån den oreglerade stadens utbredning från 1600-tal till Enköpings reglering efter 1799.

Figur 79. 2004 års undersökningsyta fotograferad från nordväst under våren 2006. På platsen för utgrävningarna uppfördes 2006 ett bostadshus av exploitören. Foto: Joakim Kjellberg.

Referenser

Arkiv

Lantmäteriverket, Gävle.

- Lantmäteriakter
- Enköpings Stad
- Geometrisk avmätning, 1736, B16-1:4
- Avmätning, odaterad, B16-1:1
- Geometrisk avmätning, 1695, B16-1:2

Lantmäteriverket, Uppsala.

- Digitala lantmäteriakter
- Enköpings Stad
- Stadsplaner, 1800, 03-ENS-14

Enköpings kommunarkiv, Stadsplanekontoret

- Tomtmätning av tomt 5 & 6 Vestra Roten, Kvarter IV, 1884
- Tomtmätning av tomt nr 6 i Vestra Rotens 4 Kvarter, 1911
- Tomtmätning av kv. Snickaren, 1940
- Tomtmätning av tomt 8 i kv Snickaren, 1966

Litteratur

AiS 1976. Arkeologi i Sverige 1975. RAÄ Rapport 1976 A5. Stockholm.

AiS 1978. Arkeologi i Sverige 1976. RAÄ Rapport 1978:6. Stockholm.

Anund, J. 1995. Stadsarkeologi på UV Uppsala. Stratigrafisk metodhistorik och lägesrapport. META 1995:2.

Bartels, M. 1999. Steden in scherven/Cities in sherds. Vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900)/ Finds from cesspits in Deventer, Dordrecht, Nijmegen and Tiel (1250-1900). Band 1 & 2. Amersfoort.

Bergold, H, Bäck, M, Johansson, M, Menander, H, Niukkanen, M, Tulkki, C, Wallebom, U.

2004. "Handled with care – on the typology and symbolism of redware pottery" i Muinaistutkija 2. Helsinki.

Bergquist, U 1999. Arkeologisk undersökning. Kvarteret Traktören (Centrum 13:4). Enköping, Uppland. Rapport ATA.

Binford, L. R. 1983. Working at Archaeology. New York.

Borg, K. (Red). 1998. Eketorp – III. Den medeltida befästningen på Öland. Artefakterna. Stockholm.

Broberg, B & Hasselmo, M. 1981. Keramik, kammar och skor från 7 medeltida städer. Fyndstudie. Medeltidsstaden 30. Den tidiga urbaniseringsprocessens konsekvenser för nutida planering. Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer. Rapport. Stockholm.

Brorsson, T. 2006. ”Keramiken från kvarteret Liljan 2 och 22, Malmö”. I Kvarteret Liljan 2 och 22, Malmö UV-Syd daff 2005:6, Malmö kulturmiljö, rapport 2006:2. Lund.

Bäck, M. 2000. ”Stengodskeramiken” i I skuggan av domkyrkan, Arkeologi i Uppsalakvarteret Disa, 1973-1993. Kvarteret Disa, Uppsala stad, Raä 88. Dnr 4119/74;2828/93. Arkeologisk provundersökning 1973 och slutundersökning 1974; arkeologisk förundersökning 1992 och slutundersökning 1993. (Red: Anund, J)UV Bergslagen rapport 2000:5.

Bäck, M. 2005. Skeppare och vägarfolk i Västerås hamnområde 1620-1730. Västmanland, Västerås stad, kvarteret Oden, Raä 232. UV Bergslagen rapport 2005:14. Riksantikvarieämbetet. Stockholm.

Carlsson, R. Qviström, L. Syse, B. & Wallenbom, U. 2000. På vägen in till staden. Arkeologisk undersökning 1999. Lämningar från medeltid och nyare tid i kvarteret Örtedalen i Uppsala. Upplandsmuseets skriftserie nr 2. Uppsala.

Carlsson, G. 1979. Enköping under 1700-talets slutskede. Enköpings stads historia – del II från 1718-1950. Uppsala.

Dahl, P. 2000. Svensk militärhistorisk atlas. En guide till klassiska slagfält och krigsskådeplatser i Sverige. Stockholm.

Dahlbäck, G. (Red) 1982. Helgeandsholmen-1000 år i Stockholms ström. Riksantikvarieämbetet. Borås.

Dahlgren, S. 1979. Enköping under 1800-talets första hälft. Enköpings stads historia – del II från 1718-1950. Uppsala.

Elfwendahl, M. 1999. Från skärva till kär. Ett bidrag till vardagslivets historia i Uppsala. Lund studies in medieval archaeology 22. Lund.

Elfwendahl, M. 2000. "Keramik". I På vägen in till staden. Arkeologisk undersökning 1999. Lämningar från medeltid och nyare tid i kvarteret Örtedalen i Uppsala. Upplandsmuseets skriftserie nr 2. Uppsala.

Fogelberg, K, Gardelin, G & Menander, H. 2004. Ve och fasa. En diskussion kring bruket av faser. META 2004:2.

Forenius, S. 1994. Arkeologisk förundersökning. Kvarteret Krämaren, Centrum 14:5. Enköping. Uppland. RAÄ UV Uppsala Rapport 1994:64.

Gaimster, D. 1997. German stoneware 1200-1900. British museum press. Cambridge.

Gustafsson, J.H. 1981. Provundersökning Kv Snickaren, Centrum 6:4,5. Enköping Uppland 1981. Rapport. ATA dnr 5829/81.

Helander, O. 1991. De ostämplade civila metallknapparna från Sydvästra Uppland. Utgåva II. Tillkommer knappar och söljor från sydvästra, södra och östra Uppland, samt svenska och ryska försvarets knappar. Solna.

Henricsson, L. 2002. Drycksglass i Stockholms jord från 1200-tal till 1900-tal, I Upptaget, arkeologi i Stockholm. Samfundet S:t Eriks årsbok. Uppsala.

Henricsson, L. 2005. Glasanalys I Skeppare och vägarfolk i Västerås hamnområde 1620-1730. Västmanland, Västerås stad, kvarteret Oden, Raä 232. UV Bergslagen rapport 2005:14. Riksantikvarieämbetet. Stockholm.

Heimdahl, J. 2004. Ögonblick och kontinuitet. Horisontbegreppet inom kultur-lagerstratigrafin. META 2004:2.

Hjärtner-Holdar, E. 1983a. Stadsarkeologisk provundersökning. Kv Svarvaren, Centrum 5:1, Enköpings stad, Uppland. Rapport. ATA dnr 2350/82.

Hjärtner-Holdar, E. 1983b. Stadsarkeologisk provundersökning. Kv Svarvaren, Centrum 5:3, Enköpings stad, Uppland. Rapport. ATA dnr 3141/82.

Kjellberg, J. 2005. Kv Örtedalen- Gjuteri, odling och bebyggelse i Uppsalas utkant. Upplandsmuseet rapport 2005:14. Uppsala.

Lagerqvist, L. 1995. Myntningen i Sverige 995-1995. Äldre vasatid. Numismatiska meddelanden XL. Svenska numismatiska föreningen. Stockholm.

Larsson, S & Johansson Hervén, C. 1998. Källmaterialsproduktion och förståelse-horisonger i stadsarkeologin. META 1998:2.

Mogren, M. 1988. Kv Svarvaren, Centrum 5:1, Enköping, Uppland, 1986. RAÄ, UV. Rapport. ATA dnr 2966/86.

Neergaard, M. 1987. "The use of knives, shears, scissors and scabbards", i Knives and Scabbards. Museum of London. Suffolk.

Paulsson, T. 1993. Huset och lyckan – En studie i byggnadsoffer från nordisk järnålder och medeltid. Uppsats i arkeologi. Arkeologiska institutionen vid Lunds universitet. Lund.

Soop, H. 2001. Silver, Brons, Mässing, Tenn – bruksföremål från örlogsskeppet Vasa. Kristianstad.

Selling, D. 1955. Wikingerzeitliche und frühmetallalterliche keramik in Schweden. Stockholm.

Sundquist, N. 1944. En bok om Enköping. Uppsala.

Svedberg, V. 1982. Rapport. Provundersökning av kulturlager. Kv Traktören, Centrum 13:4, Enköping, Uppland.

Syse, B. 2000. Arkeologisk schaktningsövervakning. Sandgatan och Kyrkogatan. RAÄ 26. Sandgatan och Kyrkogatan. Enköping. Uppland. Upplandsmuseet rapport 2000:03.

Syse, B. 2003. Långfredagslaget. En arkeologisk historia. Upplandsmuseets skriftserie nummer 3. Uppsala.

Tagesson, G. 2003. "Bodde dom därnere", Tyskebacken – hus, människor och industri i stormaktstidens Norrköping. Riksantikvarieämbetet, Arkeologiska undersökningar, Skrifter 47. Stockholm.

Kumlien, K. 1947. Kävlingemorden. Samfundet Sankt Eriks årsbok 1947. Stockholm.

Qviström, L. 2003. Arkeologisk förundersökning. Kvarteret Snickaren – Bebyggelse från nyare tid vid Enköpingsån. Rapport 2003:16. Upplandsmuseet. Uppsala.

Åkerhagen, A. 1985. Kritpipor. Stockholm.

Åkerhagen, A. 1997. Svenska kritpipstillverkare. Kompendium.

Åkerhagen, A. 2004. Datera en kritpipa. Kortfattad beskrivning. Kompendium.

Övriga källor

Stadsplan (Topografiska Corpsen) 1850.

Kruse, H. opublicerat manuskript rörande Enköpings stads historia. Enköpings kommuns arkiv.

Enköpingsposten ”Nya spadtag i Enköping” artikel 20040927.

Enköpingsposten ”Fynd med historia” artikel 20041014.

Muntlig uppgift. Ronnie Carlsson, Antikvarie, Upplandsmuseet.

Muntlig uppgift. Lars Henricsson, Doktorand vid arkeologiska forskningslaboratoriet, Stockholms universitet.

Muntlig uppgift. Tore Qvarfordt, Läns-hemslöjds-konsulent, Uppsala län, Upplandsmuseet.

Administrativa uppgifter

Plats: Kvarteret Snickaren Centrum 6:8, Enköping

RAÄ nr: 26:1 Enköpings stad

Fornlämningstyp: Kulturlager med bebyggelse lämningar

Undersökningstyp: Arkeologisk slutundersökning

Orsak till undersökningen: Planerad bostadsbyggnation.

Höjdsystem: Lokalt höjdsystem för Enköpings kommun

Koordinatsystem: Lokalt koordinatsystem för Enköpings kommun

Projektledare: Joakim Kjellberg

Projektmedlemmar: Joakim Kjellberg, Ola Korpås, Robin Olsson och Anna Ölund

Upplandsmuseets dnr: 1415/2003

Arkeologiska avdelningens projekt nr: 8117

Dokumentation: Förvaras vid Upplandsmuseet

Fynd: Förvaras i Upplandsmuseets föremålsmagasin i Morgongåva

Beställare: Skanska Sverige AB

Handläggare på Länsstyrelsen i Uppsala län: Ann Segerberg

Länsstyrelsens tillstånd och datum för beslut: 431 16226-03, 2004-07-13

Bilaga 1

– Komplettering november 2005

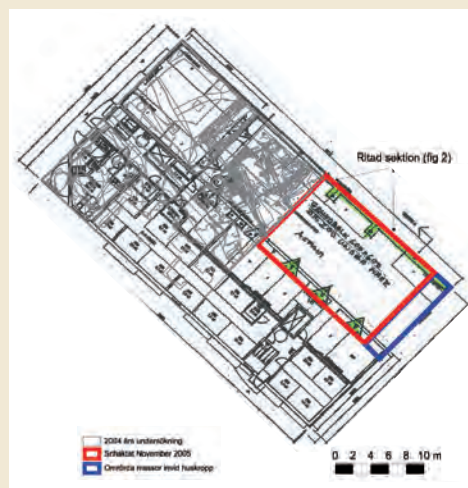
Robin Olsson

Bakgrund

Med anledning av schaktningsarbeten för pelarfundament för parkering inom fastigheten Centrum 6:8, Enköpings stad och kommun utfördes efter beslut av länsstyrelsen (dnr 431-6421-05) en arkeologisk schaktningsövervakning i november 2005. Arbetet utfördes i november 2005 av Robin Olsson, Upplandsmuseet, som även sammanställt denna redogörelse. Exploatör var Skanska Nya Hem AB.

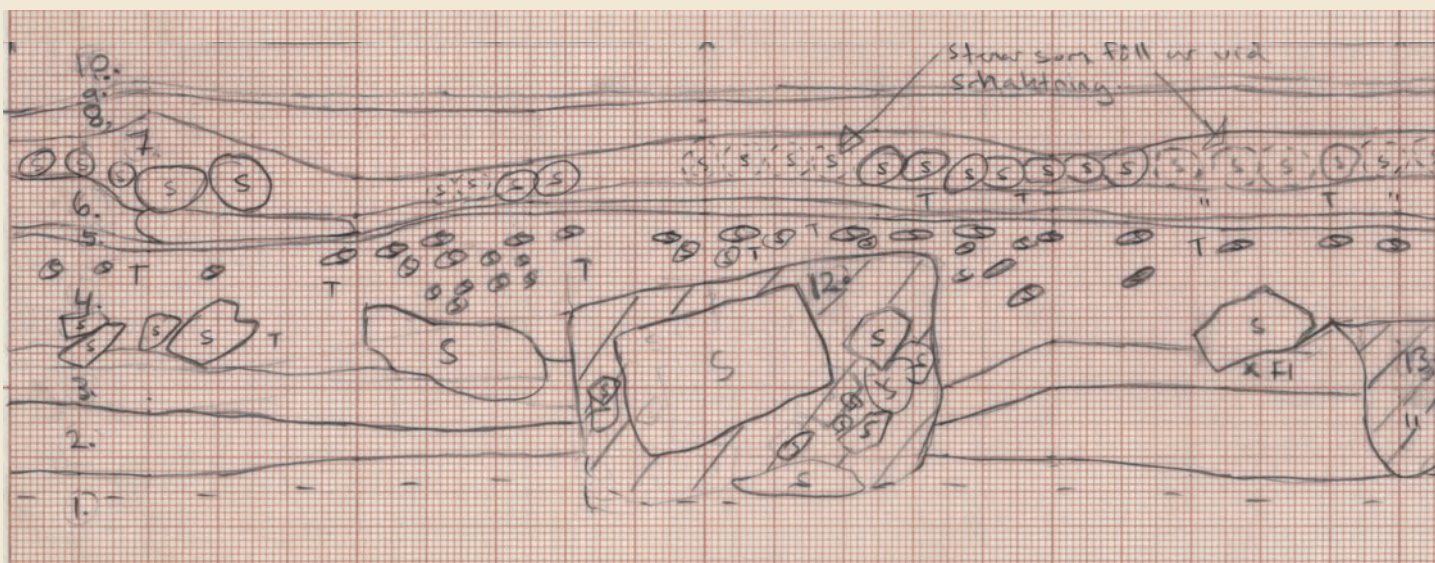
Beskrivning av arbetet

Områdets som omfattades av markingreppet låg i direkt anslutning till det område som undersöktes 2004. På grund av ett missförstånd mellan exploatören och arkeologen om arbetsföretagets utbredning schaktades från början ett mycket stort område ner till en nivå som överensstämde med det övre barklagret från 2004 års undersökning (fig 1). Närmast grannhuset i öster hade ytan redan schaktats ner till steril nivå då detta hus uppfördes. Vid den kompletterande schaktningen schaktades kulturlagren ner till steril lera inom ett begränsat område.

Figur 1. Plan över det schaktade området med konstruktioner och lager undersökta 2004 inlagda. Bakgrundsplan från Skanska.

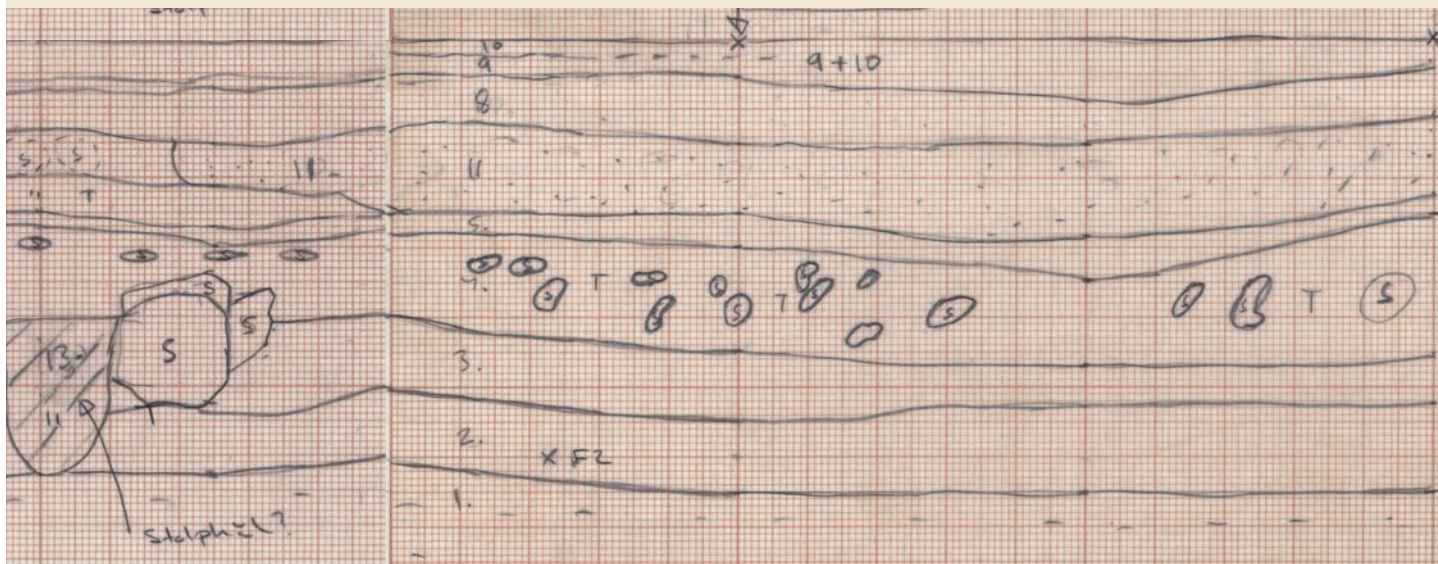
Sammanlagt schaktades en yta av cirka 180 m² (fig 1) ner till ett lager som motsvarade det övre flislager, A3753, som påträffats på delar av undersökningsytan från 2004. Vid provtagning med jordsond kunde inga konstruktioner iakttas under den nedschaktade nivån i områdets sydöstra del och i fortsättningen av den bebyggelse som undersöktes 2004. I NÖ delen av området schaktades ett område på 2 x 8 m ner till orörd mark. I denna del ritades en långsektion (se figur 1 och 2). Förutom ett möjligt stolphål kunde inga konstruktioner påträffas. Två fynd tillvaratogs från de äldre lagren.

Figur 2. Längdsektion, återgiven i skala 1:40. Lagerbeskrivning:

1. Orörd lera
2. Mörkt utfyllnadslager med inslag av kvistar/fils (överensstämmer med lager A 7277 från 2004 års grävning)
3. Mörkt bark/flislager med inslag av kvistar, mylla (liknar lager A 3753 från 2004 års grävning).
4. Raserings/utjämningslager. Rikligt med krossat tegel och mindre natursten.
5. Tunt vegetationslager med rötter och humus.
6. Lager med sot och tegel. Bortgrävt i sydöst och ersatt med lager 11.
7. Rest av stenläggning (motsvarar den stenlagda gårdsyta, grupp 4, som påträffades 2004)
8. Yngsta raseringslager med tegel, grus och sand. I SÖ delen svar att avgränsa från lager 8.
9. Tunt sandlager.
10. Påfört grus. Parkeringsyta. I SÖ delen svar att avgränsa från lager 10.
11. Ren sandlins. Påförd som utfyllnad.
12. Större störning med större sten och grusfyllning. Oklart hur den ska tolkas. Igenfylld grop? Ingen konstruktion, dock. Nedgrävd genom lager 1-4.
13. Möjligt stolphål. Fyllning av ljust grus/sand. Nedgrävd genom lager 2-3.

Fynd

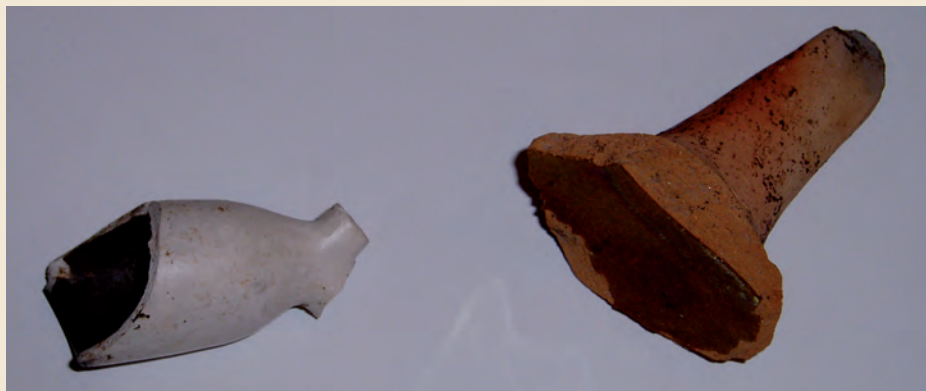
Två fynd tillvaratogs vid schaktningsövervakningen, båda påträffade i sektionen.

F₁

I lager 3 påträffades ett fragmentariskt kritpipshuvud, 39 x 19 mm. Det hade ett klackmärke i form av två små parallella kronor. Kritpipan var troligen holländsk och kunde möjligen dateras till perioden 1750 - 1775 (Joakim Kjellberg, muntlig uppgift).

F₂

I lager 2 påträffades ett ben från en liten rörskaftsgröta i röd gods. Fyndets insida hade en fragmentariskt bevarad brungul glasyr. Fyndet, som var av typen BII:4 kan troligen dateras till 16/1700-tal (Joakim Kjellberg, muntlig uppgift).

Figur 3. Kritpipshuvud och ben från en rörskaftsgröta, båda påträffade i den ritade sektionen. Foto: Robin Olson, Upplandsmuseet.

Slutsatser

Inga tydliga spår av den bebyggelse som påträffades vid 2004 års grävning kunde observeras vid schaktningsövervakningen. Däremot påträffades flera lager liknande de som undersökts 2004, bland annat ett bark- och flislager som överlagrat delar av huskonstruktioner (A 3753), samt det utfyllnadslager (A7277) som påträffades i botten av schaktet vid denna undersökning. Det möjliga stolphål som framkom i sektionen hörde möjligen samman med en tidigare okänd huskonstruktion.

Administrativa uppgifter

Plats: Centrum 6:8 (Kv. Snickaren) Enköpings stad

Raänr: 26

Fornlämningstyp: Stadslager

Orsak: Schaktning för pelarfundament för parkering

Undersökningsperiod: 2005-11-28

Personal: Robin Olsson

Upplandsmuseets projnr: 8170

Upplandsmuseets dnr: 684/05

Beställare: Skanska Sverige AB, Region Nya Hem Stockholm

Länsstyrelsens beslut: 2005-11-22

Länsstyrelsens dnr: 431-6421-05

Dokumentationsmaterial: Förvaras på Upplandsmuseet

Fynd: Förvaras på Upplandsmuseets föremålsmagasin i Morgongåva.

Bilaga 2 – Fyndlista

FNR	KONTEXT	FAS	MATERIAL	SAKORD	UNDERTYP	FÖREMÅLS GRUPP	LÄNGD MM	BREDD MM	VIKT I GRAM	ANTAL	ANT FRAG	FRAG. GRAD
1	692	6	Järn	Handtag		Byggnadsdetalj			72	1	1	Defekt
2	2553	5	Järn	Näver		Byggnadsdetalj	156	55	96	1	1	Defekt
3	2553	5	Järn	Järnring		Obestämt	75	75	80	1	1	Intakt
4	2553	5	Järn	Beslag		Byggnadsdetalj	270	30-40	294	1	1	Fragment
5	2553	5	Järn	Beslag		Obestämt	70	25	48	1	2	Fragment
6	2553	5	Järn	Föremål		Obestämt	80	12-50	50	1	1	Defekt
7	2553	5	Järn	Kniv		Hantverk	80	10	26	1	1	Defekt
8	2553	5	Järn	Beslag		Byggnadsdetalj	60	20-40	34	1	1	Fragment
9	2553	5	Järn	Beslag		Byggnadsdetalj	78	10-32	60	1	1	Defekt
10	2553	5	Järn	Spik		Byggnadsdetalj			90	4	0	Defekt
11	2553	5	Järn	Märta		Byggnadsdetalj	40	5-12	40	1	1	Defekt
12	2553	5	Järn	Lekare		Byggnadsdetalj	53	43	36	1	1	Defekt
13	2553	5	Järn	Hästsko		Djurhållning	90	18-25	88	1	1	Defekt
14	2553	5	Järn	Lås	Bultlås?	Husgeråd	150	55	254	1	1	Defekt
15	2553	5	Järn	Beslag		Obestämt			42	4	4	Fragment
16	2553	5	Järn	Hake		Byggnadsdetalj	140	22	138	1	1	Defekt
17	4811	3	CU-leg	Tråd		Obestämt	100	2	2	1	1	Fragment
18	2553	5	Järn	Gångjärn		Byggnadsdetalj	58	22-30	786	1	1	Fragment
19	5982	3	CU-leg	Nål	Virknål	Hantverk	90	2	6	1	1	Defekt
20	7262	1	Järn	Ten		Obestämt	80	6	22	1	1	Fragment
21	7262	1	Järn	Kniv		Hantverk	147	6-17	34	1	1	Defekt
22	4811	3	Järn	Beslag		Byggnadsdetalj	140	29	76	1	1	Defekt
23	7277	1	CU-leg	Ölhane		Husgeråd	25	25	10	1	1	Defekt
24	2749	5	Järn	Nyckel		Husgeråd	55	6-27	14	1	1	Intakt
25	212	7	CU-leg	Kam	Enkel	Pers. tillh.	43	33	12	1	1	Defekt
26	3753	3	Järn	Järnring		Obestämt	42	40	18	1	1	Defekt
27	4811	3	Järn	Föremål		Obestämt	116	28	166	1	1	Defekt
28	2553	5	Järn	Ten		Obestämt	65	5-10	14	1	1	Fragment
29	2553	5	Järn	Ten		Obestämt	95	10	32	1	2	Fragment
30	2553	5	Järn	Hake		Byggnadsdetalj	11	5-28	42	1	1	Defekt
31	3680	5	Järn	Ten		Obestämt	82	8	16	1	1	Defekt
32	6663	1	Järn	Spik		Byggnadsdetalj			8	1	1	Defekt
33	6663	1	CU-leg	Nål	Synål	Hantverk	65	1-3	2	1	1	Defekt
34	5982	3	Järn	Hake		Byggnadsdetalj	83	8-24	26	1	1	Defekt
35	5982	3	Järn	Beslag		Obestämt	92	15	28	1	1	Defekt
36	5982	3	Järn	Beslag		Obestämt	70	45	52	1	1	Fragment
37	4811	3	Järn	Föremål		Obestämt	90	4-15	24	1	1	Defekt
38	5428	3	Järn	Föremål		Obestämt	148	5-16	66	1	1	Defekt
39	5428	3	Järn	Föremål		Obestämt	100	10	28	1	1	Defekt
40	7277	1	Järn	Beslag		Obestämt	55	55	38	1	1	Fragment
41	7277	1	Järn	Nyckel		Husgeråd	37	10-16	2	1	1	Fragment
42	7277	1	Järn	Föremål		Obestämt	115	15	52	1	1	Defekt
43	2846	6	Järn	Kniv		Hantverk	113	5-13	28	1	1	Defekt
44	2846	6	Järn	Länk		Obestämt	95	10	52	1	1	Fragment
45	5982	3	Järn	Hake		Byggnadsdetalj	81	10-25	30	1	1	Defekt
46	5982	3	Järn	Spik		Byggnadsdetalj			36	3	0	Intakt
47	5982	3	Metall	Nätsänke		Jakt och fiske	20	9	16	1	1	Defekt

FNR	KONTEXT	FAS	MATERIAL	SAKORD	UNDERTYP	FÖREMÅLS GRUPP	LÅNGD MM	BREDD MM	VIKT I GRAM	ANTAL	ANT FRAG	FRAG- GRAD
48	5982	3	Järn	Kniv	Bordskniv	Husgeråd	135	10-13	36	1	1	Defekt
49	5982	3	Järn	Hake	Dörr	Byggnadsdetalj	145	11-75	188	1	1	Intakt
50	2579	5	Järn	Beslag	Bleck	Byggnadsdetalj	96	14-31	104	1	1	Fragment
51	2579	5	Järn	Länk		Obestämt	68	10-16	18	1	1	Fragment
52	2579	5	Järn	Ten		Obestämt	77	8	8	1	1	Fragment
53	2579	5	Järn	Föremål		Obestämt			110	3	3	Fragment
54	2579	5	Järn	Spik		Byggnadsdetalj			296	16	0	Defekt
55	2579	5	Järn	Handtag		Byggnadsdetalj	59	111-24	24	1	1	Defekt
56	2579	5	Järn	Ten		Obestämt			26	2	2	Fragment
57	4811	3	Järn	Redskap	Barkskrapa	Hantverk	78	8-17	32	1	1	Defekt
58	2553	5	Järn	Föremål		Obestämt	38	33	52	1	1	Fragment
59	2553	5	Järn	Spik		Byggnadsdetalj			26	3	0	Defekt
60	3488	4	Järn	Bleck		Obestämt	31	31	24	1	1	Fragment
61	3488	4	Järn	Föremål		Obestämt	63	13-23	30	1	1	Fragment
62	3488	4	Järn	Järngryta		Husgeråd	78	78	60	1	2	Fragment
63	3488	4	Järn	Gångjärn	Dörr	Byggnadsdetalj	115	35-45	170	1	1	Fragment
64	2673	5	Järn	Spik		Byggnadsdetalj			10	1	1	Defekt
65	2683	5	Järn	Beslag		Byggnadsdetalj	100	25-41	92	1	1	Fragment
66	5982	3	Järn	Gångjärn		Byggnadsdetalj	110	27-35	1124	1	1	Fragment
67	5982	3	Bly	Nätsänke	Bleck	Jakt och fiske	35	12-17	8	1	1	Fragment
68	5982	3	Järn	Spik		Byggnadsdetalj			62	3	0	Defekt
69	5982	3	Järn	Järnring		Obestämt	50	50	186	1	1	Defekt
70	5982	3	Järn	Hästsco		Djurhållning	111	110	310	1	1	Defekt
71	2553	5	Järn	Järngryta		Husgeråd			1500	1	8	Defekt
72	3399	4	Järn	Järnring		Obestämt	80	27	4	1	1	Defekt
73	3399	4	Järn	Järnring		Obestämt	30	12	4	1	1	Fragment
74	3399	4	Järn	Ten		Obestämt	40	7	8	1	1	Fragment
75	3399	4	Järn	Föremål		Obestämt	126	4-15	30	1	1	Defekt
76	2553	5	Järn	Beslag		Obestämt	97	30	48	1	1	Fragment
77	1728	4	Järn	Spik		Byggnadsdetalj			10	1	1	Defekt
78	1728	4	Järn	Spik		Byggnadsdetalj			6	1	1	Fragment
79	2503	6	Järn	Hästsco		Djurhållning	90	12-25	64	1	1	Defekt
80	2867	4	Järn	Spik		Byggnadsdetalj			36	1	1	Defekt
81	2633	4	Järn	Brodd		Djurhållning	52	5-15	12	1	1	Komplett
82	2633	4	Järn	Ten		Obestämt	37	19	16	1	1	Fragment
83	2633	4	Järn	Spik		Byggnadsdetalj			6	3	0	Defekt
84	2633	4	Järn	Hästsco		Djurhållning	80	27	86	1	1	Fragment
85	2633	4	Järn	Spik		Byggnadsdetalj			1241	11	0	Defekt
86	2633	4	Järn	Beslag		Obestämt	75	21-25	36	1	1	Fragment
87	5982	3	Järn	Föremål		Obestämt	147	5-55	80	1	1	Defekt
88	5982	3	Metall	Bearbetat	Beslag?	Jakt och fiske	60	23-32	20	1	1	Fragment
89	212	7	Järn	Gaffel	Tvåfingrad	Husgeråd	133	5-14	20	1	1	Defekt
90	2749	5	Järn	Spade		Jordbruk	135	22-70	140	1	1	Fragment
91	2553	5	Järn	Ten		Obestämt	83	5-13	34	1	1	Fragment
92	2553	5	Järn	Ten		Obestämt	65	7	20	1	1	Fragment
93	1251	6	Järn	Remsölja		Pers. tillh.	49	38	26	1	1	Defekt
94	5982	3	Järn	Värja	Spets	Vapen	358	14-18	108	1	1	Defekt
95	6277	3	Järn	Spik		Byggnadsdetalj			42	2	2	Defekt
96	6277	3	Järn	Redskap	Puns	Hantverk	125	4-11	38	1	1	Defekt
97	6277	3	Järn	Märta		Byggnadsdetalj	72	80	116	1	1	Defekt

FNR	KONTEXT	FAS	MATERIAL	SAKORD	UNDERTYP	FÖREMÅLS GRUPP	LÄNGD MM	BREDD MM	VIKT I GRAM	ANTAL	ANT FRAG	FRAG. GRAD
98	4811	3	Järn	Beslag		Byggnadsdetalj	167	19-29	80	1	1	Defekt
99	5982	3	Järn	Beslag		Byggnadsdetalj	242	10-56	188	1	1	Defekt
100	4133	4	Järn	Beslag		Obestämt	77	66	58	1	1	Fragment
101	4133	4	Järn	Föremål		Obestämt	272	3-21	92	1	1	Defekt
102	5982	3	Järn	Spik		Byggnadsdetalj			124	3	0	Defekt
103	5982	3	Järn	Järnring		Obestämt	45	39	26	1	1	Defekt
104	5982	3	Järn	Beslag	Bleck	Byggnadsdetalj	110	76	112	1	1	Fragment
105	2832	4	Järn	Söm		Djurhållning			14	2	2	Defekt
106	2832	4	Järn	Bleck		Obestämt	30	25	6	1	1	Fragment
107	2832	4	Järn	Spik		Byggnadsdetalj			6	1	1	Fragment
108	2832	4	Järn	Ten		Obestämt			12	2	2	Fragment
109	2832	4	Järn	Bleck		Obestämt	52	12-17	14	1	1	Fragment
110	2832	4	Järn	Föremål		Obestämt	81	12-55	248	1	1	Fragment
111	5982	3	Järn	Stigbygel		Djurhållning	155	118	336	1	1	Defekt
112	2553	5	Järn	Hästsco		Djurhållning	80	23	112	1	1	Defekt
113	2553	5	Järn	Föremål		Obestämt	65	35-38	142	1	1	Defekt
114	2553	5	Järn	Länk		Obestämt	80	28-38	64	1	1	Intakt
115	2553	5	Järn	Föremål		Obestämt	83	19-28	100	1	1	Defekt
116	2553	5	Järn	Fiskekrok		Jakt och fiske	96	10-14	60	1	1	Defekt
117	2553	5	Järn	Spik		Byggnadsdetalj			156	6	6	Defekt
118	2553	5	Järn	Beslag		Byggnadsdetalj	86	13-37	44	1	1	Fragment
119	2553	5	Järn	Beslag		Byggnadsdetalj	91	14-37	56	1	1	Fragment
120	2553	5	Järn	Beslag		Byggnadsdetalj	94	28-34	60	1	1	Fragment
121	2553	5	Järn	Klammer		Byggnadsdetalj	80	5-35	58	1	1	Defekt
122	2553	5	Järn	Beslag		Byggnadsdetalj	155	27-32	112	1	1	Fragment
123	2553	5	Järn	Handtag	Dörr?	Byggnadsdetalj	154	4-23	88	1	1	Defekt
124	2553	5	Järn	Hästsco		Djurhållning	115	20-33	116	1	1	Fragment
125	2553	5	Järn	Beslag		Byggnadsdetalj	65	21-24	98	1	1	Fragment
126	5982	3	Järn	Trefot		Husgeråd	275	29-70	1438	1	1	Fragment
127	5982	3	Järn	Spik		Byggnadsdetalj			16	1	1	Defekt
128	5982	3	Järn	Bleck		Obestämt	127	37-50	9	1	1	Fragment
129	3174	5	Järn	Redskap		Obestämt	58	2-9	16	1	1	Fragment
130	2579	5	Järn	Spik		Byggnadsdetalj			106	4	4	Defekt
131	2579	5	CU-leg	Ring		Övrigt	29	25	6	1	1	Defekt
132	2579	5	CU-leg	Smälta		Hantverk	16	14	4	2	2	Fragment
133	2579	5	Järn	Spik		Byggnadsdetalj			74	6	6	Defekt
134	2579	5	Järn	Hake		Byggnadsdetalj	54	4-22	12	1	1	Defekt
135	2579	5	Järn	Spiselkrok		Husgeråd	62	4-31	28	1	2	Defekt
136	2579	5	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			16	2	2	Fragment
137	6964	2	Trä	Svepask	Botten	Husgeråd	237	5-50	146	1	1	Defekt
138	6964	2	Trä	Takstomme	Bearbetat	Byggnadsdetalj	215	545	258	1	1	Fragment
139	4811	3	Trä	Svepask	Lock	Husgeråd	220	30-94	132	1	1	Defekt
140	3753	3	Trä	Bearbetat		Obestämt	67	19	8	1	1	Fragment
141	3753	3	Trä	Bearbetat		Obestämt	67	20-27	14	1	1	Fragment
142	4811	3	Trä	Bearbetat		Obestämt	60-75	60-75	86	1	1	Defekt
143	3753	3	Trä	Föremål		Obestämt	213	6-19	82	1	1	Defekt
144	2706	4	Järn	Hästsco		Djurhållning	105	16-35	66	1	1	Fragment
145	2706	4	Järn	Hästsco		Djurhållning	134	20-70	196	1	1	Fragment
146	2706	4	Järn	Spik		Byggnadsdetalj			12	1	1	Defekt
147	2706	4	Metall	Föremål	Bly	Obestämt	28	15	28	1	1	Defekt

FNR	KONTEXT	FAS	MATERIAL	SAKORD	UNDERTYP	FÖREMÅLS GRUPP	LÅNGD MM	BREDD MM	VIKT I GRAM	ANTAL	ANT FRAG	FRAG. GRAD
148	2706	4	Järn	Beslag		Obestämt	157	9-50	108	1	1	Defekt
149	4811	3	Järn	Beslag		Obestämt	53	14-21	8	1	1	Fragment
150	4811	3	Järn	Spik		Byggnadsdetalj			20	3	3	Fragment
151	4811	3	Järn	Hästsco		Djurhållning	70	15-18	22	1	1	Fragment
152	4811	3	Järn	Föremål		Obestämt	39	2-23	12	1	1	Fragment
153	4811	3	Järn	Föremål		Obestämt	49	28-90	84	1	1	Fragment
154	5982	3	Br. lera	Kritpipa	Skaft	Pers. tillh.	46	6	4	1	1	Fragment
155	1728	4	Järn	Söm		Djurhållning	35	3-15	8	1	1	Fragment
156	1728	4	Järn	Hästsco		Djurhållning	76	7-32	26	1	1	Fragment
157	7105	2	Organiskt	Sko	Oxmula	Pers. tillh.	250	40-80	246	1	14	Fragment
158	3520	5	Skinn	Spill		Hantverk	360	55-296	170	1	1	Fragment
159	5402	5	Skinn	Sko	Sula	Pers. tillh.	148	49-66	62	1	5	Fragment
160	3520	5	Skinn	Sko	Frontsnörsko	Pers. tillh.	175	30-120	156	1	14	Fragment
161	5428	3	Skinn	Spill		Hantverk	100	40-50	8	1	2	Fragment
162	7277	1	Skinn	Spill		Hantverk	60	7-23	2	1	1	Fragment
163	7277	1	Skinn	Sko	Sula	Pers. tillh.	59	20-62	8	1	1	Fragment
164	3753	3	Skinn	Klädesplagg	Handske	Pers. tillh.	235	126	98	1	5	Defekt
165	4811	3	Skinn	Sko	Stövel	Pers. tillh.	280	40-80	0	1	60	Fragment
166	5402	5	Skinn	Föremål		Hantverk	160	60-130	65	1	1	Defekt
167	7277	1	Skinn	Spill		Hantverk			12	1	6	Fragment
168	6213	3	Skinn	Spill	Rem fragment?	Hantverk	60	15	2	1	1	Fragment
169	2683	5	Skinn	Sko	Sula	Pers. tillh.	195	30-45	58	1	10	Fragment
170	6213	3	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			720	0	19	Fragment
171	5669	3	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			12	1	1	Defekt
172	1984	3	Trä	Tunna	Lock	Husgeråd	223	4-34	154	1	1	Fragment
173	3753	3	Trä	Tunna	Band	Husgeråd			120	1	4	Fragment
174	5669	3	Trä	Bearbetat	Möbel?	Husgeråd	195	50-56	122	1	1	Fragment
175	5669	3	Trä	Bearbetat		Övrigt	400	28-116	442	1	1	Fragment
176	4811	3	Trä	Vidja		Byggnadsdetalj	175	9-15	14	1	1	Fragment
177	4811	3	Trä	Vidja		Byggnadsdetalj	160	6-14	42	1	1	Defekt
178	4811	3	Trä	Trä	Bearbetat	Byggnadsdetalj	222	3-42	76	1	1	Fragment
179	4811	3	Trä	Föremål		Obestämt	232	4-35	116	1	1	Fragment
180	6789	3	Trä	Stör	Hågnad	Byggnadsdetalj	440	25-50	556	1	1	Fragment
181	3753	3	Trä	Träplugg	Flaska?	Husgeråd	59	11-22	8	1	1	Fragment
182	4811	3	Trä	Föremål	Besman?	Handel	591	9-41	288	1	4	Defekt
183	4667	3	Trä	Tunna	Botten	Husgeråd	620	10-150	1166	1	2	Fragment
184	6213	3	Järn	Remsölja		Pers. tillh.	56	7-42	18	1	1	Defekt
185	6213	3	Järn	Ten		Obestämd	120	16-20	318	1	1	Defekt
186	2553	5	Järn	Remsölja		Pers. tillh.	33	28	16	1	1	Defekt
187	2553	5	Järn	Handtag		Byggnadsdetalj	150	8-20	100	1	1	Defekt
188	2553	5	Järn	Föremål	Betsel?	Djurhållning	150	7-74	112	1	1	Defekt
189	3933	1	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			670	48	48	Fragment
190	3933	1	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			4	9	9	Fragment
191	6429	3	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			36	4	4	Fragment
192	5982	3	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			160	6	6	Fragment
193	6663	1	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			20	3	3	Fragment
194	6663	1	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			1	1	1	Fragment
195	3680	5	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			34	11	11	Fragment
196	3680	5	Bergart	Flinta	Eldslagning	Husgeråd	28	10-14	2	1	1	Fragment
197	3680	5	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			44	4	4	Fragment

FNR	KONTEXT	FAS	MATERIAL	SAKORD	UNDERTYP	FÖREMÅLS GRUPP	LÄNGD MM	BREDD MM	VIKT I GRAM	ANTAL	ANT FRAG	FRAG. GRAD
198	7262	1	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			148	15	15	Fragment
199	3474	6	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			24	5	5	Fragment
200	5982	3	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			18	4	4	Fragment
201	5982	3	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			92	7	7	Fragment
202	2553	5	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			100	11	11	Fragment
203	2553	5	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			14	2	2	Fragment
204	1989	4	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			80	12	0	Fragment
205	2579	5	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			40	4	0	Fragment
206	1989	4	Järn	Spik		Byggnadsdetalj	35	3-11	4	1	1	Defekt
207	1989	4	CU-leg	Dekorbleck		Pers. tillh.	11	11	1	1	6	Fragment
208	1989	4	Slagg	Järnslagg		Hantverk	23	12	4	1	1	Fragment
209	3488	4	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			178	0	3	Fragment
210	6277	3	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			76	4	0	Fragment
211	6277	3	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			264	18	18	Fragment
212	4811	3	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			240	10	10	Fragment
213	6615	1	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			408	0	0	Fragment
214	6277	3	Bergart	Bryne	Sandsten	Hantverk	105	32-42	240	1	1	Fragment
215	6277	3	Bergart	Bryne	Sandsten	Hantverk	65	16-22	50	1	1	Fragment
216	6668	1	Järn	Beslag		Byggnadsdetalj	106	37-39	64	1	1	Fragment
217	3659	1	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			196	0	0	Fragment
218	3174	5	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			40	0	0	Fragment
219	6668	1	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			170	0	0	Fragment
220	5982	3	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			108	1	2	Fragment
221	5982	3	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			48	1	1	Fragment
222	5982	3	Keramik	Krus	BII:4	Husgeråd			24	1	3	Fragment
223	5982	3	Keramik	Panna	BII:4	Husgeråd			52	1	1	Fragment
224	2846	6	Kakel	Kakel	Rumpkakel	Byggnadsdetalj			50	1	1	Fragment
225	4797	5	Br. lera	Lerklining		Byggnadsdetalj			18	1	1	Fragment
226	7076	2	Keramik	Skål	BII:4	Husgeråd			30	1	1	Fragment
227	2846	6	Keramik	Kärl	Fajans	Husgeråd			2	1	1	Fragment
228	2846	6	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			32	2	3	Fragment
229	6964	2	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			12	1	1	Fragment
230	2846	6	Keramik	Fat	Fajans	Husgeråd			8	1	4	Fragment
231	4797	5	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			22	1	2	Fragment
232	2788	4	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			22	1	4	Fragment
233	2788	4	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			10	1	0	Fragment
234	6213	3	Keramik	Gryta	BII	Husgeråd			12	1	1	Fragment
235	6213	3	Keramik	Kruka	BII:4	Husgeråd			22	1	2	Fragment
236	6213	3	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			42	1	1	Fragment
237	6213	3	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			8	1	1	Fragment
238	6213	3	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			8	1	1	Fragment
239	6213	3	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			16	1	1	Fragment
240	3753	3	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			4	1	1	Fragment
241	3753	3	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			16	1	1	Fragment
242	3753	3	Keramik	Skål	BII:4	Husgeråd			121	1	2	Defekt
243	3753	3	Keramik	Gryta	BII:4	Husgeråd			13	1	1	Fragment
244	3753	3	Keramik	Skål	BII:4	Husgeråd			58	1	3	Fragment
245	Sek. 1		Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			82	1	1	Fragment
246	Sek. 1		Keramik	Kruka	BII:4	Husgeråd			248	1	2	Fragment
247	Sek. 1		Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			6	1	1	Fragment

FNR	KONTEXT	FAS	MATERIAL	SAKORD	UNDERTYP	FÖREMÅLS GRUPP	LÅNGD MM	BREDD MM	VIKT I GRAM	ANTAL	ANT FRAG	FRAG. GRAD
248	Sek. 1		Keramik	Skål	BII:4	Husgeråd			22	1	1	Fragment
249	Sek. 1		Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			50	1	1	Fragment
250	Sek. 1		Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			36	1	1	Fragment
251	Sek. 1		Keramik	Skål	BII:4	Husgeråd			28	1	1	Fragment
252	Sek. 1		Keramik	Krus	CII.2	Husgeråd			22	1	1	Fragment
253	Sek. 1		Keramik	Skål	BII:4	Husgeråd			50	1	2	Fragment
254	Sek. 1		Br. lera	Kritpipa	Skaft	Pers. tillh.	53	13	6	1	1	Fragment
255	6213	3	Br. lera	Kritpipa	Huvud	Pers. tillh.	42	20	6	1	1	Fragment
256	6213	3	Br. lera	Kritpipa	Huvud	Pers. tillh.	35	18	8	1	1	Fragment
257	7310	1	Bergart	Flinta	Eldslagning	Husgeråd			8	2	2	Fragment
258	7310	1	Br. lera	Kritpipa	Skaft	Pers. tillh.			15	7	7	Fragment
259	7310	1	Br. lera	Kritpipa	Skaft	Pers. tillh.	26	8	8	1	1	Fragment
260	7310	1	Br. lera	Kritpipa	Skaft	Pers. tillh.	37	6	6	1	1	Fragment
261	7310	1	Keramik	Fat	Fajans	Husgeråd			68	1	10	Fragment
262	7310	1	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			16	1	2	Fragment
263	4133	4	Br. lera	Kritpipa	Huvud	Pers. tillh.	21	12	4	1	2	Fragment
264	7310	1	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			14	1	2	Fragment
265	3933	1	Keramik	Gryta	BII:4	Husgeråd			61	1	2	Fragment
266	3933	1	Keramik	Kärl	CII.2	Husgeråd			14	1	1	Fragment
267	3933	1	Br. lera	Kritpipa	Skaft	Pers. tillh.	28	9	4	1	1	Fragment
268	3933	1	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			56	0	8	Fragment
269	3933	1	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			32	1	3	Fragment
270	3933	1	Keramik	Gryta	BII:4	Husgeråd			72	1	1	Fragment
271	3933	1	Keramik	Gryta	BII:4	Husgeråd			92	1	1	Fragment
272	2692	5	Keramik	Skål	BII:4	Husgeråd			59	1	1	Fragment
273	1251	6	Keramik	Gryta	BII:4	Husgeråd			105	1	1	Fragment
274	692	6	Br. lera	Kritpipa	Skaft	Pers. tillh.	56	12	8	1	1	Fragment
275	2692	5	Keramik	Skål	Flintgods	Husgeråd			22	1	3	Fragment
276	2692	5	Keramik	Kanna	CII.2	Husgeråd			40	1	1	Fragment
277	2692	5	Keramik	Skål	Flintgods	Husgeråd			40	1	2	Fragment
278	2692	5	Keramik	Skål	BII:4	Husgeråd			145	1	2	Fragment
279	2692	5	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			6	1	2	Fragment
280	2692	5	Keramik	Kopp	Porslin	Husgeråd			6	1	1	Fragment
281	2692	5	Keramik	Kärl	Fajans	Husgeråd			3	1	1	Fragment
282	1632	4	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			20	2	2	Fragment
283	1632	4	Järn	Hake		Byggnadsdetalj	46	8-24	20	1	1	Fragment
284	1632	4	Järn	Söm		Djurhållning	25	4-18	6	1	1	Fragment
285	1632	4	Järn	Spik		Byggnadsdetalj	45	3-6	2	1	1	Defekt
286	2905	6	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			18	1	1	Defekt
287	2905	6	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			1	1	1	Fragment
288	3701	2	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			68	3	3	Fragment
289	7003	2	Järn	Spik		Byggnadsdetalj	59	3-16	12	1	1	Komplett
290	7003	2	Järn	Föremål		Obestämt	45	3-19	10	1	1	Fragment
291	5982	3	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			290	13	13	Fragment
292	1728	4	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			66	2	2	Fragment
293	2553	5	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			160	13	13	Fragment
294	4133	4	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			56	3	3	Fragment
295	4133	4	Järn	Spik		Byggnadsdetalj			56	2	2	Defekt
296	2832	4	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			500	0	0	Fragment
297	2832	4	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			1	1	1	Fragment

FNR	KONTEXT	FAS	MATERIAL	SAKORD	UNDERTYP	FÖREMÅLS GRUPP	LÄNGD MM	BREDD MM	VIKT I GRAM	ANTAL	ANT FRAG	FRAG. GRAD
298	4811	3	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			36	2	0	Fragment
299	4811	3	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			2	1	1	Fragment
300	2633	4	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			666	0	0	Fragment
301	2633	4	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			6	2	2	Fragment
302	3753	3	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			135	0	0	Fragment
303	2503	6	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			4	3	3	Fragment
304	3684	1	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			408	0	0	Fragment
305	2673	5	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			36	2	0	Fragment
306	3684	1	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			1	2	2	Fragment
307	7277	1	Bergart	Flinta	Eldslagning	Husgeråd			2	1	1	Fragment
308	7277	1	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			4	1	1	Fragment
309	1728	4	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			34	0	0	Fragment
310	5982	3	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			158	0	0	Fragment
311	5982	3	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			0	0	0	Fragment
312	5982	3	Bergart	Bryne	Skiffer	Hantverk	100	10-25	44	1	1	Fragment
313	5982	3	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			150	0	0	Fragment
314	1202	6	Br. lera	Lerklining	Sintrad	Hantverk			6	2	2	Fragment
315	1202	6	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			26	0	0	Fragment
316	2579	5	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			10	2	0	Fragment
317	1728	4	Br. lera	Lerklining		Byggnadsdetalj			88	4	4	Fragment
318	7310	1	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			274	0	0	Fragment
319	7310	1	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			3	1	1	Fragment
320	3929	5	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			154	0	0	Fragment
321	3929	5	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			2	2	2	Fragment
322	3929	5	Järn	Föremål		Obestämt	34	4-10	6	1	1	Fragment
323	1202	6	Br. lera	Lerklining		Byggnadsdetalj	32	10-24	10	1	1	Fragment
324	7277	1	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			658	0	0	Fragment
325	2579	5	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			310	0	0	Fragment
326	3512	5	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			18	8	8	Fragment
327	4811	3	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			1042	0	0	Fragment
328	4811	3	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			2	2	2	Fragment
329	4811	3	Järn	Spik		Byggnadsdetalj	33	6-16	4	1	1	Fragment
330	5982	3	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			520	0	0	Fragment
331	2579	5	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			0	1	1	Fragment
332	2553	5	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			96	4	4	Fragment
333	6038	2	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			12	1	1	Fragment
334	2553	5	Bergart	Flinta	Eldslagning	Husgeråd	25	15	12	1	1	Fragment
335	4133	4	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			22	5	5	Fragment
336	6600	3	Slagg	Järnslag		Hantverk			26	1	1	Fragment
337	2579	5	Ben	Föremål		Pers. tillh.	109	18-22	14	1	1	Fragment
338	4811	3	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			42	0	0	Fragment
339	4811	3	Järn	Spik		Byggnadsdetalj	51	3-16	10	1	1	Komplett
340	4811	3	Järn	Beslag	Bleck	Byggnadsdetalj	59	40	42	1	1	Fragment
341	7277	1	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			336	0	0	Fragment
342	7277	1	Järn	Spik		Byggnadsdetalj	60	2-20	10	1	1	Defekt
343	2553	5	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			16	1	1	Fragment
344	2479	5	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			236	0	0	Fragment
345	2579	5	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			0	1	1	Fragment
346	5076	3	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			106	0	0	Fragment
347	3753	3	Järn	Järnring		Obestämt	50	4-12	12	1	1	Fragment

FNR	KONTEXT	FAS	MATERIAL	SAKORD	UNDERTYP	FÖREMÅLS GRUPP	LÅNGD MM	BREDD MM	VIKT I GRAM	ANTAL	ANT FRAG	FRAG. GRAD
348	3753	3	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			208	0	0	Fragment
349	3753	3	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			2	1	1	Fragment
350	6277	3	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			58	1	1	Fragment
351	2706	4	Keramik	Fat	Fajans	Husgeråd			8	1	1	Fragment
352	2706	4	Keramik	Skål	BII:4	Husgeråd			42	1	1	Fragment
353	2553	5	Keramik	Kärl	CII.2	Husgeråd			6	1	1	Fragment
354	2683	5	Keramik	Fat	Flintgods	Husgeråd			10	1	1	Intakt
355	6429	3	Keramik	Krus	CII.2	Husgeråd			6	1	1	Fragment
356	3929	5	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			14	1	1	Fragment
357	2683	5	Keramik	Kärl	Fajans	Husgeråd			2	1	1	Fragment
358	6668	1	Br. lera	Lerklining		Byggnadsdetalj			12	2	2	Fragment
359	6668	1	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			6	2	3	Fragment
360	5982	3	Keramik	Gryta	BII:4	Husgeråd			66	1	2	Fragment
361	3659	1	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			14	3	3	Fragment
362	3659	1	Keramik	Gryta	BII	Husgeråd			41	2	3	Fragment
363	3659	1	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			6	1	2	Fragment
364	2553	5	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			38	1	2	Fragment
365	3659	1	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			10	1	1	Fragment
366	2553	5	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			2	1	1	Fragment
367	2553	5	Keramik	Kopp	Fajans	Husgeråd			2	1	1	Fragment
368	2553	5	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			8	1	1	Fragment
369	2553	5	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			16	1	1	Fragment
370	2553	5	Keramik	Skål	BII:4	Husgeråd			53	1	2	Fragment
371	2553	5	Keramik	Kruka	BII:4	Husgeråd			29	1	1	Fragment
372	3659	1	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			1	1	1	Fragment
373	3659	1	Keramik	Kärl	Fajans	Husgeråd			4	2	3	Fragment
374	3659	1	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			12	3	3	Fragment
375	3659	1	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			10	3	3	Fragment
376	3174	5	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			4	1	1	Fragment
377	3174	5	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			28	1	3	Fragment
378	3174	5	Keramik	Skål	BII:4	Husgeråd			28	3	3	Fragment
379	3174	5	Keramik	Kruka	BII:4	Husgeråd			45	6	6	Fragment
380	3174	5	Keramik	Skål	BII:4	Husgeråd			79	1	3	Fragment
381	2706	4	Keramik	Fat	Fajans	Husgeråd			47	7	7	Fragment
382	2706	4	Kakel	Kakel	Rumpkakel	Byggnadsdetalj			85	3	3	Fragment
383	2706	4	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			82	6	6	Fragment
384	2706	4	Keramik	Skål	BII:4	Husgeråd			41	1	3	Fragment
385	2706	4	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			61	12	12	Fragment
386	2706	4	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			43	1	3	Fragment
387	2706	4	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			99	1	2	Fragment
388	2706	4	Keramik	Skål	BII:4	Husgeråd			35	3	3	Fragment
389	2706	4	Keramik	Kruka	BII:4	Husgeråd			341	22	22	Fragment
390	2706	4	Bergart	Flinta	Eldslagning	Husgeråd	0,4	0,4	1	1	1	Fragment
391	5428	3	Keramik	Skål	BII:4	Husgeråd			32	1	1	Fragment
392	5428	3	Br. lera	Kritpipa	Huvud	Pers. tillh.	38	20	8	1	1	Fragment
394	6789	3	Keramik	Skål	BII:4	Husgeråd			14	1	1	Fragment
395	3488	4	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			20	1	1	Fragment
396	3488	4	Keramik	Kruka	BII:4	Husgeråd			14	1	1	Fragment
397	3488	4	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			51	4	4	Fragment
398	3488	4	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			40	0	4	Fragment

FNR	KONTEXT	FAS	MATERIAL	SAKORD	UNDERTYP	FÖREMÅLS GRUPP	LÄNGD MM	BREDD MM	VIKT I GRAM	ANTAL	ANT FRAG	FRAG. GRAD
399	3488	4	Br. lera	Kritpipa	Skaft	Pers. tillh.	7	5	2	1	1	Fragment
400	6277	3	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			88	1	2	Fragment
401	6277	3	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			141	0	8	Fragment
402	6277	3	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			78	0	4	Fragment
403	6277	3	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			11	1	1	Fragment
404	6277	3	Keramik	Kärl	Fajans	Husgeråd			5	1	1	Fragment
405	6277	3	Keramik	Gryta	BII:4	Husgeråd			135	1	1	Fragment
406	4811	3	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			93	1	1	Fragment
407	4811	3	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			4	1	1	Fragment
408	4811	3	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			4	1	1	Fragment
409	4811	3	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			19	1	1	Fragment
410	4811	3	Keramik	Gryta	BII:4	Husgeråd			45	1	1	Fragment
411	4811	3	Keramik	Gryta	BII:4	Husgeråd			41	1	1	Fragment
412	4811	3	Keramik	Gryta	BII:4	Husgeråd			45	1	1	Fragment
413	4811	3	Keramik	Skål	BII:4	Husgeråd			35	1	1	Fragment
414	4811	3	Keramik	Gryta	BII:4	Husgeråd			36	1	3	Fragment
415	4811	3	Keramik	Gryta	BII:4	Husgeråd			45	1	1	Fragment
416	4811	3	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			28	1	2	Fragment
417	4811	3	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			49	1	5	Fragment
418	4811	3	Keramik	Skål	BII:4	Husgeråd			124	1	8	Fragment
419	4811	3	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			3	1	1	Fragment
420	4811	3	Keramik	Skål	BII:4	Husgeråd			13	1	2	Fragment
421	2553	5	Br. lera	Nätsänke		Jakt och fiske	62	51	96	1	1	Defekt
422	4133	4	Br. lera	Nätsänke		Jakt och fiske	54	41	51	1	1	Defekt
423	2553	5	Keramik	Kopp	Porslin	Husgeråd			2	1	1	Fragment
424	2553	5	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			132	1	3	Fragment
425	2553	5	Keramik	Gryta	BII:4	Husgeråd			53	1	2	Fragment
426	2553	5	Keramik	Kopp	BII:4	Husgeråd			4	1	2	Fragment
427	2553	5	Bergart	Flinta	Eldslagning	Husgeråd	12	7	2	1	1	Fragment
428	2553	5	Keramik	Kärl	BI	Husgeråd			4	1	1	Fragment
429	2553	5	Keramik	Kopp	BII:4	Husgeråd			44	1	2	Fragment
430	2553	5	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			65	0	3	Fragment
431	2553	5	Br. lera	Kritpipa	Skaft	Pers. tillh.	45	5	1	1	1	Fragment
432	2553	5	Keramik	Kruka	BII:4	Husgeråd			98	0	6	Fragment
434	6429	3	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			14	1	1	Fragment
435	6663	1	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			14	1	1	Fragment
436	6663	1	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			6	1	1	Fragment
437	6663	1	Keramik	Skål	BII:4	Husgeråd			29	1	2	Fragment
438	5982	3	Br. lera	Kritpipa	Skaft	Pers. tillh.			2	1	1	Fragment
439	5982	3	Keramik	Gryta	BII:4	Husgeråd			45	1	1	Fragment
440	5982	3	Keramik	Skål	BII:4	Husgeråd			15	3	3	Fragment
441	5982	3	Keramik	Kruka	BII:4	Husgeråd			117	1	5	Fragment
442	3680	5	Br. lera	Lerklining		Byggnadsdetalj			24	2	2	Fragment
443	3680	5	Keramik	Kärl	Fajans	Husgeråd			2	2	2	Fragment
444	3680	5	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			10	1	2	Fragment
445	3680	5	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			3	1	1	Fragment
446	3680	5	Keramik	Kruka	BII:4	Husgeråd			10	2	2	Fragment
447	3680	5	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			6	1	2	Fragment
448	3680	5	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			14	1	1	Fragment
449	3680	5	Keramik	Kärl	BII:3	Husgeråd			44	4	4	Fragment

FNR	KONTEXT	FAS	MATERIAL	SAKORD	UNDERTYP	FÖREMÅLS GRUPP	LÅNGD MM	BREDD MM	VIKT I GRAM	ANTAL	ANT FRAG	FRAG. GRAD
450	1989	4	Br. lera	Lerklining		Byggnadsdetalj			34	7	7	Fragment
451	1989	4	Kakel	Kakel	Golvkakel?	Byggnadsdetalj			22	2	2	Fragment
452	1989	4	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			6	1	1	Fragment
453	2579	5	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			2	1	1	Fragment
454	2579	5	Keramik	Fat	BII:3	Husgeråd			33	2	2	Fragment
455	2579	5	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			28	1	3	Fragment
456	1251	6	Keramik	Kruka	BII:3	Husgeråd			29	1	1	Fragment
457	1251	6	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			18	1	1	Fragment
458	1251	6	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			1	1	1	Fragment
459	1251	6	Keramik	Kärl	BI	Husgeråd			2	1	1	Fragment
460	1251	6	Keramik	Kruka	BII:4	Husgeråd			8	1	1	Fragment
461	1251	6	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			6	1	1	Fragment
462	1251	6	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			113	1	2	Fragment
463	1251	6	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			62	1	1	Fragment
464	1251	6	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			175	1	1	Defekt
465	1251	6	Br. lera	Kritpipa	Skaft	Pers. tillh.	6	4	2	1	2	Fragment
466	1251	6	Br. lera	Kritpipa	Huvud	Pers. tillh.			4	1	1	Fragment
467	7262	1	Bergart	Flinta	Eldslagning	Husgeråd	8	5	3	1	1	Fragment
468	7262	1	Keramik	Kruka	BII:4	Husgeråd			18	1	2	Fragment
469	3520	5	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			460	1	6	Defekt
470	2553	5	Keramik	Kruka	BII:4	Husgeråd			57	1	1	Fragment
471	2553	5	Keramik	Gryta	BII:4	Husgeråd			150	1	4	Fragment
472	2553	5	Keramik	Kruka	BII:4	Husgeråd			36	1	3	Fragment
473	1728	4	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			14	1	1	Fragment
474	1728	4	Keramik	Kruka	BII:4	Husgeråd			34	1	1	Fragment
475	1728	4	Keramik	Krus	CII:2	Husgeråd			3	1	1	Fragment
476	2832	4	Keramik	Krus	CII:2	Husgeråd			3	1	1	Fragment
477	2832	4	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			16	1	1	Fragment
478	2832	4	Keramik	Gryta	BII:4	Husgeråd			8	1	1	Fragment
479	2832	4	Kakel	Kakel		Byggnadsdetalj			18	1	1	Fragment
480	2832	4	Keramik	Gryta	BII	Husgeråd			34	1	1	Fragment
481	5076	3	Keramik	Gryta	BII	Husgeråd			22	1	1	Fragment
482	5076	3	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			1	1	1	Fragment
483	5076	3	Keramik	Kärl	CII:2	Husgeråd			41	1	1	Fragment
484	5982	4	Keramik	Skål	BII:4	Husgeråd			132	1	3	Fragment
485	4811	3	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			73	1	2	Fragment
486	4811	3	Keramik	Skål	BII:4	Husgeråd			48	1	2	Fragment
487	4811	3	Keramik	Skål	BII:4	Husgeråd			84	1	2	Fragment
488	5982	3	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			34	1	1	Fragment
489	5982	3	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			239	1	1	Defekt
490	5982	3	Keramik	Skål	BII:4	Husgeråd			48	1	1	Fragment
491	5982	3	Keramik	Skål	BII:4	Husgeråd			30	1	1	Fragment
492	5982	3	Keramik	Gryta	BII:4	Husgeråd			128	1	2	Fragment
493	5982	3	Keramik	Gryta	BII:4	Husgeråd			67	1	1	Fragment
494	4811	3	Keramik	Gryta	BII	Husgeråd			39	1	1	Fragment
495	5076	3	Keramik	Skål	BII:4	Husgeråd			486	1	10	Defekt
496	5076	3	Keramik	Gryta	BII	Husgeråd			34	1	1	Fragment
497	5076	3	Keramik	Gryta	BII	Husgeråd			40	1	1	Fragment
498	4811	3	Keramik	Gryta	BII	Husgeråd			64	1	1	Fragment
499	4811	3	Keramik	Fat	Fajans	Husgeråd			4	1	1	Fragment

FNR	KONTEXT	FAS	MATERIAL	SAKORD	UNDERTYP	FÖREMÅLS GRUPP	LÄNGD MM	BREDD MM	VIKT I GRAM	ANTAL	ANT FRAG	FRAG. GRAD
500	4811	3	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			13	1	1	Fragment
501	4811	3	Keramik	Krus	CII:2	Husgeråd			24	1	1	Fragment
502	5982	3	Keramik	Kanna	BII:4	Husgeråd			69	1	1	Fragment
503	5982	3	Keramik	Skål	Fajans	Husgeråd			10	1	1	Fragment
504	5982	3	Keramik	Gryta	BII:4	Husgeråd			32	1	2	Fragment
505	5982	3	Keramik	Kruka	BII:4	Husgeråd			27	1	1	Fragment
506	2749	5	Keramik	Kopp	Flintgods	Husgeråd			5	1	2	Fragment
507	2749	5	Keramik	Skål	BII:4	Husgeråd			25	1	2	Fragment
508	2749	5	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			85	1	3	Defekt
509	2749	5	Keramik	Skål	BII:4	Husgeråd			46	1	1	Fragment
510	2749	5	Keramik	Skål	BII:4	Husgeråd			20	1	1	Fragment
511	2673	5	Keramik	Kruka	BII:4	Husgeråd			579	1	20	Defekt
512	2683	5	Keramik	Kopp	BII:4	Husgeråd			4	1	1	Fragment
513	2673	5	Keramik	Fat	Fajans	Husgeråd			5	1	2	Fragment
514	3520	5	Keramik	Kanna	BII:4	Husgeråd			96	1	1	Fragment
515	2553	5	Keramik	Kärl	Fajans	Husgeråd			6	1	1	Fragment
516	2553	5	Keramik	Kärl	BI	Husgeråd			3	1	1	Fragment
517	2553	5	Keramik	Kärl	BII:3	Husgeråd			9	1	2	Fragment
518	2553	5	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			23	1	2	Fragment
519	2553	5	Keramik	Gryta	BII:4	Husgeråd			70	1	1	Fragment
520	2553	5	Keramik	Skål	BII:4	Husgeråd			19	1	1	Fragment
521	2579	5	Keramik	Kanna	BII:4	Husgeråd			7	1	1	Fragment
522	5982	3	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			92	1	1	Fragment
523	5982	3	Keramik	Skål	BII:4	Husgeråd			127	1	1	Fragment
524	7277	1	Keramik	Gryta	BII:4	Husgeråd			102	1	2	Fragment
525	2553	5	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			20	1	1	Fragment
526	2553	5	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			94	1	2	Fragment
527	4133	4	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			142	1	4	Fragment
528	5982	3	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			6	1	1	Fragment
529	5982	3	Keramik	Gryta	BII:4	Husgeråd			58	1	2	Fragment
530	5982	3	Keramik	Skål	BII:4	Husgeråd			102	1	3	Fragment
531	3753	3	Keramik	Skål	BII:4	Husgeråd			200	1	6	Fragment
532	2905	6	Kakel	Kakel		Byggnadsdetalj			12	1	2	Fragment
533	2579	5	Keramik	Fat	Flintgods	Husgeråd			24	1	1	Fragment
534	2579	5	Keramik	Fat	Flintgods	Husgeråd			20	3	5	Fragment
535	5076	3	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			110	1	6	Fragment
536	5076	3	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			32	1	3	Fragment
537	7310	1	Keramik	Kärl	CI	Husgeråd			20	1	1	Fragment
538	3520	5	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			10	3	3	Fragment
539	2905	6	Br. lera	Kritpipa	Skaft	Pers. tillh.			4	2	2	Fragment
540	4133	4	Keramik	Skål	BII:4	Husgeråd			114	1	4	Fragment
541	2579	5	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			8	1	1	Fragment
542	3753	3	Keramik	Kärl	Flintgods	Husgeråd			2	1	1	Fragment
543	2553	5	Keramik	Kärl	Fajans	Husgeråd			10	1	1	Fragment
544	5982	3	Kakel	Kakel		Byggnadsdetalj			88	1	1	Fragment
545	2553	5	Keramik	Kanna	BII:4	Husgeråd			132	1	1	Fragment
546	2867	4	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			100	1	5	Fragment
547	5982	3	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			120	1	5	Fragment
548	2706	4	Br. lera	Kritpipa	Skaft	Pers. tillh.			4	2	2	Fragment
549	2846	6	Br. lera	Kritpipa	Skaft	Pers. tillh.			4	2	2	Fragment

FNR	KONTEXT	FAS	MATERIAL	SAKORD	UNDERTYP	FÖREMÅLS GRUPP	LÅNGD MM	BREDD MM	VIKT I GRAM	ANTAL	ANT FRAG	FRAG. GRAD
550	5982	3	Br. lera	Kritpipa	Skaft	Pers. tillh.			18	6	6	Fragment
551	2579	5	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			45	1	3	Fragment
552	4797	5	Br. lera	Kritpipa	Skaft	Pers. tillh.			2	1	1	Fragment
553	2579	5	Br. lera	Kritpipa	Skaft	Pers. tillh.			2	1	1	Fragment
554	5982	3	Keramik	Kärl	CII:2	Husgeråd			22	1	1	Fragment
555	2905	6	Br. lera	Nätsänke		Jakt och fiske			60	1	1	Defekt
556	2905	6	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			56	1	4	Fragment
557	2553	5	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			2	1	1	Fragment
558	2553	5	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			40	1	2	Fragment
559	5982	3	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			42	1	2	Fragment
560	4811	3	Keramik	Gryta	BII:4	Husgeråd			110	1	6	Fragment
561	5982	3	Keramik	Kanna	BII:4	Husgeråd			290	1	6	Defekt
562	4756	4	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			10	2	3	Fragment
563	6038	2	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			10	1	1	Fragment
564	5982	3	Keramik	Kärl	Flintgods	Husgeråd			2	1	1	Fragment
565	5982	3	Keramik	Skål	BII:4	Husgeråd			22	1	2	Fragment
566	7295	1	Keramik	Kärl	Fajans	Husgeråd			22	1	1	Fragment
567	7310	1	Br. lera	Kritpipa	Skaft	Pers. tillh.			12	7	7	Fragment
568	2579	5	Br. lera	Kritpipa	Skaft	Pers. tillh.			5	4	4	Fragment
569	2579	5	Keramik	Kärl	Fajans	Husgeråd			1	1	1	Fragment
570	5982	3	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			2	2	2	Fragment
571	4133	4	Br. lera	Kritpipa	Skaft	Pers. tillh.			2	1	1	Fragment
572	6619	2	Keramik	Kärl	CI	Husgeråd			4	1	1	Fragment
573	3512	5	Keramik	Kärl	Fajans	Husgeråd			14	0	6	Fragment
574	1728	4	Keramik	Kanna	BII:4	Husgeråd			26	4	4	Fragment
575	1728	4	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			10	1	1	Fragment
576	2579	5	Keramik	Kärl	CI	Husgeråd			12	1	2	Fragment
577	4133	4	Keramik	Fat	Fajans	Husgeråd			32	2	2	Fragment
578	2867	4	Keramik	Skål	BII:4	Husgeråd			24	1	1	Fragment
579	3512	5	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			18	1	2	Fragment
580	2579	5	Keramik	Fat	Flintgods	Husgeråd			6	1	1	Fragment
581	3753	3	Keramik	Fat	Flintgods	Husgeråd			12	2	2	Fragment
582	2579	5	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			4	2	2	Fragment
583	2905	6	Keramik	Kärl	Flintgods	Husgeråd			16	5	5	Fragment
584	7047	2	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			6	2	2	Fragment
585	3701	2	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			10	2	3	Fragment
586	2905	6	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			12	2	6	Fragment
587	2579	5	Keramik	Fat	Flintgods	Husgeråd			38	2	2	Fragment
588	2905	6	Keramik	Skål	BII:4	Husgeråd			50	1	4	Fragment
589	5982	3	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			36	1	3	Fragment
590	2553	5	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			20	1	3	Fragment
591	1202	6	Br. lera	Kritpipa	Skaft	Pers. tillh.			4	1	1	Fragment
592	4133	4	Keramik	Krus	BII:4	Husgeråd			20	2	2	Fragment
593	2867	4	Keramik	Skål	BII:4	Husgeråd			62	1	3	Fragment
594	3753	3	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			32	3	4	Fragment
595	5488	2	Keramik	Gryta	BII:4	Husgeråd			22	1	1	Fragment
596	7277	1	Ben	Knivskaft	Bearbetat	Hantverk			2	1	1	Fragment
597	3753	3	Bergart	Kvarnsten	Vridkvarn	Husgeråd	50	50	12000	1	5	Defekt
598	Rensf		Bergart	Kvarnsten	Vridkvarn	Husgeråd	360	360	2000	1	1	Fragment

FNR	KONTEXT	FAS	MATERIAL	SAKORD	UNDERTYP	FÖREMÅLS GRUPP	LÄNGD MM	BREDD MM	VIKT I GRAM	ANTAL	ANT FRAG	FRAG. GRAD
599	5982	3	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			96	1	2	Fragment
600	5982	3	Keramik	Skål	BII:4	Husgeråd			41	1	1	Fragment
601	5982	3	Keramik	Gryta	BII:4	Husgeråd			98	1	2	Defekt
602	5982	3	Keramik	Gryta	BII:4	Husgeråd			59	1	1	Fragment
603	7003	2	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			6	1	1	Fragment
604	7003	2	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			4	2	2	Fragment
605	2553	5	Br. lera	Lerklining		Byggnadsdetalj			23	3	3	Fragment
606	2553	5	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			31	1	1	Fragment
607	2553	5	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			55	1	2	Fragment
608	2579	5	Br. lera	Lerklining		Byggnadsdetalj			15	4	4	Fragment
609	3753	3	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			31	1	2	Fragment
610	4133	4	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			4	1	1	Fragment
611	4811	3	Br. lera	Kritpipa	Skaft	Pers. tillh.	75	8	7	2	2	Fragment
612	4811	3	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			32	5	5	Fragment
613	4811	3	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			33	1	2	Fragment
614	4811	3	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			75	7	7	Fragment
615	4811	3	Keramik	Skål	BII:4	Husgeråd			78	1	2	Fragment
616	1728	4	Br. lera	Lerklining	Sintrad	Byggnadsdetalj			9	3	3	Fragment
617	1728	4	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			88	2	2	Fragment
618	1728	4	Br. lera	Lerklining		Byggnadsdetalj			5	1	1	Fragment
619	1728	4	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			44	5	5	Fragment
620	1632	4	Keramik	Gryta	BII:3	Husgeråd			59	1	1	Fragment
621	1632	4	Slagg	Järnslag		Hantverk			10	1	1	Fragment
622	1632	4	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			20	1	1	Fragment
623	1632	4	Keramik	Kärl	Flintgods	Husgeråd			2	1	1	Fragment
624	2867	4	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			137	7	7	Fragment
625	2867	4	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			54	4	4	Fragment
626	2867	4	Br. lera	Kritpipa	Huvud	Pers. tillh.			7	2	2	Fragment
627	3684	1	Keramik	Gryta	BII:4	Husgeråd			115	3	3	Fragment
628	3684	1	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			9	1	1	Fragment
629	3684	1	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			11	1	1	Fragment
630	3684	1	Keramik	Kruka	BII:4	Husgeråd			24	1	1	Fragment
631	2579	5	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			71	3	3	Fragment
632	2579	5	Keramik	Kruka	BII:4	Husgeråd			78	1	2	Fragment
633	7277	1	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			25	1	1	Fragment
634	7277	1	Keramik	Skål	BII:4	Husgeråd			44	5	5	Fragment
635	7277	1	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			45	4	4	Fragment
636	5982	3	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			102	7	7	Fragment
637	5982	3	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			135	9	9	Fragment
638	2749	5	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			54	4	4	Fragment
639	2749	5	Järn	Beslag	Bleck	Byggnadsdetalj	90	80	106	1	1	Fragment
640	2749	5	Keramik	Kärl	BII:3	Husgeråd			59	3	3	Fragment
641	2749	5	Keramik	Fat	Fajans	Husgeråd			5	2	2	Fragment
642	2749	5	Keramik	Fat	Flintgods	Husgeråd			26	11	11	Fragment
643	4133	4	Keramik	Skål	BII:4	Husgeråd			40	1	1	Fragment
644	4133	4	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			178	1	6	Defekt
645	2579	5	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			188	9	9	Fragment
646	2579	5	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			10	1	1	Fragment
647	4811	3	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			150	6	6	Defekt
648	3753	3	Keramik	Fat	Flintgods	Husgeråd			5	1	1	Fragment

FNR	KONTEXT	FAS	MATERIAL	SAKORD	UNDERTYP	FÖREMÅLS GRUPP	LÅNGD MM	BREDD MM	VIKT I GRAM	ANTAL	ANT FRAG	FRAG. GRAD
649	4811	3	Keramik	Skål	BII:4	Husgeråd			62	3	3	Fragment
650	2764	5	Kakel	Kakel		Byggnadsdetalj			74	1	1	Fragment
651	2764	5	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			65	2	2	Fragment
652	2764	5	Keramik	Fat	Flintgods	Husgeråd			4	1	1	Fragment
653	5982	3	Br. lera	Kritpipa	Skaft	Pers. tillh.	89	8	32	7	7	Fragment
654	5982	3	Br. lera	Kritpipa	Huvud	Pers. tillh.	50	8	7	2	2	Fragment
655	5982	3	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			6	1	1	Fragment
656	5982	3	Ben	Ben	Bränt ben	Avfall			3	1	1	Fragment
657	5982	3	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			188	20	20	Fragment
658	5982	3	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			490	50	50	Fragment
659	5982	3	Keramik	Kruka	BII:4	Husgeråd			30	1	1	Fragment
660	5982	3	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			8	1	1	Fragment
661	5982	3	Keramik	Skål	BII:4	Husgeråd			4	1	1	Fragment
662	5982	3	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			6	1	1	Fragment
663	5982	3	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			20	1	1	Fragment
664	2633	4	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			550	50	50	Fragment
665	2633	4	Keramik	Fat	Flintgods	Husgeråd			20	4	4	Fragment
666	2633	4	Br. lera	Kritpipa	Skaft	Pers. tillh.			36	14	14	Fragment
667	2633	4	Kakel	Kakel		Byggnadsdetalj			42	1	1	Fragment
668	2633	4	Keramik	Gryta	BII:3	Husgeråd			34	2	2	Fragment
669	2633	4	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			150	20	20	Fragment
670	2553	5	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			20	2	2	Fragment
671	7295	1	Järn	Spik		Byggnadsdetalj	90		12	1	1	Fragment
672	7295	1	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			6	2	2	Fragment
673	3474	6	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			42	7	7	Fragment
674	4133	4	Br. lera	Kritpipa	Skaft	Pers. tillh.	34	6	5	2	2	Fragment
675	4133	4	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			32	1	1	Fragment
676	4133	4	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			129	4	4	Fragment
677	2579	5	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			106	6	6	Fragment
678	2579	5	Br. lera	Kritpipa	Skaft	Pers. tillh.			8	3	3	Fragment
679	2579	5	Keramik	Kärl	Fajans	Husgeråd			2	1	1	Fragment
680	7277	1	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			94	5	5	Fragment
681	2553	5	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			140	7	7	Fragment
682	2503	6	Keramik	Fat	Fajans	Husgeråd			3	1	1	Fragment
683	2503	6	Keramik	Skål	Flintgods	Husgeråd			34	5	5	Fragment
684	2503	6	Br. lera	Kritpipa	Skaft	Pers. tillh.			3	3	3	Fragment
685	2503	6	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			29	5	5	Fragment
686	2503	6	Keramik	Kruka	BII:3	Husgeråd			50	1	4	Fragment
687	5982	3	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			48	5	5	Fragment
688	5982	3	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			58	6	6	Fragment
689	5982	3	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			66	1	3	Fragment
690	5982	3	Br. lera	Kritpipa	Skaft	Pers. tillh.			41	7	7	Fragment
691	2579	5	Keramik	Kärl	BII:3	Husgeråd			44	6	6	Fragment
692	2579	5	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			188	30	30	Fragment
693	2579	5	Keramik	Kärl	Flintgods	Husgeråd			28	7	7	Fragment
694	2579	5	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			65	20	20	Fragment
695	2579	5	Kakel	Kakel		Byggnadsdetalj			70	1	1	Fragment
696	2579	5	Br. lera	Kritpipa	Skaft	Pers. tillh.			16	7	7	Fragment
697	2579	5	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			276	15	15	Fragment
698	2579	5	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			170	15	15	Fragment

FNR	KONTEXT	FAS	MATERIAL	SAKORD	UNDERTYP	FÖREMÅLS GRUPP	LÄNGD MM	BREDD MM	VIKT I GRAM	ANTAL	ANT FRAG	FRAG. GRAD
699	2579	5	Keramik	Kruka	BII:3	Husgeråd			66	1	1	Fragment
700	2579	5	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			14	1	1	Fragment
701	3684	1	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			36	5	5	Fragment
702	3684	1	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			42	4	4	Fragment
703	3684	1	Keramik	Gryta	BII:3	Husgeråd			28	2	2	Fragment
704	3684	1	Keramik	Fat	Fajans	Husgeråd			2	1	1	Fragment
705	3753	3	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			43	12	12	Fragment
706	3753	3	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			10	1	1	Fragment
707	3753	3	Järn	Spik		Byggnadsdetalj			7	2	2	Intakt
708	2553	3	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			148	6	6	Fragment
709	2553	3	Ben	Ben	Obränt ben	Avfall			4	1	1	Fragment
710	2553	5	Br. lera	Kritpipa	Skaft	Pers. tillh.			6	3	3	Fragment
711	3929	5	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			253	40	40	Fragment
712	3929	5	Keramik	Fat	Flintgods	Husgeråd			3	1	1	Fragment
713	3929	5	Br. lera	Kritpipa	Skaft	Pers. tillh.	38	6	3	1	1	Fragment
714	2683	5	Kakel	Kakel		Byggnadsdetalj			30	1	1	Fragment
715	2673	5	Keramik	Skål	Flintgods	Husgeråd			80	1	4	Fragment
716	2683	5	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			20	3	3	Fragment
717	2673	5	Keramik	Kärl	BII:3	Husgeråd			34	2	2	Fragment
718	2553	5	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			330	10	10	Fragment
719	2553	5	Keramik	Kärl	Flintgods	Husgeråd			6	3	3	Fragment
720	4811	3	Keramik	Fat	BII:4	Husgeråd			152	1	4	Fragment
721	4811	3	Br. lera	Kritpipa	Huvud	Pers. tillh.	35	20	7	1	1	Fragment
722	4811	3	Br. lera	Kritpipa	Huvud	Pers. tillh.			4	1	2	Fragment
723	2832	4	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			162	50	50	Fragment
724	2832	4	Br. lera	Kritpipa	Skaft	Pers. tillh.	32	8	2	1	1	Fragment
725	2832	4	Br. lera	Kritpipa	Skaft	Pers. tillh.			2	2	2	Fragment
726	2832	4	Keramik	Gryta	BII:4	Husgeråd			32	2	2	Fragment
727	2832	4	Keramik	Kärl	BII:3	Husgeråd			6	1	1	Fragment
728	3753	3	Glas	Fönsterglas		Byggnadsdetalj			10	5	5	Fragment
729	4811	3	Glas	Fönsterglas		Byggnadsdetalj			14	1	1	Fragment
730	3680	5	Glas	Fönsterglas		Byggnadsdetalj			2	1	1	Fragment
731	4133	4	Glas	Fönsterglas		Byggnadsdetalj			16	3	3	Fragment
732	2579	5	Glas	Fönsterglas		Byggnadsdetalj			6	1	1	Fragment
733	4133	4	Glas	Fönsterglas		Byggnadsdetalj			6	1	1	Fragment
734	2553	5	Glas	Fönsterglas		Byggnadsdetalj			8	1	1	Fragment
735	7310	1	Glas	Fönsterglas		Byggnadsdetalj			2	1	1	Fragment
736	1728	4	Glas	Fönsterglas		Byggnadsdetalj			2	1	1	Fragment
737	3753	3	Glas	Fönsterglas		Byggnadsdetalj			14	5	5	Fragment
738	2553	5	Glas	Fönsterglas		Byggnadsdetalj			10	1	1	Fragment
739	2683	5	Glas	Fönsterglas		Byggnadsdetalj			56	23	23	Fragment
740	7277	1	Glas	Fönsterglas		Byggnadsdetalj			6	3	3	Fragment
741	3684	1	Glas	Fönsterglas		Byggnadsdetalj			1	1	1	Fragment
742	2553	5	Glas	Fönsterglas		Byggnadsdetalj			16	4	4	Fragment
743	4811	3	Glas	Fönsterglas		Byggnadsdetalj			12	2	2	Fragment
744	5982	3	Glas	Fönsterglas		Byggnadsdetalj			18	6	6	Fragment
745	6668	1	Glas	Fönsterglas		Byggnadsdetalj			10	2	2	Fragment
746	2764	5	Glas	Fönsterglas		Byggnadsdetalj			4	1	1	Fragment
747	5076	3	Glas	Fönsterglas		Byggnadsdetalj			8	2	2	Fragment
748	2503	6	Glas	Fönsterglas		Byggnadsdetalj			6	3	3	Fragment

FNR	KONTEXT	FAS	MATERIAL	SAKORD	UNDERTYP	FÖREMÅLS GRUPP	LÄNGD MM	BREDD MM	VIKT I GRAM	ANTAL	ANT FRAG	FRAG. GRAD
749	2905	6	Glas	Fönsterglas		Byggnadsdetalj			4	1	1	Fragment
750	2579	5	Glas	Fönsterglas		Byggnadsdetalj			12	7	7	Fragment
751	4811	3	Glas	Fönsterglas		Byggnadsdetalj			10	5	5	Fragment
752	6429	3	Glas	Fönsterglas		Byggnadsdetalj			6	3	3	Fragment
753	2846	6	Glas	Fönsterglas		Byggnadsdetalj			6	1	1	Fragment
754	2749	5	Glas	Fönsterglas		Byggnadsdetalj			4	2	2	Fragment
755	3174	5	Glas	Fönsterglas		Byggnadsdetalj			10	4	4	Fragment
756	6038	2	Glas	Fönsterglas		Byggnadsdetalj			4	1	1	Fragment
757	4756	4	Glas	Fönsterglas		Byggnadsdetalj			6	1	1	Fragment
758	4811	3	Glas	Fönsterglas		Byggnadsdetalj			62	18	18	Fragment
759	2553	5	Glas	Fönsterglas		Byggnadsdetalj			8	2	2	Fragment
760	2832	4	Glas	Fönsterglas		Byggnadsdetalj			6	2	2	Fragment
761	7262	1	Glas	Fönsterglas		Byggnadsdetalj			8	2	2	Fragment
762	2579	5	Glas	Fönsterglas		Byggnadsdetalj			14	7	7	Fragment
763	5982	3	Glas	Fönsterglas		Byggnadsdetalj			20	5	5	Fragment
764	2553	5	Glas	Fönsterglas		Byggnadsdetalj			8	4	4	Fragment
765	5982	3	Glas	Fönsterglas		Byggnadsdetalj			20	6	6	Fragment
766	2633	4	Glas	Fönsterglas		Byggnadsdetalj			30	8	8	Fragment
767	5982	3	Glas	Fönsterglas		Byggnadsdetalj			96	17	17	Fragment
768	3929	5	Glas	Butelj		Husgeråd			6	1	1	Fragment
769	2579	5	Glas	Butelj		Husgeråd			82	12	12	Fragment
770	1728	4	Glas	Pipett		Pers. tillh.	68	23	14	1	2	Fragment
771	5982	3	Glas	Flaska		Husgeråd			38	1	1	Fragment
772	5982	3	Glas	Flaska	Schatulfflaska	Husgeråd			16	1	1	Fragment
773	5982	3	Glas	Smälta		Hantverk			6	1	1	Fragment
774	5982	3	Glas	Bägare	Passglas	Husgeråd			14	1	2	Fragment
775	7277	1	Glas	Bägare	Passglas	Husgeråd			6	1	1	Fragment
776	2692	5	Glas	Kärl		Husgeråd			4	1	1	Fragment
777	2706	4	Glas	Flaska	Stämplad	Husgeråd			14	1	1	Fragment
778	2706	4	Glas	Flaska	Stämplad	Husgeråd			14	1	1	Fragment
779	1879	4	Glas	Flaska		Husgeråd			46	1	1	Fragment
780	4811	3	Glas	Fönsterglas		Byggnadsdetalj			4	1	1	Fragment
781	7277	1	Glas	Flaska		Husgeråd			12	1	1	Fragment
782	5982	3	Glas	Kärl		Husgeråd			20	1	1	Defekt
783	3753	3	Glas	Kärl		Husgeråd			6	3	3	Fragment
784	6277	3	Glas	Bägare	Passglas	Husgeråd			6	1	1	Fragment
785	5076	3	Glas	Flaska		Husgeråd			372	1	12	Defekt
786	3684	1	Glas	Flaska	Apotekskärl	Husgeråd			10	1	1	Fragment
787	3174	5	Glas	Kärl		Husgeråd			4	1	1	Fragment
788	3174	5	Glas	Flaska	Schatulfflaska	Husgeråd			4	1	1	Fragment
789	2579	5	Glas	Butelj		Husgeråd			50	2	2	Fragment
790	4811	3	Glas	Flaska		Husgeråd			20	3	3	Fragment
791	2633	4	Glas	Butelj		Husgeråd			20	4	4	Fragment
792	4811	3	Glas	Kärl		Husgeråd			10	1	1	Fragment
793	4811	3	Glas	Bägare	Passglas	Husgeråd			2	1	1	Fragment
794	5982	3	Glas	Kärl		Husgeråd			20	1	3	Fragment
796	2673	5	Glas	Kärl		Husgeråd			18	1	1	Fragment
797	7047	2	Glas	Flaska		Husgeråd			24	1	1	Fragment
798	2503	6	Glas	Butelj		Husgeråd			40	5	5	Fragment
799	2503	6	Glas	Flaska	Rakvatten	Husgeråd			14	1	1	Fragment

FNR	KONTEXT	FAS	MATERIAL	SAKORD	UNDERTYP	FÖREMÅLS GRUPP	LÄNGD MM	BREDD MM	VIKT I GRAM	ANTAL	ANT FRAG	FRAG. GRAD
800	7277	1	Glas	Bägare	Noppglas	Husgeråd			6	1	4	Fragment
801	3474	6	Glas	Kärl		Husgeråd			8	1	1	Fragment
802	2633	4	Glas	Bägare	Passglas	Husgeråd			2	1	1	Fragment
803	2633	4	Glas	Flaska	Apotekskärl	Husgeråd			6	1	1	Fragment
804	2633	4	Glas	Kärl		Husgeråd			4	3	3	Fragment
805	2846	6	Glas	Butelj		Husgeråd			6	1	1	Fragment
806	5982	3	Glas	Bägare	Passglas	Husgeråd			6	1	1	Fragment
807	3753	3	Glas	Bägare	Passglas	Husgeråd			6	1	1	Fragment
808	2553	5	Glas	Butelj		Husgeråd			26	1	1	Fragment
809	2832	4	Glas	Flaska		Husgeråd			6	2	2	Fragment
810	2683	5	Glas	Butelj		Husgeråd			12	1	1	Fragment
811	2633	5	Glas	Kärl		Husgeråd			14	1	1	Fragment
812	2633	5	Glas	Flaska	Stämplad	Husgeråd			12	1	1	Fragment
813	4811	3	Keramik	Kärl	CII:2	Husgeråd			20	1	1	Fragment
814	4811	3	Keramik	Kärl	BII:3	Husgeråd			5	1	1	Fragment
815	4811	3	Keramik	Skål	BII:4	Husgeråd			8	1	3	Fragment
816	7277	1	Keramik	Kärl	BII:4	Husgeråd			8	1	1	Fragment
817	7277	1	Glas	Bägare	Noppglas	Husgeråd			1	1	1	Fragment
818	7277	1	Glas	Bägare	Noppglas	Husgeråd			6	1	1	Fragment
819	7277	1	Ben	Amulett	Björntand	Pers. tillh.	70	23	17	1	1	Intakt
820	2553	5	Keramik	Kanna	CII:2	Husgeråd			16	1	3	Fragment
821	3753	3	Glas	Bägare	Noppglas	Husgeråd			1	1	1	Fragment
822	4183	4	Keramik	Kanna	CII:2	Husgeråd			5	1	1	Fragment
823	2553	5	Keramik	Kanna	CII:2	Husgeråd			4	1	2	Fragment
824	5982	3	Br. lera	Kritpipa	Skaft	Pers. tillh.	21	7	3	1	1	Fragment
825	2706	4	Keramik	Lergök	BII:3	Pers. tillh.	5	4	63	1	1	Fragment
826	2553	5	Keramik	Miniatyrkärl	CII:2	Husgeråd	28	31	25	1	1	Intakt
827	6964	2	Silver	Mynt	1 fyrk 1592	Handel			7	1	1	Defekt
828	5982	3	CU-leg	Mynt	1/4 öre 1659	Handel			8	1	1	Fragment
829	3488	4	CU-leg	Mynt	1/6 öre 1680	Handel			5	1	1	Fragment
830	1989	4	CU-leg	Mynt	5 öre 1874	Handel			8	1	1	Intakt
831	2633	4	CU-leg	Mynt	1/4 skilling 1803	Handel			7	1	1	Intakt
832	4811	3	CU-leg	Mynt	1/6 öre 1666_69	Handel			6	1	1	Fragment
833	5918	4	CU-leg	Mynt	1/4 öre 1659	Handel			6	1	1	Intakt
834	2553	5	CU-leg	Mynt	1/4 öre1633-38	Handel			10	1	1	Fragment
835	2936	6	CU-leg	Mynt	1 öre 1726	Handel			4	1	1	Fragment
836	3488	4	CU-leg	Mynt	2 öre 1743-49	Handel			27	1	1	Intakt
837	3488	4	Cu-leg	Knapp	Dräkt	Pers. tillh.	15	15	2	1	1	Intakt
838	Lösfyn		Cu-leg	Knapp	Dräkt	Pers. tillh	25	25	7	1	1	Defekt

Bilaga 3

– Rapport av dendrokronologi och vedartsanalys

Nationella Laboratoriet för Vedanatomi och Dendrokronologi, rapport nr 2005:16

Hans Linderson

Område: Enköping Prov nr: enligt provlista

Antal sågskivor+ved/kol-bitar: 10+3

Dendrokronologiskt objekt: Stolpar och andra konstruktionsmaterial från (minst) två hus samt störrar vid tomtgräns

Resultat, dendrokronologi:

CATRAS Dendro nr:	Prov Nr : 1PD	Träd- slag	Antal radie/år	Splint (Sp) Bark (B) Vank. (W)	Datering yttersta årsring i provet	Beräknat Fällningsår E(Efter) V(vinterhalv- året)	Trädets Egenålder uppskattn
62779	664 4	Ek	4/180	Sp 16 W±1	Ej datering	-	190-220
62780	664 6	Tall	2/89	Sp 55, W	1668	V1668/69	140-160
62781	665 3	Gran	2/39 +vårved	W	Ej datering	S	45-65
62782	668 9	Tall	2/122	Sp 55, W	1608	V1608/09	130-150
62783	669 0	Tall	3/205	Sp 81, W	Ej datering	-	210-230
62784	670 1	Tall	2/172	Sp ca 85, W	1640	V 1640/41	180-210
62785	670 2	Tall	2/264	Sp 96, W	1640	V 1640/41	270-300
62786	672 4	Gran	2/46	W	Ej datering	-	50-60
62787	711 5	Gran	2/24	W	Ej datering	-	30-40
62789	10009	Gran	2/14	W	Ej datering	-	20-30

Kommentarer:

Tre avverkningsperioder kan utläsas av den dendrokronologiska analysen enligt tabellen ovan. Två prov, 6701 och 6702, får samma datering, vinterhalvåret 1640/41, vilket inte är så oväntat då de associeras till samma byggkonstruktion för hus 12. Anmärkningsvärt dock, är att de visar mycket dålig dendrokronologisk korrelation, vilket är ganska ovanligt i motsvarande läge och kan rimligen förklaras med att man har helt skilda ståndortsbetingelser. Prov 6702 uppvisar en kraftig minskning av tillväxten år 1572 som fortgå till avverkningsperioden. Detta kan sättas i samband med en brand i Enköping detta år, dock har inget brandljud (länkning efter brand) kunnat hittas i provet. Flera prov var inte möjliga att datera. Prov 6644 är av ek med 180 årsringar brukar normalt inte vara några problem med, den har dock vuxit böjd, vilket har stört den allmänna tillväxtvariationen. Granproverna skulle behöva ha fler årsringar och/eller fler prov. En gran är sommaravverkad, övriga vinteravverkade. En stor tallstock med provnummer 6690 har inte varit möjlig att datera pga stark och plötslig tillväxtstörning/kollaps. Två vanliga orsaker som leder till sådana reaktioner är dämning av ett vattendrag med förhöjt grundvatten som följd eller brand med kraftig avlövnings. Denna inträffade i trädets viloperiod år 159-160 i årsringssekvensen och påverkade starkt tillväxten fram till år 167.

Information:

Framför dateringen V= vinterhalvåret, Vankant d.v.s. den yngsta årsringen närmast under bark upphör att utvecklas normalt i augusti. Nästa års årsring påbörjas normalt i maj. Detta betyder i stort sett att trädet är avverkat någon gång från och med september till och med april d.v.s. trädets viloperiod. S= sommaren, om yttersta årsring i vankanten inte är fullt utvecklad genom att trädet avverkades någon gång under tillväxtperioden, vanligen någon gång i maj till augusti. E= efter, saknas alla ytvedsinkatorer, så att bara kärnved finns i det provtagna virket, kan ingen minsta åldersgräns anges. Teoretiskt skulle virket kunna vara hur ungt som helst men oftast har en bedömning gjorts för en rimlig ”minsta ålder”.

Resultat, vedanatomi:

Prov Nr	Provbe-teckning 1PV	LATIN NAMN	Svenskt namn	Stam/ Ung stam /Gren	Egenålder år Y=avst. bark	Frekvenser	
						Antal	Procent
1	3909	Picea	Gran	Ung stam /stam	< 50	5	Ca 80
2	4768	Picea	Gran	Stam, tätvuxen	< 100	1	100
3	7102	Picea	Gran	Stam, tätvuxen	<100	1	100

Kommentar: De prover som betecknas som tätvuxna kommer från träd som stått som underståndare i ett slutet bestånd. De är mer smala, jämna dimensionen, rakväxta och med veka, smala, lättavkvistade grenar, vilket gör dem lätthanterliga och ändamålsenliga för hägnader o. dyl.

Bilaga 4

– Makrofossilrapport

”En hel del frön från Enköping”

Av Mats Regnell, Institutionen för Naturgeografi och Kvärtärgeologi vid Stockholms universitet.

Inledande kommentarer

Analysresultaten från Kv. Snickaren innehåller en mycket stor mängd information. Mer än sjutusen frön återfanns i proven. På grund av begränsade resurser kan inte all information extraheras eller föras fram inom denna rapport. Jag tvingas lämna detaljer åt sidan som behandlar t ex. ekologiska, växtgeografiska och växtsociologiska aspekter. Vissa detaljer kring tafonomi och selektiv bevaring måste också lämnas till ett annat tillfälle. Jag har i första hand velat tillmötesgå uppdragsgivarens specifika frågeställningar. Preparering och framför allt mikroskopering av proverna har tagit lång tid och fyndmängderna har nästan varit förslamande stora. Förslamande eftersom de har pockat på en proportionerligt lika stor del av tolkning. Det är min förhoppning att jag, eller någon kollega, i framtiden får möjlighet att utnyttja resultaten för att beskriva ytterliggare infallsvinklar på makrofossilfynden från Kv. Snickaren.

Ett generellt resultat är att de yngre lagren innehåller färre fynd. Med undantag för prov 5178 (med en uppskattad ålder till mitten av 1700-talet), innehåller samtliga prov från 17- och 1800-tal få fynd medan de senmedeltida kontexterna är väsentligt rikare på växtrester. Den rimligaste förklaringen till denna skillnad är att senare tiders bebyggelselager varit dränerade i större utsträckning och att lägre fuktighet i sin tur inneburit sämre bevaringsomständigheter för växtrester. Fenomenet har observerats i andra städer (Heimdahl 2005)

Metoder

De tillsända proverna volymbestämdes genom att den lufttorkade jorden hälldes i en graderad bägare och en känd volym vatten tillsattes. Provvolymer utgjorde alltså jordpartiklar minus luftvolymen mellan partiklarna. På grund av provernas rika innehåll av ler och silt var det nödvändigt att finfördela proverna i <5 %-ig lut under minst ett dygn. Proverna preparerades därefter med en kombination av slammings- och flotationsteknik. Ingen särskild flotationsapparat utnyttjades.

Sikt med 0,25 mm:s maskvidd användes. Proverna lufttorkades efter preparering och studerades under mikroskop i 6,7-40 gångers förstoring. Sedvanlig bestämningslitteratur och fröpreferenser har utnyttjats. De preparerade proverna och fynd förvaras på Institutionen för Naturgeografi och Kwartärgeologi, men kan med kort varsel tillsändas uppdragsgivaren om så önskas.

Resultat och diskussion

Fynden redovisas sammantaget i en separat tabell i slutet av rapporten. Provresultaten beskrivs i allmänhet i kronologisk ordning från yngst till äldst. Respektive provs kontexttillhörighet, preliminär datering och tillhörande frågeställning redovisas i den form som uppdragsgivaren lämnade.

Prov 1756. Från bortplockad gata i västra UO.

Preliminär datering: Sent 1700 eller tidigt 1800-tal.

Frågeställningar: Finns det material som stärker resonemanget om gata, t ex. trampört?

Uppvisar provet likhet med proverna 5459 & 5960 från den bevarade stenlagda gatan?

Den organiska delen av provet domineras av vedrester. Måttliga mängder träkol, slagg och fiskben förekommer samt enstaka fragment av tegel, murbruk och däggdjursben. Det finns förhållandevis få fröfynd i provet. Frön från träd är i allmänhet sällsynta i proverna från Kv. Snickaren. Prov 1756 är det enda som innehåller frön av två träarter, nämligen björk och lönn. Troligtvis beskriver de ungefär samma tafonomi som vedresterna. Om björkträd hade stått i närheten av provpunkten hade sannolikt fler frön återfunnits eftersom björk sätter stora mängder frön. Av odlade växter (även denna grupp är sällsynt i proverna i sin helhet) återfinns sex linfrön varav ett är förkolnat. Övriga fröfynd utgörs av vardera ett frö av gräs (förkolnat), daggekåpa, målla, revormstörel och sommargyllen. Samtliga förekommer i kulturmark, men har lite olika krav på livsbetingelser. Daggekåpan återfinns vanligen i ängsmark och associeras vanligtvis inte med urbana miljöer, men kan ha haft sin växtplats i närheten, t ex. invid ån. De övriga arterna trivs väl i exempelvis ett vägdikey. Två så kallade oogoner av vattenlevande kransalg (*Chara* sp.) återfinns i provet. Dessa små (ca 0,5 -1 mm) och lätta partiklar flyter i ganska stora mängder omkring i vattenmassan där kransalger förekommer. De tyder på en av två saker: antingen har ån svämmat över eller har åvatten transporterats och hållits ut som vid bevattning. Provet visar en viss likhet med proverna 5459 & 5960. Den största likheten består i fyndfattigdomen som är ännu större i de båda senare proverna. Men det saknas karakteristiska fynd som sammanlänkar dem.

Prov 2023. Barklager i anslutning till gatan i västra UO.

Preliminär datering: Sent 1700 eller tidigt 1800-tal.

Frågeställningar: Finns det material som stärker resonemanget om gata, t ex. trampört?

Uppvisar provet likhet med proverna 5459 & 5460 från den bevarade stenlagda gatan?

Provet domineras av vedrester, inte så mycket bark utan snarast huggspån. Det finns dock tallbark i provet och även björknäver, men ved dominerar stort. Det finns även måttliga mängder träkol samt enstaka fynd av slagg, tegel, murbruk samt fisk och däggdjursben. Av övriga bevarade växtrester återfinns endast tre frön av målla. Lagret har uppenbarligen inte varit exponerat under en längre tid. Materialet präglas av huggspån och enstaka byggnadsrester. Har lagret deponerats under vintern?

Prov 5459. Bärlager för gata, under bevarad stenläggning.

Preliminär datering: Sent 1700 eller tidigt 1800-tal.

Frågeställningar: Finns det material som stärker resonemanget om gata, t ex. trampört? Uppvisar provet likhet med proverna 1756 & 2023 från den bevarade stenlagda gatan?

Detta prov är det i särklass mest fyndtomma i hela undersökningen. Den minero-gena komponenten dominerar stort. Av organiskt material finns endast enstaka mängder ved, ett fåtal fiskfjäll samt två frön, vardera ett av trampört och målla. Även detta lager har lagts på och överlagrats inom kort. Lagret består av siltig, grusig sand och har troligen hämtats från näraliggande undergrund.

Prov 5460. Barklager under bevarad stenläggning, gata.

Preliminär datering: Sent 1700 eller tidigt 1800-tal.

Frågeställningar: Finns det material som stärker resonemanget om gata, t ex. trampört? Uppvisar provet likhet med proverna 1756 & 2023 från den bevarade stenlagda gatan?

Detta lager innehåller verkligen rikligt med bark, till övervägande del tallbark men även en del granbark. Utöver ved- och barkrester finns små mängder träkol, slagg samt enstaka fiskfjäll. Fyra frön av målla finns i provet, varav två kunde bestämmas till vägmålla. Alla arter av målla trivs på och gynnas av näringsrik jord, framför allt kväverik jord främjar mållor. Samma iakttagelser kan göras för detta prov som för 1756 och 2023, nämligen att lagren sannolikt överlagrats snart efter att de deponerats.

Prov 2989. Från bottenlagret i det västra hörnet, tomt 2.

Preliminär datering: ?.

Frågeställningar: Provet kommer från en tomt som bara omfattades av undersökning till en mycket ringa del. Den troligen relativt sena dateringen tolkades som en del i de vattensjuka områdena runt bebyggelsen. Kan man påvisa strandnära växtlighet eller spår av exempelvis strandbete i provet? Med vilka andra prover liknas sammansättningen?

Detta prov innehåller något fler växtrester. Inledningsvis finns måttliga mängder av ved- och träkolsrester vilka sammantaget utgör cirka en fjärdedel av prov-

volymen. Dessutom finns små mängder slagg, tegel och murbruk. Insektsrester återfinns med ett halvdussin fynd. Provet särskiljer sig i det att det innehåller en stor mängd fiskfjäll, fiskben och många fragment av däggdjursben. Närheten till hushåll och matberedning är uppenbar. Av bestämbara växtrester hittades en del frön varav två förkolnade frön av obestämt gräs, vilket vittnar om närheten till spis eller eldstad. Övriga växter i provet visar på näringsrik mark och passar samtliga in i tomtmiljö, på ett gårdstun eller liknande. Ett frö av bolmört finns i provet och för denna speciella växt hänvisas till en kortare diskussion nedan under rubriken "Några reflektioner". Det saknas växter som indikerar fuktig mark såsom strandängar, men flera av växterna kan ha växt i en näringsrik strandmiljö dock inte på våt eller fuktig grund. Strandbete är inte indikerat. Prov 2989 uppvisar väsentliga likheter med prov 5255.

Prov 5255. Ruta 3510, lager 3516, övertäckning av dike.

Preliminär datering: decennierna runt 1800.

Frågeställningar: Lagret tolkades som en homogen lerförslutning i ytan av diket, möjligen för att dölja dess illaluktande innehåll (se prov 5180). Kan man belägga en exponering under en längre tid eller har lager 3516 övertäckts omgående?

Prov 5255 liknar mycket det tidigare redovisade provet 2989, dock är andelen organiskt material generellt mindre. Det finns måttliga mängder vedfragment i provet, men i övrigt endast mindre mängder träkol, granbarr och insektsfragment. Även i detta prov hittades frön av ett antal växtarter som hör hemma på kulturmark. Växterna i prov 5255 ger sammantaget ett intryck av en friskare miljö, framför allt brännässla och hallon pekar på en något fuktigare jord. Bland fynden finns dock även fynd av blodrot som hör hemma på torr jord. Ett antal fynd visar på kärrmark. Det handlar inte om enstaka växter utan flera arter som hör hemma i fuktig eller våt jord; besksöta, krypfloka, kärrstjärnblomma, olika starrarter samt tiggarranunkel. Det intima sambandet med vatten beskrivs också av de rikliga fynden av kransalg samt det enstaka fröet av nate. Jag tror att jord till övertäckningen är hämtad nära ån och att vatten- och kärrväxterna hör samman med den miljön. Därefter har lagret varit exponerat under en viss tid under vilken frön från kulturmarksväxter deponerades.

Prov 5179. Ruta 3510, lager 3520, barklager i dike.

Preliminär datering: decennierna runt 1800.

Frågeställningar: Lagret tolkades som övertäckning i dike med gödsel, möjligen för att dölja dess illaluktande innehåll (jfr prov 5183). Kan man belägga en exponering under en längre tid eller har lagret övertäckts omgående?

Detta prov innehåller inte förvånande rikliga mängder tallbark. Av organiskt material finns även enstaka mängder vedfragment, granbarr, insekter samt fiskfjäll.

Den minerogena komponenten domineras av murbruk samt små mängder tegelkross. I provet finns enbart ett fåtal frön; vardera ett av rödklöver, brännässla och målla. Dessutom återfinns undersökningens enda fynd av en kärna av fågelbär i detta prov. Det finns en liten möjlighet att bäret ursprungligen har tuggats av en människa, fast det är inte troligt eftersom fågelbär är obehagligt beska. Snarare handlar det om en fågel som transporterat kärnan till lagret. Ett antal djurhår hittades i provet. Jag kan inte bestämma dem, men grovleken och längden får mig att associera till häst eller nöt. Finns det fynd av större däggdjursben i lagret? Om inte så kan slakteriverksamhet uteslutas. Kan man spekulera kring garvning eller annan skinnberedning? Lagret har hur som helst varit exponerat under enbart en kortare tid.

Prov 5178. Ruta 3510, lager 3512, odlingslager.

Preliminär datering: uppskattat mitten av 1700-tal.

Frågeställningar: Är tolkningen till odlingslager rimligt efter makrofossilsammansättningen? Köksträdgård eller annan odling? Fynd-sammansättningen i lagret bestod av hushållsavfall, keramik och ben.

Detta prov tillhör ett kontext som representerar en äldre del av den yngre fasen. Provet skiljer sig dock från övriga prov från 17-1800-talen genom de rikligare fyndmängderna. Sammansättningen liknar däremot mycket den från prov 5255. I det förmodade odlingslagret finns måttliga mängder vedfragment samt enstaka träkol, insektsrester, fisk- och djurben. Tegelkross och murbruk återfinns också men i små kvantiteter. Fröfynden domineras av kulturmarksväxter, framför allt växter som hör hemma på näringsrik mark. Men antalet frön och växtarter som indikerar åkermark är ganska många. De karakteristiska åkerogräsen är penningört, revormstörel, rävtörel, trampört och åkerbinda. Det förekommer även växter som trivs på torr kulturmark (blodrot) och skuggig mark (skogsbingel). Frön av mällor dominerar provet. Sammantaget 300 frön av olika mällor pekar tillsammans med andra växter på växtplatsens höga näringsstatus. Vidare finns det ett antal kärrväxter representerade i provet av vilka starr och tiggarranunkel förekommer rikligast. Slutligen skall den signifikanta förekomsten av vattenlevande kransalg nämnas.

Sammantaget visar provet på en näringsrik kulturmiljö där åkerogräs har en framträdande plats. Provet kan mycket väl representera en odlingsyta, men odlingsmarken kan eventuellt sökas i provpunktens omedelbara närhet snarare än på den exakta platsen. Kärrväxternas förekomst talar för närheten till våtmark. Jag tror även här att bevattning kan vara en förklaring till förekomsten av kransalger. Det finns inga belägg för att platsen utnyttjats som köksträdgård, eftersom det inte finns fynd av odlade växter. Frånvaron av odlade växter kan tala emot tolkningen av åker, men man ska komma ihåg att sädeskorn bevaras utomordentligt dåligt i färskt tillstånd, även i fall när relativt unga lager står vid handen. Märk väl att de fåtal gräsfrön (vilket sädeskorn ju också är) som återfinns i proverna från Kv.

Snickaren samtliga är förkolnade. Att inga sädeskorn fanns i provet behöver alltså inte omedelbart utesluta åker. Trädgårdsodling kan vara svårt att belägga enbart utifrån fröfynd. Flera av de möjliga växter vi söker; kål, rova, lök, kryddor m fl. ska vid ändamålsenlig odling inte få blomma och sätta frön. Jag är övertygad om att det bästa sättet att belägga odling i allmänhet och trädgårdsodling i synnerhet ligger i lagrets utseende. Vid trädgårdsodling bör jorden grävas lucker varje år, till ett större djup än vad plöjning normalt åstadkommer och gödsel ska tillföras. Resultatet blir ett homogent, starkt humöst lager som är djupare än 20 cm. Denna lagerkaraktäristik, tillsammans med lagrets horisontella relation i enhetsmatrisen, tror jag är den viktigaste aspekten i sökandet efter trädgårdsodling i urbana miljöer.

Prov 6650. Under bräddlagd gårdsplan, sand.

Preliminär datering: 1500-tal?

Frågeställningar: Sand delvis överlagrande barklager/gårdsyta men under bräddläggning. Finns möjliga makrofossil som ger ledtrådar till lagrets ursprung och om ytan legat exponerad?

Den organiska komponenten i provet domineras av vedfragment, framför allt tall och gran. Det finns ganska stora mängder träkol samt enstaka förekomster av granbarr mossa och insektsfragment. Den minerogena delen består av väl sorterad mellansand i vilken förekommer enstaka gruspartiklar och tegelfragment. Fröfynden är många, men sammansättningen skiljer sig generellt från andra prov från den medeltida fasen. Det som karakteriserar sammansättningen är den stora andelen kärrmarksväxter. Även kulturmarksväxter förekommer, men i relativt mindre frekvens och sammansättningen pekar mot en mindre näringspräglad miljö än de flesta andra prov från senmedeltid vittnar om. Två arter från mager mark är representerade med bergsyra och blodrot. De övriga kulturmarksväxterna återspeglar kulturmark av skiftande näringsstatus, dock i mindre tongivande andelar. Jag får intrycket av en ganska torr och tillfällig skräpmark. Kärrmarksväxterna är desto mer betydande och dessutom förekommer enstaka rester i förkolnad form. Med utgångspunkt från sammansättningen och att det förekommer blad tillsammans med frön får jag en känsla av våtmarksslätter och hö snarare än gödsel inte minst med tanke på att det förekommer förkolnade våtmarksväxter. Hö borde ha större möjlighet än gödsel att komma nära husets härd och förkolnas. De förkolnade växtresterna har sedan, mer eller mindre passivt, spritts på ytan tillsammans med de andra kärrmarksväxterna. Jag tror att ytan varit exponerad under en tid, minst ett sommarhalvår.

Prov 3908. Barklager 3753, i fähus.

Preliminär datering: sent 1500-tal.

Frågeställningar: Lagret var anlagt ovanpå ursprunglig markyta och övertäcktes delvis av en bräddläggning av sekundäranvänt byggnadstimmer. Lagret påträffades främst innanför

ett omkullvält staket och tolkades som en gårdsbeläggning till den äldsta bebyggelsen. Barken övertäcktes även av sand varför det vore intressant att utröna huruvida ytan varit exponerad och i så fall vilka aktiviteter som kan ha företagits. Lagret övertäcker delvis ett dike med gödsel som kan ha ett samband med en latrin.

I lagret finns rikligt med vedrester och bark. Det är huggspån av tall som dominerar, men i provet finns även ansenliga mängder björknäver och tallbark. Utöver måttliga mängder insektsfragment innehåller provet enstaka rester av träkol, granbarr och mossa tillsammans med enstaka fragment av tegel och murbruk. Sju frön av lin återfinns i provet och utgör ett av de få fynden av kulturväxter från Kv. Snickaren. Lin utnyttjas både som olje- och spånadsväxt, men det finns tyvärr ingen möjlighet utifrån frönas utseende skilja på de båda varianterna. Vi kan enbart utifrån fyndsammanhången uttolka respektive användning men i fallet med prov 3908 förmår jag inte argumentera för endera. Även två bitar hasselnötsskal beskriver växtutnyttjande. Det finns förhållande vis många frön som representerar torr mark, inte minst en ansenlig mängd frön av blodrot. Men även andra arter vittnar om närvaron av torr kulturmark nämligen harklöver, färgkulla och sandnarv (se nedan för diskussion kring färgkulla). I eller i närheten av platsen har det funnits en vältränerad, sandig yta. Det förekommer många växter som indikerar näringsrik kulturmark, men till skillnad från andra prov dominerar inte mållorna. Jag tror att gårdsytan i sina centrala delar varit utsatt för slitage i sådan utsträckning att få växter funnits där och att de frön av kulturmarksväxter som återfinns i provet representerar vegetation i kanterna av gårdstunet, t ex. i diken eller längs husväggar. Det finns en annan aspekt av fyndsammansättningen som är intressant – den rejäla andelen våtmarksväxter och inte minst dominansen av starr och vägtåg. Jag tror att detta har samband med våtmarksbete. Kreatur undviker att beta starr- och tågarter eftersom deras blad är sega, svårsmälta och inte så näringsrika. Men på en våtäng, där starr och tåg förekommer i tuvor bland gräs och örter, kan djuren inte undvika att få i sig de rikliga mängder frön som starr- och tågväxter sätter. Även andra växter från våtängsmiljön i prov 3908 kan ha undvikits av djuren, jag tänker på de delvis giftiga växterna besksöta, sprängört och tiggarranunkel. Men även dessa frön kan ha hamnat i vommen när djuren betade gräs. Jag tror att våtmarksbete och kospillning kan kopplas till detta kontext, förutsatt att lager 3573 är väl avgränsat från det underlagande gödsel fyllda diket. Troligen har lagret stått öppet under en viss tid.

Prov 6910. Äldsta daterade anläggningen, fyllning 6964 i avfallsgrop.

Preliminär datering: 1582? (Johan III).

Frågeställningar: Den äldsta belagda kontexten. Vad ger makrofossilen för funktion av nedgrävningen och ett bra nedslag i den översiktliga beskrivningen av Enköping kanske?

Provet innehåller mycket små mängder minerogent material och domineras av vedrester samt starkt nedbrutet organiskt material, s.k. detritus. Det förekom dock ganska stora mängder järnkonkretioner, vilket berättar att det för det första fanns mycket järn i jorden (från veden?) men även att jorden varit mer eller mindre konstant fuktig. Förutom frön fanns i provet enstaka förekomster av träkol, mossa, insekter och fiskfjäll. De kulturmarksväxter som finns representerade visar i allmänhet på näringsrik, öppen och frisk mark. Undantagen är blodrot (mager mark), skogsbingel (skuggig mark) och ängsruta (fuktig mark). Kulturmarken ger ett intryck av att vara delvis ganska öppen med starkt slitage och låg vegetation.

Även i detta lager återfinns en hel del kärrmarksväxter. Jag tror även här att våtmarksväxterna kan höra samman med en betesaspekt. Eftersom det är två skilda biotoper som återspeglas (näringsrik kulturmark respektive kärrmark) så bör en av dessa representeras av transporterat material. Det är rimligare att tro att det är våtmarksväxterna som har transporterats och att en sannolik tolkning är att de i någon form utgjort kreatursföda. Det kan vara mycket svårt att enbart utifrån en sammansättning av frön separera hö från gödsel. Jag tror dock att man i samband med våtängsslätter undvek att slå starr och tåg och att de i mindre utsträckning finns representerat i hö. Stark närvaron av starr, som i prov 6910, borde med detta resonemang återspegla bete snarare än hö. Slutligen är förekomsten av kransalg signifikant. Den finns i cirka hälften av proven från Kv. Snickaren och jag lämnar delvis frågan öppen: Återspeglar förekomsten översvämning eller bevattning? Eftersom jag inte känner platsens topografi kan jag heller inte avgöra det rimliga i att de analyserades lagren periodvis skulle ha översvämmats av Enköpingsån.

Prov 6911. Dikesfyllning, överlagras av gårdsplan.

Preliminär datering: Senmedeltid – 1500-tal.

Frågeställning: Ett dike som överlagras av barklager och bebyggelse, ansluter till det stora diket. Mycket gödsel i fyllningen, möjligen latrin. Sannolikt överlagrad/överbyggd under sent 1500-tal. Är latrintolkningen rimlig eller rör det sig om tomdiken/odling före bebyggelsen?

Tolkningen att prov 6911 har ett ursprung i latrin- eller gödselmaterial är rimlig. Provet innehåller en mycket liten del minerogent material och inget vare sig tegel eller murbruk återfinns. Provet domineras, liksom det förra provet, av vedrester och detritus. Det finns dock ganska stora mängder mossa och insektsrester och därutöver enstaka förekomster av träkol, granbarr och fiskrester. Utmärkande är att provet innehåller mycket stora mängder daggmaskkockonger. Detta kitinösa skal som omger daggmaskens "larv" är tämligen beständigt för nedbrytning och återfinns i flera av proven från Kv. Snickaren. I prov 6911 finns de dock i osedvanligt stora mängder, vilket är typiskt för naturfuktig gödsel eller i latriner. Bland fröfynden dominerar mållorna stort, men det förekommer flera andra växter som även de vittnar om den näringsrika kulturmiljön. Det finns även ett antal kärrmarksväxter i provet och dessutom en vattenväxt. Eftersom frön av vattenklöver flyter ganska

bra kan förekomsten tolkas på samma sätt som kransalger, dvs. de kan komma antingen från översvämning eller bevattning. Analysresultatet återspeglar näringsrik kulturmark och kärrmark. Kulturmarksväxterna återfanns sannolikt i närheten av diket, detta gäller även den skuggälskande skogsbingeln och den fuktälskande vårfrylen. Ett antal växter indikerar åkermark; mjukplister, trampört, åkerbinda och åkerpilört men frågan är om man med fog kan placera en åker i den intilliggande miljön? Det finns alternativa tolkningar. En möjlighet är att dessa växter transporterades till platsen tillsammans med spannmålsskörden och att tröskning och siktning har skett i närheten varefter resterna hamnade i diket. I samtliga prov från Kv. Snickarens medeltida fas förekommer det flera typiska åkerogräs men ett antal av dem har säkerligen förekommit även utanför åkrar – precis som de gör idag. ”Ett frö gör ingen åker” skulle kunna vara en parafras på ett känt ordstäv, utan att vilja ta från karaktärsarternas indikerande egenskaper. Sammanfattningsvis tror jag att det har funnits åkrar i dikets närhet, men jag har svårt att definiera avståndet i begreppet ”närhet”. En speciell andel av kulturmarksväxterna utgör de tre arter som trivs bäst på torr mark; blodrot, färgkulla och grässtjärnblomma. De visar ytterligare på den mosaikartade miljö som de medeltida städerna erbjöd. Där fanns inom korta avstånd torra såväl som fuktiga eller våta miljöer men det som sammanlänkar dem är att jordarna var näringsrika. Den stora mängden mällor och nässlor i provet visar på en frisk och näringsrik mark, men även att marken har varit stabil eller snarare otrampad.

Diket har funnits i en näringsrik miljö troligen med åkermark i närheten. Längs med diket har det växt mällor och nässlor, men även andra kulturmarksväxter som gynnats av den näringsberikade, mogna kulturjorden. Bebyggelsen finns definitivt i dikets omedelbara omgivning.

Prov 7055. Dike, anslutande till dräneringsdiket, slutet av bebyggelse, grupp 14.

Preliminär datering: Senmedeltid – 1500-tal.

Frågeställningar: Ett dike som ansluter till det stora diket. Tolkad som tomtbegränsning med flerstöraristräckningen och överlagrat av samliga kontexter med bebyggelse lämningar. Mindre gödsel/humus än dike med prov 6911, men rikligt med tegelkross och sand. Kan man belägga en samtidighet där emellan genom likheter i makrofossil eller kan man påvisa någon funktion?

Detta prov skiljer sig till delar från det föregående prov 6911, men jag tror att de är mycket nära besläktade med avseende på funktion och miljö. Jag tror precis som uppdragsgivaren att gödseln har mindre del i detta prov jämfört med 6911. Andelen minerogent material är mycket riktigt större i detta prov och det förekommer en stor mängd sand samt en del tegelfragment. Den organiska komponenten domineras av detritus och endast enstaka mängder ved, träkol, granbarr och fiskfjäll återfinns bland fynden. Generellt är det en likartad artsammansättning i de båda proven. Däremot ger 7055 den enskilt största mänden frön för hela undersök-

ningen. Rekordmängden präglas av över tusen frön av mållor, men de i analysen största mängderna noterades även för revfingerört, brännässla och vårfryle (Jag har inte hundra procentigt kunnat bekräfta bestämningen till revfingerört eftersom arten saknas i min referenssamling, men utifrån beskrivningar i litteraturen kan knappast någon annan art komma ifråga. Frågetecknet i tabellen återger denna omständighet, vilket även gäller för blodrot, vägmålla och vägtåg). Sammansättningen präglas av massförekomster av växter på näringsrik kulturmark, men det förekommer även kärrmarksväxter. Revfingerört, våtarv och vårfryle återfinns på öppen mark och de har växt utanför bestånden av mållor och nässlor. De kan åter spegla stigar vid eller över diket, stigar som enbart utnyttjades av människor och inte för ofta eftersom slitaget enbart borde ha varit måttligt för att dessa växter skulle trivas. Sammantaget är intrycket av prov 7055 något friskare/våtare än 6911 och vegetationen verkar vara mer mogen. Jag föreställer mig att det är en mycket snarlik kulturmiljö som avspeglas, men kanske platsen för prov 7055 var något mer perifer i förhållande till bebyggelsen.

Prov 7094. Dike, anslutande till dräneringsdiket.

Preliminär datering: Senmedeltid – 1500-tal.

Frågeställningar: Ett dike som ansluter till det stora diket. Tolkad som tomtbegränsning med flera störor i sträckningen och överlagrat av samtliga kontexter med bebyggelse lämningar.

Mindre gödsel/humus än dike med prov 6911, men rikligt med tegelkross och sand. Kan man belägga en samtidighet där emellan genom likheter i makrofossil eller kan man påvisa någon funktion?

Den uppenbara skillnaden mellan detta prov och de båda föregående är den ringa mängden fröfynd. Provet består av humös, siltig sand med enstaka tegelfragment och det organiska innehållet är litet. I provet finns endast enstaka fragment av ved, träkol och granbarr tillsammans med några få fiskfjäll. Fröfynden representerar liknande miljöer som i proverna 6911 och 7055, men antalet arter och framför allt antalet frön är färre. Det vanligaste fyndet är brännässla, dessutom förekommer mållor och ett frö av hallon. Ett frö vardera av revormstörel och vanlig pilört kompletterar växter från kulturmark. Av växter från kärrmiljö återfinns sex starrnötter och tre frön av tiggarranunkel. Eftersom fynden från detta prov är lika välbevarade som i de båda tidigare kan man nog inte skylla på sämre bevaringsomständigheter utan den bästa förklaringen till den relativa fyndtomheten kan vara att lagret varit exponerat under en relativt kortare tid. I övrigt kan detta prov vara analogt med de föregående med avseende på miljö/funktion.

Prov 5183. Ruta 3510, lager 3650, under dike, ursprunglig markyta.

Preliminär datering: Före 1500.

Frågeställningar: Ett homogent lager som tolkades som markytan före bebyggelse i den norra undersökningsytan. Sannolikt sjöbotten fram till 1500. Kan man belägga strandnära odling eller strandängsbete bland makrofossilen? Finns det vattenväxter representerat, eller kan lagret vara utfyllt?

Prov 5183 uppvisar likheter med flera andra prov. Den organiska andelen är hög och provet domineras av vedrester. Det finns relativt stora mängder träkol i provet tillsammans med enstaka insektsrester och fiskben. I den minerogena komponenten finns förutom enstaka gruspartiklar och stenar även små mängder tegel och murbruk. Bland fröfynden är det växter på näringsrik mark som dominerar, främst representerade av mällor. Av de växter som gynnas av kväverik jord återfinns även bolmört (se nedan om diskussion kring bolmört som kulturväxt), brännässla, hal-lon och nattskatta. Tre frön vardera av revormstörel och trampört kan indikera åkermark, men kan även hänföras till näringsrik kulturmark i allmänhet. Tydliga indikatorer för torr mark är de enstaka fynden av backglim och sandnarv, de förekommer knappast annat än på väl-dränerad sandjord. Å andra sidan återfinns även växter som kan ha växt vid åsidan eller annan fuktig mark, nämligen skelört, ängsruta samt starr och tiggarranunkel. De båda senare är dock mer att betrakta som kärrväxter med krav på ständigt fuktig jord snarare än tillfälligt översvämmad mark. Eventuell översvämning, eller som alternativ tolkning bevattning, indikeras av förekomsten av kransalger. Ett enstaka, men väsentligt fynd, utgör ett förkolnat gräsfrö. Detta frö tillsammans med den ganska stora mängden träkol talar definitivt mot att lagret representerar en ursprunglig, opåverkad markyta. Det är möjligt att lagret utgör omdeponerad, kulturpåverkad jord. I stora drag liknar växtsammansättningen den som generellt återfinns i de senmedeltida proven. Jag tror att provet, eventuellt före en omdeponering, representerar en kulturmiljö inom den medeltida bebyggelsen.

Prov 6636. Ursprunglig markyta innan bebyggelse, i grävenhet.

Preliminär datering: Före 1500.

Frågeställningar: Ett homogent lager som tolkades som markytan före bebyggelse i den norra undersökningsytan. Sannolikt sjöbotten fram till 1500. Kan man belägga strandnära odling eller strandängsbete bland makrofossilen? Finns det vattenväxter representerat, eller kan lagret vara utfyllt?

Inte heller detta lager kan tolkas som en ursprunglig markyta. Även detta prov innehåller måttliga mängder vedfragment tillsammans med enstaka rester av träkol, mossa, granbarr och insekter. Det finns dessutom ganska stora mängder fiskben, fiskfjäll och en mindre mängd däggdjursben. Fröfynden är många och som i

andra prov dominerar kulturmarksväxter. Förutom mållor vittnar även det stora antalet frön av våtarv om den kväverika marken. Det finns i provet även fem arter av typiska åkerogräs. Utöver näringsrik kulturmark är även torr (sandnarv), mager (bergsyra och blodrot), skuggig (skogsbingel) samt fuktig (sumpfräne) kulturmark indikerad. Det finns dessutom en hel del fynd som återspeglar kärrmark, främst besksöta och tiggarranunkel. I tillägg förekommer två vattenlevande växter, nämligen kransalg och möja. Prov 6636 representerar alltså en blandning av olika biotoper, där flertalet växter hör hemma i näringsrik kulturmiljö. Delar av sammansättningen skulle kunna representera en ursprunglig kärrmiljö invid åkanten, men huvudandelen växter passar inte in i det sammanhanget. I likhet med prov 5183 kan lagret representera påförd jord som hämtats från närliggande kulturmark. Den starkaste kulturbäraren i provet är nog opievallmon, som representeras av fem frön. Oavsett i vilket syfte som opievallmo odlats (se diskussion nedan) är den att betrakta som en kulturväxt och kan knappast representera en "förvildad" växt utanför bebyggelsen. I nutid förekommer den mycket sällsynt som förvildad i närheten av bebyggelse. I provet återfanns inte bara vattenlevande växter utan även et s.k. "hus" av sandkorn som en nattsländelarv tillverkat och bott i. Dessa hus flyter inte på samma sätt som frön och bör inte ha kunnat hamna i spann med vatten som hämtades från ån för att vattna djur eller växter. Sandrörshuset är en mycket bättre indikator för översvämning än de rester av vattenväxter som hittats i analyserna, vilket talar för att prov 6636 representerar en strandnära miljö – eller delar av provet. Det kan givetvis handla om en sammanblandning av ursprunglig och påförd jord, men det råder ingen tvekan om att sammanhanget till delar handlar om jord från en mogen kulturmark.

Prov 7267. Ruta 6613, under hus D.

Preliminär datering: Före 1500.

Frågeställningar: Under golvet i det äldsta huset från 1500-tal?. Kan makro ha avsatts från aktiviteter i huset? Innehåller sannolikt är även material från ursprunglig markyta liksom prov 5183 & 6636. Kan man belägga strandnära odling eller strandängsbete i makrofossil? Finns det vattenväxter representerat, eller kan lagret vara utfyllt?

De rikliga växtfynden i provet visar på en utpräglad kulturmiljö, vilket kanske inte är så märkligt med tanke på provets kontext. Det finns måttliga mängder träkol och vedrester i provet, men även enstaka fragment av tegel, granbarr och insekter. Dessutom finns det ganska stora mängder fiskben och fiskfjäll. Samtliga dessa fynd bör rimligen representera mänsklig aktivitet. Att en förkolnad kärna av brödvete är en artefakt behöver vi inte heller tvivla på. De övriga växtresterna visar återigen på olika biotoper. Kulturmarksväxterna domineras av arter som indikerar kväverik jord, däribland rika förekomster av mållor, nässlor, vitplister och våtarv. Men även i detta prov finns ett fåtal representanter för torr, mager respektive fuktig kulturmark. Dessutom återfinns ett flertal kärrväxter, inte minst det stora antalet frön av tiggarranunkel (456 st.) är anmärkningsvärt.

Det kan inte uteslutas att en del av växtfynden härrör från den ursprungliga, opåverkade miljön. Men merparten kan associeras med kulturmiljö. Som tidigare beskrivits kan kärrmarksväxterna mycket väl representera bete på våtmarker, t ex strandängar, men det förutsätter att jordprovet innehåller kreatursspillning.

Prov 5180. Ruta 3510, lager 3655, gödsel?, fyllning i dike.

Preliminär datering: ???

Frågeställningar: Diket ansluter till flera stratigrafiskt tidiga diken, möjligen i samband med tomtetablering under sent 1500-tal. Det har i sen tid övertäckts och överbyggt varför likheten med sammansättningen hos makrofossil med andra kontexter vore intressant att fånga. Likaså var materialet härstammar från, är det möjligen foderväxter eller människoföda?

Det finns relativt lite organiskt material i provet och vedrester saknas helt. Däremot finns det enstaka rester av träkol, insekter samt fisk- och däggdjursben. Frömaterial är ansevärt, även om prov 5180 inte på långa vägar är det mest innehållsrika provet. Bland kulturmarksväxter dominerar mällor, övriga förekommer i mindre mängder. Blodrot vittnar om torr mark, hårkörvel om skuggig miljö och tre frön av skelört visar på fuktig och näringsrik mark. Bland kulturmarksväxterna finns även några åkermarksindikatorer. Av dessa förekommer både revormstörel och rävtörel med relativt många frön, dessutom finns ett frö av åkerbinda. Till antalet frön har kärrmarksväxterna störst representation, framför allt genom det stora antalet frön av tiggarranunkel men även av besksöta. Av vattenväxter har kransalg och säv enstaka förekomster. Det finns mycket få frön av träd bland fynden från Kv. Snickaren och troligen var träden i allmänhet få i närmiljön under båda faser. I Prov 5180 finns det emellertid ett frö av tall bland fynden vilket talar för trädets närvaro inom bebyggelsen. I provet hittades rikliga mängder dagmaskkockonger, vilket i likhet med prov 6911 indikerar att dikesfyllningen till väsentliga delar utgjorts av gödsel. Provinnehållet påminner om flera andra prov från 1500-talsfasen. Som med andra senmedeltida prov från Kv. Snickaren är det flera miljöer som representeras, men näringsrik kulturmark och kärrmark framstår som de väsentligaste. Betesaspekten är troligen betydelsefull.

Prov 5499. Ensamliggande stolphål, stenskott.

Preliminär datering: ???

Frågeställningar: Ger makrofossilanalysen några ledtrådar till eventuell datering genom likheter med andra prov? Likaså funktion av ev. bebyggelse

Provet innehåller måttliga mängder vedrester, träkol samt fiskben och fiskfjäll. Dessutom återfinns några små fragment av däggdjursben. Fröinnehållet är sparsmakat. Av kulturmarksväxter finns mällor, hallon, nattskatta och våtarv representerade. I övrigt finns endast ett frö av tiggarranunkel och ett av viol som dessvärre

inte kan bestämmas till art. I provet återfinns även en bit glaserad keramik (kakel?) som kanske kan typbestämmas.

Kvantitativt har provet en sammansättning som stämmer med den yngre fasen. Inga andra prov från den senmedeltida fasen har tillnärmelsevis innehållit så få fynd, både med avseende på antal arter och frön. Kombinationen av arter och deras frekvens stämmer ganska väl med t ex. prov 2989. Det är dock svårt att dra några slutsatser kring funktion av bebyggelse.

Några reflektioner

Kulturväxter

Under den senare fasen, under 17-1800-talen, påvisades av kulturväxter endast lin. Om bolmört ska betraktas som en kulturväxt kan vi lägga till ett frö av denna växt från en tomtyta (Prov 29889).

Den tidigare fasen som representerar 1500-talet uppvisar fler kulturväxtfynd. Vi finner lin även i denna fas, med i tillägg också brödvete och opiumvallmo. Opiemvallmo kom till Sverige under förhistorisk tid, troligen vid övergången mellan brons- och järnålder. Även om den har medicinska egenskaper (dess latinska namn *somniferum* betyder sömnbärare) och är väl känd för sitt innehåll av narkotiska substanser, har den i äldre tid troligen utnyttjats främst för oljeframställning. Men med sin vackra blomning har den säkerligen även varit en populär prydnadsväxt. Vad som gör den extra intressant är att förhistoriska fynd visar att den tidigt var inbegripen i rituella nedläggelser tillsammans men en annan oljeväxt – lin (Lindahl m fl. 1996). Kanske har opiemvallmon odlats som en prydnads- eller medicinalväxt i det medeltida Enköping.

Färgkulla, som återfinns i två av 1500-talsproverna, är en annan växt som står människan nära. Jag känner på rak arm inte till några förhistoriska eller medeltida fynd från Sverige. Den växer på torra, öppna marker, framför allt i kalkrika områden och före jordbruket industrialiserades var den mycket vanlig i Uppland. I etnografisk litteratur är färgkullan ofta omnämnd som populär växt att färga garn, främst ylle, gult. Jag vill definitivt inte utesluta att fynden av färgkulla från Kv. Snickaren representerar växtutnyttjande.

Det är svårt att kategoriskt peka ut fynd av hallon som ett resultat av mänskligt utnyttjande eftersom hallonbusken finner ett bekvämt livsrum vid hus, gård eller andra kulturmiljöer. Troligen är hallon en av de växter som inte odlats i egentlig mening men som tolererats och även favoriserats av människan under mycket lång tid. Kanske kan man jämföra hallon med hassel i detta hänseende. I vissa fall, när hallon förekommer i stora mängder eller som förkolnade fynd, är det lättare att vara vederhäftig i tolkningen. Men enstaka fröfynd i miljöer där hallonbusken kan ha haft en naturlig ståndort låter sig inte lika lätt kategoriseras.

Slutligen ska bolmörten omnämnas. Det är en ursprungligen främmande växt som härstammar från Medelhavsområdet och västra Asien och som troligen kom till

Sverige under järnålder (Viklund 2003). Bolmörten har från medeltid fram till 1900-talet varit vanlig i stadsmiljöer. Den uppmärksammas inte sällan av medeltidsarkeologer eftersom frön av bolmört kan gro efter hundratals år av vila i marken. I samband med arkeologiska undersökningar i stadslager gror ofta bolmört i utgrävningsschakt eller i dumphögar. Den hör hemma i släktet potatisväxter, vilket innehåller många växter med mer eller mindre giftiga egenskaper. Detta gäller även bolmört vilkas giftiga alkaloider hyoscyamin och skopolamin i terapeutiska doser verkar muskelavslappande och kramplösande. Andra icke-önskvärda effekter kan dock träda in såsom muntorrhet, törst, feber, hjärtklappning och hallucinationer. Tillräckligt höga doser är dödliga genom andningshämning och hjärtarytmier. De hallucinogena effekterna har givit växten (tillsammans med andra arter i släktet som har liknande egenskaper t ex. spikklubba, dårört och belladonna) mytiska och mystiska egenskaper inom folkmedicinen. Sannolikt var detta en företeelse som går långt tillbaka i tiden. Bolmört förekommer i prover från båda faser av undersökningen från Kv. Snickaren, med flest fynd från gårdsytan som dateras till sent 1500-tal (Prov 3908). Det kan inte med säkerhet sägas att bolmörten utnyttjades i Enköping men jag tror att den har använts i husmedicinen under medeltid, kanske även senare. Utan att ha egentligt fog för påståendet vill jag se bolmörten som en kulturväxt snarare än en önskad ruderatväxt.

Metallhantverk

I den yngsta fasen, från 17-1800-talen återfanns en hel del slaggfragment. Slaggen var genomgående porös, ickemagnetisk och grå, gulgrå eller gröngrå till färgen. Ett flertal så kallade sprutslaggs fanns bland dessa. Troligen fanns det i närheten av det undersökta området en smedja.

Referenser

Heimdahl, J. 2005. Urbanised nature in the past. Site formation and environmental development in two Swedish towns, AD 1200-1800. Thesis in Quaternary geology No 5. Inst. f. naturgeografi och kvartärgeologi, Stockholms universitet.

Lindahl-Jensen, B.; Lagerås, P. & Regnell, M. 1996. A deposition of bark vessels, flax and opium poppy from 2500 BP in Sallerup, Southern Sweden. PACT Vol. 50:305-318.

Viklund, K. 2003. Analys av jordprover från Svarteberg 593. Bilaga i Claesson, P. & Munkenberg B.-A. (red.) Projekt Gläborg-Rabbalshede. Arkeologiska undersökningar längs E6 i Bohuslän Nr 1. Teknisk rapport. Bohuslänns Museum, Kulturhistoriska dokumentationer nr 11.

